



KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ
Beynun AKYAVAŞ
Kemâl Y. AREN
Aydın DEMİR
Halûk DURSUN
A. Vehbi ECER
Saadet GÜLDAŞ
Şeyma T. GÜNGÖR
Yılmaz KARAKOYUNLU
Fırat KIZILTUĞ
Tâlip KÜÇÜKCAN
Mahmut OKUTAN
Mustafa ÖZÇELİK
İskender PALA
Mazlum UYAR
Aysel YÜKSEL
KUBBEALTI

YIL: 29

TEMMUZ 2000

SAYI: 3

KUBBEALTI
AKADEMİ
MECMÛASI

YIL: 29

TEMMUZ 2000

SAYI: 3

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI

– Üç ayda bir çıkar.–

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.
Sâhibi**

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü
İlhan AYVERDİ

Yayın Danışmanları:

*Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Sema Uğurcan
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İbrahim Aydın Yüksel*

Haberleşme Adresi

*Peykhâne Sok. Nu. 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0 212) 516 23 56
Fax: (0 212) 638 02 72*

Elektronik Posta

337056

Posta Çeki Nu.

337056

Yurtiçi Abone

*Yıllık: 7.000.000.- TL.
Öğretmen ve Öğrencilere
Yıllık: 5.000.000.- TL.*

Kurum Abonesi

Yıllık: 8.000.000.- TL. (KDV dâhil)

**Yurtdışı Abone
(Posta ücreti dâhil)**

40 DM
25 \$

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyanet Vakfı

*Ankara Yayınevi
Necatibey Cad. Ankara İş Hanı
Nu. 8/32-33 Sıhhiye
ANKARA*

Bilge Kitapevi

*Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı
Nu. 105
BURSA*

Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti.

*Sofyalı Sok. Nu. 32 /4
Tünel - İSTANBUL*

Akademi Kitapevi

*Kâzım Dirik Mah.
159. Sok. 6/A
Bornova - İZMİR*

Basıldığı Yer:

*Özal Matbaası
Tel: (0 212) 565 25 99
Topkapı - İstanbul*

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

İÇİNDEKİLER

-Değerli Kubbeli Dostları	KUBBEALTI	5
-Mülâkat	S.AYVERDİ ile E.B. KORYÜREK Ç. Hasan-Garbis	6
-Vâkıfları Anma	Yrd.Doç.Dr. Halûk DURSUN	10
-Nihad Sami Banarlı Hocamız	Aysel YÜKSEL	20
- Hâtırâlarla Hocam Banarlı	Dr. Saadet GÜLDAŞ	26
- Yahya Kemâl'in Kitaplarının Neşrinde Banarlı Titizliği	Şeyma Taşcıoğlu GÜNGÖR	35
- Kubbealtı'na Bir Mektup	Yılmaz KARAKOYUNLU	47
- Hoca Ahmed Yesevî ve Anadolu Türk Kültürü	Dr. Ahmet Vehbi ECER	49
- Öteki Kimliği, Kültürel Duvarlar ve Almanya'da Türkler	Dr. Tâlip KÜÇÜKCAN	56
- Tasavvuf ve Yunus Emre	Mahmud OKUTAN	60
- Sâmiha AYVERDİ'NİN Maârifle İlgili Fikirleri	Mustafa ÖZÇELİK	67
- İğneden İpliğe	Prof. Dr. İskender PALA	73
- Çengelköy	Prof. Dr. Beynun AKYAVAŞ	76
- Dön Beyaz Gemi	Fırat KIZILTUĞ	81
- "İslâm Şehri" Kavramı : Batı Kültüründeki Sosyal Hayâta Karşı Doğu İslâm'ının Mahremiyeti -II-	Yrd. Doç. Dr. Mazlum UYAR	82
- Gönül	Aydın DEMİR	89
- Kitap Tanıtımları	Kemâl Y. AREN	90

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

DEĞERLİ KUBBEALTI DOSTLARI

Dergimizin bu sayısında yer alan üç yazıyla 13 Ağustos 1974’de kaybettiğimiz değerli edebiyatçı Nihad Sâmi Banarlı’nın aziz hâtırası önünde saygıyla eğiliyoruz. Kendisi, İstanbul Fetih Cemiyeti, Yahyâ Kemâl Enstitüsü ve Kubbealtı Akademi Mecmuasına en çok emeği geçenlerdendi. Banarlı Hocamızın çeşitli cephelerini, onunla çalışma şansına erişmiş Prof. Dr. Şeymâ Taşçıglu Güngör, Dr .Saadet Gültaş ve Ayverdi Enstitüsü Müdürü Aysel Yüksel’in kaleminden zevkle okuyacağınızı tahmin ediyoruz.

1 Nisan 2000 tarihinde Doç. Dr. Halûk Dursun’un “Vâkıflar Günü” dolayısıyla yaptığı konuşmanın metnini de bu sayımızda bulacaksınız. Ayrıca sayın Yılmaz Karakoyunlu’nun Sâmiha Ayverdi’nin eserlerine dâir vakfımıza göndermiş olduğu muhtevâlî mektubu da, yakın alâkasına teşekkür ederek yayınlıyoruz.

Siz değerli okuyucularımıza, geçirdiğimiz üç ayın ve önümüzdeki günlerin faaliyetleri hakkında da bilgi vermek istiyoruz. 11 Haziran Pazar günü vakfımızın Klasik Türk Müziği Korosu Bolu Gölyaka’daki depremzedelere güzel bir konser vermiştir. 23 Haziran cuma akşamı ise vakfımızın 30. Yıl faaliyetlerinden biri olan “Şarkılar Seni Söyler” başlıklı konser İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu eşliğinde devlet sanatçısı Ahmet Özhan’ın solistliğinde gerçekleşmiştir.

Gene aynı vesileyle 30 Eylül 2000 günü Cemal Reşit Rey Konser Salonu’nda “Kubbealtı’nın 30. yılı ve Ali Fuad Başgil’i Anma Toplantısı” düzenlenecektir. Bu toplantıda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sayın Rauf Denktaş’a “ Kubbealtı Ali Fuat Başgil Hukuk Ödülü” verilecektir.

Bütün güzellikler sizinle olsun.

Saygılarımızla
Kubbealtı

MÜLÂKAT^(*)
Sâmiha AYVERDİ
ile
Şâir Enis Behic Koryürek
Çerkes Hasan
Garbis.

16/11/947

E.B. KORYÜREK Buraya gelirken hem seviniyor hem utanıyorum. Sizinle tanışmak cidden pek büyük mazhariyet. Fakat bu işte o kadar geç kalmış bulunuyorum ki, bu hatâyı nasıl işlemiş olduğumu bir türlü havsalam almıyor. Bu derece olgun ve mükemmel eserleri veren bir insanı ben nasıl tanımamış olabilirim? Sözlerimi bir iltifat, gelişi güzel söylenmiş bir medih saymayınız. Cidden pek fevkalâde düşünce ve hislere mâliksiniz. “Yaşayan Ölü”yü yarı yarıya okudum. Bir eserde hoşâ giden kısımları çizmek âdettir. Ben de bu işe teşebbüs ettim. Fakat kitabın baştan aşağı kırmızı kalemle işaret edilmeye lâyık olduğunu görerek vazgeçtim.

Efendim, ben ibâdeti kabahati alenî yapan bir adamım. Vaktiyle kızıl kâfirin biri idim. Ama o derecede ki, Allah affetsin inkârımı, bir de küstahlıkla teyit etmek isterdim. Meselâ mübârek günlerde, ramazanda, sarhoş olup bunu alenen etrâfıma göstermekten bir nevi haz duyardım. Bu hâlîm hakîkî bir inkâr mıydı? Emin olunuz ki hayır. Böylelikle inkâr ettiğime kendimi inandırmaya çalışmaktan başka bir şey değildi. Vaktâ ki bir gece bir ses kulağıma sûre-i İnşirah’ı okudu, uyandığım zaman kendimi onu ezberlemiş olarak buldum. Ve işte o târihten îtibâren derin bir vecd içine düşerek, her hakîkatın îmandan doğduğuna îman ettim. Bunu müteâkip Mehmed Ali Aynî Beyle tanıştım. Kendisinin bana pek çok yardımı dokunmuştur. Hatta Paris’e gittiği zaman uzun uzun mektuplaşmak sûretiyle birbirimizle konuşurduk. Bence sohbetin büyük bir kıymeti var. Ben gelişi güzel bir şeye inanacak adam değilim. Fakat îmânın da akıl ve mantıkla bir alâkası olmadığını yakînen kabul etmiş bulunuyorum.

(*) Merhum S. Ayverdi’nin neşredilecek olan MÜLÂKATLAR adlı eserinden

S. AYVERDİ - Hazret-i Ebû Bekir'e Resûlullah Efendimiz:" Yâ Ebû Bekir, bana bir melek geldi ve risâletimi tebliğ etti" der demez, "Tasdik ettim seni ya Resûlallah" diye cevap verdi.

Ç. HASAN - Ama doğru değil.

S. AYVERDİ - Sizin hükümlerinize göre doğru olmayabilir. Bir işâret, bir isbat, bir delil istersiniz. Fakat zamân-ı saâdetde bu işâreti görmüş olan nice Ebû Cehiller'e îman nasip olmadı. Hazret-i Mevlânâ:" Mûcize mûcibi îman olmaz, mûcib-i îman olan cinsiyettir." buyuruyor.

Ç. HASAN - Şu halde bizim bu işte bir günâhımız yok.

S. AYVERDİ- Hayır, bunu da diyemeyiz. Zîra bu takdirdе cibrî olmuş oluruz. Yâni irade-i cüz'iyeyi külliyen inkâr etmiş oluruz. Halbuki şahsî endîselerimize taalluk eden noktalarda o irâdeyi pekâlâ da kullanmakta ve istifâde etmekteyiz. Mâmâfih şunu da unutmamalı ki, her inkâr bir cehlin netîcesidir.

Ç. HASAN- Doğru söylüyorsunuz. Ama bu cehli izâle edecek ilâcı bildirmiyorsunuz. Ben şimdi ona muhtac bir haldeyim.

S. AYVERDİ- Ümit kesmeyiniz; inkârlar îmâna müntehî olduktan sonra ne gam! İstemekte ve samîmî olmakta devam edin. Nasîbiniz ise o şâhikaya erersiniz. Bir merdivenin aşağı basamakları tırmanılmadan üst kademelere çıkılabilir mi?

E.B. KORYÜREK- Beyefendi, siz şimdiden îman kapısını çalıyor-sunuz. Ama farkında değilsiniz.

Ç. HASAN.- Efendim ben pek yakın zamâna kadar şiddetli bir materyalist idim. Fakat Bedri Bey'in kitabını okumak ve isbatları ile karşılaştırmak rûhun bekâsı fikrine meylettirdi. Bu kitabı nasıl buluyorsunuz?

S. AYVERDİ - Bedri Bey bir seviyeye büyük hizmet etmiştir. İnsanın öldükten sonra bir cîfe olup hayâtın sona ereceğini kabul edenlerin gözlerini açmıştır.

Fakat iş bununla bitmez.. Bedri Bey, îmânında henüz bir istikrâra varmamış kimseleri dalâlete sevkedecek iddialara da sâhip...

Ç. HASAN.- Ne gibi? Ben kendisinin aslâ bilinmeyecek olan bir Al-lah'a îman ettiğini zannediyorum.

S. AYVERDİ- Evet doğrudur. Lâkin Allah'ın Resûlüne inanmayan bir îman sahih ve tamam değildir.

Ç. HASAN.- Peygambere muhakkak inanmak lâzım mıdır?

S. AYVERDİ- Şüphesiz. Çünkü onun getirdiği Kur'an, asırlar ve asırlar zarfında gelecek Bedri Beylerin dışları ve turnakları ile eşeleyip öğrenmek istedikleri hakikatleri bir solukta meydana koymuştur. Ama bunu biz görüp idrak edemiyorsak da bilen ve görenleri çoktur.

Ç. HASAN- Bize de nasip olur inşallah.

E.B. KORYÜREK- Bedri Bey rûhu, bir laboratuvar işi hâline sokmuş. Halbuki o, bir keyfiyet ki ancak ruh ile, incizab-ı derûn (cazibeye çekilme) ile bilinebilir. Bakınız Süleyman Çelebi, Hazret-i Peygamber için ne diyor:

Hanımefendi, siz ruhların bu dâvetlere geldiğini kabul ediyor musunuz?

S.AYVERDİ- Evet, fakat her rûhun değil.

E.B. KORYÜREK- Tamam.

S.AYVERDİ- Yüksek ruhları dâvet bizim haddimiz değildir.

E.B. KORYÜREK- Ama onlar bizden tamâmen el etek çekmiş midirler?

S.AYVERDİ- Hayır; erbâbına îcap ettiği takdirde söz söyler, hikmet beyan ederler.

E.B. KORYÜREK- Bedri Bey'e göre peygamberler de bir medyummuş, Cebrâil de bir ruhmuş. Ben kendisine, Hazret-i Resûl'e bir gün deve üstünde âyet nâzil olduğu zaman devenin bu sıklete dayanamayarak dizlerine kadar kuma gömüldüğünü söyledim. Bana "Canım kapa şimdi bu bahsi, dinle spritualistliği karıştırma" diye sözü değiştirdi. Onun nazârında ben obsesyona (hastalık derecesindeki takıntı) mâlik bir medyumum. Gelen ruh da iptidâî bir softa rûhu.. Bu zat da yalnız kendi kanâatlerinin doğruluğuna saplanıp kalmış.

Ç. HASAN- Biraz öyle. Kitabında üçüncü bapta büyük ruhlara temas edilmediğini onlardan teblîgat alınmadığını îtiraf ediyor.

S.AYVERDİ- Şu halde belki onun temasa geçemedikleriyle can cana olanlar vardır. Mâmâfih kendisi aslâ şarlatan bir adam değil. Ancak girmek istediği meydan için yanlış kapı çalmış. Bence rûhu tecessüs etmekten bize büyük bir menfaat yoktur. Bunun yerine nefsânî bir kusûru gidermeğe çalışmak, dünyâya gelmekten maksat olan gâyeye doğru atılmış bir adımdır.

E.B. KORYÜREK- Hanımefendi, size bu genç yaşta bu zevk nereden geldi?

S.AYVERDİ- Ya size? Bir Hâriciye mensûbuna bu zevk nereden geldi?

E.B. KORYÜREK- Biz erkekler berbat insanlarız. Hayâtın en çirkin, en mülevves taraflarına dalıp çıkmış olmak azâbı bizde bu ihtiyâcı meydana getirebilir. Halbuki siz gâyet ince, fakat gâyet dayanıklı bir zırha mâliksiniz. Bir üstâdınız var mı?

S.AYVERDİ- Evet.

E.B. KORYÜREK- Kimdir? Bize de söyleyin.

S.- AYVERDİ Yalnız o sır bana kalsın.

E.B. KORYÜREK- Peki ısrar etmem, fakat biz de o kapıya atılmak isteriz. Ben tabiaten düşkünlere yardımdan büyük bir haz duyarım. Bu yüzden de işçilerin menfaatini nazarı itibâre olarak iş kânûnu hazırlarken büyük bir zevk ve haz içinde bulunurdum. Nefîcede İş Bakanlığı kuruldu. Doktor Sâdi İrmak vekil, ben de müsteşar oldum. Burada bir istitrat (konu dışı çıkış) yapacağım. Çok seneler evvel Peşte'de konsolos bulunuyordum. Muharrir Ahmet Hikmet Bey de başkonsolos idi. Bir gün bana: "Oğlum sen iş biliyorsun, fakat işini bilmiyorsun" demişti. Evet Sâdi İrmak anladım ki, İş Bakanlığı değil kendi bakanlığını kurmak isteyen açık gözün biri. Teptim çekildim. Tâbirimi mâzûr görün, gizlisi kapaklısı olmayan bir adam olduğumu söylemiştim. İşte bu üzüntülü ve zahmetli günlerin, asla ve asla tasavvufla alâkası olmayan bir adam olduğum halde Vâridât-ı Süleyman Çelebi nâmı altında koyu bir aruzla benden şiirler dökülmeye başladı. Bunları ben mi söylüyorum, Süleyman Çelebi denen ruh mu? Bilmiyorum. Fakat yarı dalgınlık hâlinde bunlar hakîkî bir irticâl hâlinde dilimden düşerken alnımda terlerin biriktiğini ve rengimin sarardığını hissediyorum. Allah beni, zevkim, anlayışım ve alâkam olan bir köşemden avladı. Size bu şiirlerden bâzılarını okuyayım:.....

Mâmâfih senelerden beri şiiri bırakmış, bir zamanlar "Miras" ismindeki mecmuada çıkan ve ismini duyuran "Venedikli kız" gibi şiirlerle bu gün hiçbir alâkam kalmamış olduğu halde bir fikir dâvâsında bir realitenin müzâkeresinde şâirliğim yüz karam olmuştur. Halbuki bütün hakikatlerin bir hayalden çıktığını ve hayallerin hakikat üzerinde ne derece müessir olduğunu kime ve nasıl anlatabilirsiniz?

Hanımefendi Mehmed Ali Aynî beyle taşınır mıydınız?

S.AYVERDİ- Evet.

G- Mehmed Ali Aynî Beyi kırk seneden beri tanır, kitaplarını satar, bazen de basardım. Bu gün size yaptığım gibi hanımefendinin bir kitabını verdim. Ve muhakkak bunu okuyunuz dedim. Memleketin en yüksek âlimlerinden olan bir zâta kırk senelik tanışıklığımız esnâsında asla böyle bir teklifte bulunmamıştım. Kitabı alıp götürdü, birkaç gün sonra geldiğinde: "Aman Garbis Efendi, beni muhakkak bu hanımla tanıştırmalısın" dedi. Aldım getirdim. Yedi saat şuradan ayrılamadı. Bir daha hiç ayrılamadı ya neyse..

E.B. KORYÜREK- Hanımefendi ben buraya tesâdüfen gelmedim. Mânevî dâvetle geldim.

Esâsen bu dünyâda tesâdüf diye bir şey yoktur. Her olan Hakk'ın iradesinin bir tecellîsinden ibâret...

VÂKIFLARI ANMA*

Yrd. Doç. Dr. Halûk DURSUN

Muhterem misafirler, hanımefendiler, beyefendiler. Bu târihi binâda sizlerle bir kere daha beraber olmaktan büyük bahtiyarlık duyduğumu arz ederek konuşmama başlamak istiyorum. Muhterem Aydın Yüksel Beyefendi, konuşmanın başlığı ne olacak diye sorduğu zaman, irticâlen konuşacağım, bir isim koymadığım için adsız olsun diye içimden geçirmiştim. Fakat konuşması sırasında bir kelime beni can evimden vurduğu için, o kelimeyi seçerek konuşmamın başlığına koymak istiyorum. Konuşmamın başlığı **“aşk olsun!”** Bu **“aşk olsun”**dan, tabii melodiyi güzel söylerseniz, iki mânâ çıkıyor. Tasavvuf kültüründe, bâzı tekke hususî davranış biçimlerinde, selâmlardan birisi de **“aşk olsun”** şeklindedir. Siz **aşk olsun** diye selamınızı verirsiniz ama muhatabınız size aynı kelimeleri tekrar ederek cevap vermez, daha zengin bir şekilde mukâbele eder: **“aşkınız dâim olsun efendim”** der. Ben ikisini birden söylüyorum. Gön-lünüzde **aşk olsun** ve **aşkınız dâim olsun**.

Bugünkü konuşmada söz konusu edilecek olan kişile riçin bir tanımlama gerekiyorsa, hepsi **aşk insanlarıydılar**. Dolayısıyla **aşk olsun** tabiri zannedersem bir intâk-ı hak oldu benim için. Yani o anda içimden geldiği için söylemiştim, ama yerine oturduğu, on ikiden vurduğu kanaatindeyim. **Aşk insanlarına “aşk olsun”,** Ve yine özellikle eski İstanbul dergâh kültüründe, dergâhların avlu kısımlarında kapıda bâzen bir beyit diyebileceğimiz hikmetli sözler asılırdı. Bunlardan bir tanesi şuydu: **“Âşık isen can baş üzre gel berû, müfsid isen bak kapıdan dön gerû”**. Bu da çok uyuyor bize. **Âşık isen can baş üzre gel berû; müfsid, fesat çıkarıcı isen, bak kapıdan dön gerû.** Bu da yine insanları çok fazla kırmadan, kendi nefislerini hesaba çekmeyi gerektiren çok hoş bir ifade.

Bizde sohbet kültürü o kadar kıymetli o kadar değerli bir kültür ki, sohbet ettiğimizi anlatırken seçtiğimiz kelime, yine muhabbet ettik ifade-

* 1 Nisan 2000 târihinde İstanbul Fetih Cemiyeti’nde “Kubbealtı Vâkıflarını Anma Günü”nde yapılan konuşmanın metnidir.

sidir. Muhabbet, aşk demektir. Aşk yaptık demektir. Peygamber karşısında sahabî gibi, o kadar kalpten, o kadar candan bir konuşma olursa ona muhabbet deniyor. Aşk ve muhabbet el ele beraber yürüyor, eğer sonsuza kadar gidiyorlarsa ve hiç kesilmiyorsa meveddet deniyor ona. Sonsuz bir muhabbet. Hiç inkıtaya uğramayan, hiç kesilmeyen bir muhabbet.

Aşkla ilgili herhalde çok müstakil bir konuşma yapılabilir, bu konuda çok söz söylenmiştir. **“Gökten bela yağmur gibi yağsa, başın âna tutmaktır adı aşk”** diyor Eşrefoğlu. Rahmetli Fethi Gemuhluoğlu Ağabey'in çok sevmiş olduğu bir tabirdir. Ama benim bütün bu sözlerin sonunda, belki bir matlâ beyit olarak hiç unutmadığım ve buna bir tâc olarak koymuş olduğum muhabbet beyitini söyleyen ise Kenan Rıfâî Hazretleridir: **“Ben muhabbet mushafın hatmettim, Züleyha sûre-i Yusuf'da kaldı”**. Bundan daha güzeli yok! Biz mutlaka hepimiz muhabbet mushafını hatmeden insanlardanız inşaallah. Bırakınız onlar Züleyha'da yahut Yusuf'da kalsınlar.

Şimdi efendim, demin zikredilen vâkıfların hepsini anlatmak zaman bakımından imkânsız ve benim şahsî gücümün de üzerinde olduğu için, ben bir kısmını size seçerek anlatmayı tercih edeceğim. Sanki onlar şu anda buradalar, bu tarihi yapı içindeler, bizimle beraberlermiş gibi düşünerek anlatmaya gayret edeceğim. Bu sıralama içersinde yine belirli bir program yapmadan, sözün akışına göre onlardan bahsetmeyi düşüneceğim. Fakat yine vurgulamam gereken, beni heyecanlandıran bir tarafından konuşmama devam etmek istiyorum. Mâlumunuz önemli şahsiyetler, tarihi şahsiyetler, ilim ve hikmet adamları daha henüz sağlıklarında birtakım şerefli pâyelerle pâyelendirilirler. Fahrî doktorluklar gibi onlara özel taltif edici ünvanlar verilir. Fakat bir süre sonra onların vefatlarıyla berâber isimleri pek anılmaz olur. Çok kıymetli şahıslar daha sonraki dönemlerde unutulur giderler. Bu birinci grup. İkinci olarak, vefatlarından sonra onların yakın çevreleri, âile efrâdı, husûsi talebeleri, onlarla beraber aynı ekol içinde bulunan kişiler onların isimlerini unutturmazlar ve yâd ederek o ismi yaşatırlar. Bu daha makbul olan bir yoldur. Üçüncüsü ise, ki ben kendimi üçüncü gruba, ancak üçüncü halkaya sokabiliyorum. O şahısların birinci derecede yanında bulunmayan, o ekolde doğrudan yer almayan bâzı insanlar onların mânevî kültür iklimlerinden o kadar çok etkilenirler ki, aradan çok süre geçtiği, mesafe çok uzak olduğu, aynı mekânlarda ve zamanlarda bulunulmadığı halde, yine o ilk halkalara kendini yakın hissederler ve onların kendi üzerlerindeki tesirlerini çok değişik mekânlarda ve çok değişik imkânlar ve vâsıtalara bularak aktarmaya çalışırlar. Ben bu üçüncü gruptanım . Yâni şimdi isim isim gidersek, mesela Ali Fuat Başgil Beyefendi'yle hiçbir mekânda berâber ola-

madım. Hiç onunla aynı çalışmada, onun yakın çevresinde olmadım. Ama benim bu isimler arasında ilk defa duyduğum, Ali Fuat Başgil Hoca ismiydi. Bunun sebebi belki benim âile yapım dolayısıyla, şimdi rahmetli olan dedemin politik ve siyasi bir kişiliğe sahip olması ve kendisinin Demokrat-Adalet Parti çizgisinden gelmesi dolayısıylaydı. 1960'dan hemen sonra, 1961'den diyelim, 1965-66-67 yıllarına kadar, yani Ali Fuat Başgil merhumun siyâsi hayâtı içersinde girip çıktığı dönemlere kadar her ismi zikredildiği zaman, bir hürmet, bir muhabbet, o isme karşı evde açıkça gözükdü. Bu hürmet ve muhabbet bir hayranlık şeklinde günümüzde de şu anda sath-ı mâiline girmekte olduğumuz, girmiş bulduğumuz cumhurbaşkanlığı seçimi söz konusu olduğu zaman, mutlaka Ali Fuat Başgil Hoca'nın özel yeri vurgulanır; fakat bu vurgulama yanında ona bir hayranlıkla beraber bâzı yerlere de kalbî bir buğz gönderilirdi. O terbiye içersinde açıktan bir muhalefet yapılmaz, ama muhalefetin ilk derecesi olan o kalbî buğz bâzen bakışlarla, bâzen boyun eğişlerle, çaresizlik içinde mutlaka gözlerle anlatılarak dile getirilirdi. Bu tekrar içinde bulunduğumuz anlar, Ali Fuat Başgil'le bu konuşmaya başlamamış ve benim de ilk tanıdığım olduğum isim olması dolayısıyla gerektirdi. Ali Fuat Başgil'in cismini hiç tanımadan mânevî ve siyâsî kişiliğini, cesaretini, çıkışını, ilk bizim evden duymuş olmamla başlayan bu beraberlik, daha sonra bir kitap olarak bana kendisinin sanki her an sohbetlerinde, yanında, yanı başında bulunmamı sağladı. O kitap "Gençlerle Başbaşa" kitabıdır. O "**Gençlerle Başbaşa**" kitabında, kitabın özellikle önsöz kısmında daha çok bende siyâsi bir kişilik olarak silueti beliren, ortaya çıkan Ali Fuat Başgil'in, çok kıymetli bir ilim adamı olduğunu da anlamış oldum. Samsun Çarşamba'da doğan, bir Türk Anadolu evlâdının Avrupa'da, hem Grenoble Üniversitesinde hukuk, hem Paris Edebiyat Fakültesi'nde felsefe, hem Paris'de Science Politique'de siyâsi bilimler, hem de Lahey'de devletler hukuku tahsili yapmış olduğunu görüyoruz. Şimdi şu fakülteleri hep beraber bir kere daha gözden geçirip bakarsak, bu işin ne kadar müşkül olduğunu, ne kadar zor olduğunu mutlaka kabul etmemiz gerekecek. Ve bütün bunları yapmış olduğu halde, Paris'de, Grenoble'da, Lahey'de bile olsa, Anadolu insanının kalbinden kopmamayı başardığını anlamış oluyoruz. Yine hukuk doktorasını Paris'te yaptıktan sonra, İsviçre'de Alp Dağlarıyla İser Nehri vadisinin çok hoş bir armoni meydana getirdiği bir yerde, pansiyonda Fransız bir arkadaşıyla beraber kalır. Pansiyon sahibinin papaz olduğunu öğrenir. O papaz, Ali Fuat Başgil Hoca'nın müslüman olduğunu bildiği halde, diğer bütün pansiyonerlerle beraber orada özel derslerine onu da alır. Ve o özel derslerde hayat derslerini ilk defa olarak Ali Fuat Başgil kendisi öğrenmeye, al-

maya başlar ve kitabında, “Gençlerle Başbaşa” kitabında o ilk almış olduğu dersten, son ana kadarki yaşamış olduğu tecrübelerini çok faydalı bir şekilde bize aktarır. Hâlâ okumayan genç olduğunu zannetmiyorum, ama bu vesileyle bir tane bile olsa okumayan genç varsa, derhal çıkar çıkmaz o kitaba bir nimet gibi sarılarak ve hiç elinden, baş ucundan ayırarak faydalanması gerektiğini bu şekilde tekrar izhar etmiş oluyorum.

Ali Fuat Başgil Hoca’nın bu “Gençlerle Başbaşa”sı bir nevi psikolojik ve pedagojik eğitim el kitabı olarak, benim üzerimde büyük tesirler yaptı. Gerek akademik çalışmalar, gerek daha sonraki kültürel-entelektüel çalışmalarında bana bir nevi metodoloji gösteren bir kitap olarak çok yardımcı oldu. Hemen onun yanında çok faydası olduğuna inandığım ve gençlere de vazgeçilmez bir kitap olarak tavsiye edeceğim ikinci kitap, ikinci ismi de hemen zikretmek istiyorum. Yine o yaz tatilinde daha henüz lisedeyim bunların ikisini okuduğum zaman-Nihat Sâmî Banarlı Hoca’nın “Türkçe’nin Sırları” kitabını okudum. Ve yaz tatili bitip okula döndüğümüzde, edebiyat hocamız “kim bu yaz neler yaptı söylesin” diye - çok klasik bir sorudur biliyorsunuz - sorduğu zaman ben bu kitabı okuduğumu söyledim ve derste o kitabı anlattım. Daha sonraki derslerde de , o kitaptan öğrenmiş olduklarımı anlatmaya devam ettim. Yâni öyle bir kitaptı ki o kitap, klasik bir edebiyat bilgileri, dil bilgileri yok; orada bir dil ile bir büyük kültür arasındaki bağlantı ve derinlik ortaya konuyordu. Sizin gücünüz ne kadarsa, o derinliğe o kadar inebiliyordunuz ve o derinliği aktarma şansına sahip oluyordunuz. Türkçe’nin Sırları da, daha o zamanki Türkçe’nin bu kadar bozulmamış olduğu dönemde bu tehlikeyi öngören, lisanın, dilin, bir kültürün temeli olduğunu, sığmağı olduğunu, rahmetli Cemil Meriç’in deyiimiyle kale olduğunu ve o kale düşerse hepsi birden düşer dediği dil kalesini biz bütün gençlere anlatmış ve aktarmış oldu.

Efendim Nihat Sâmî Banarlı ve Ali Fuat Başgil’den biraz bahsettikten sonra, hacmi ve tesiri büyüterek gelmek istiyorum. İki aynı soy isim, iki Ayverdi’nin üzerimdeki tesiriyle devam etmeyi tercih edeceğim. Bunlardan Ekrem Hakkı Ayverdi yapmış olduğu mimarlık çalışmalarıyla, bana kalırsa Osmanlı Medeniyetinin tamâmını gençlere ve bu saha ile ilgilenenlere en güzel şekilde aktaran bir vazife ifâ etti. Buna bağlı olarak da bunu destekleyen bir beyânatı dile getirmek istiyorum. Paris’te, Yunan asıllı, ateist ve sosyalist fikirleriyle tanınan, yâni potansiyel olarak Osmanlıya ve Türk’e dost olma ihtimali bulunmayan ateist , sosyalist hatta nihilist, hiçbir şeye inanmayan, hiçbir şeye saygı duymayan bir profesör var: Elias Petropolis. Bu profesöre bizim Türkiye’den bir dergi grubu görüşmeye gitti. Dergi grubu da biraz önce söylemiş oldu-

ğum şekilde profesörün görüşlerinden pek uzak olmayan bir grup. Yani onun da Osmanlı ve Türk kültürüne pek fazla yakınlığı yok. Röportaj sırasında belki kasıtlı olmak üzere, bu profesöre Osmanlı hakkındaki kanaati soruluyor. “Efendim Osmanlı Devleti hakkında ne düşünüyorsunuz” diye. Şimdi zaten doğuştan muhâlefet ruhlu ve ilâve olarak da bütün anti özelliklere sahip olan bir Yunanlı profesörün tabii olarak vereceği cevabın çok negatif olması lazım. Çok çarpıcı ve çok enteresan bir cevap veriyor. Diyor ki: **“Osmanlı Devleti çok büyük bir cihan devletidir. Fakat bu büyüklüğü onun askeri dehâsından gelmez, siyâsî teşkilat gücünden gelmez. Bunu anlamanın yolu bu saymış olduğum siyasi ve askeri yönlerine bakmak değildir”**. “Ama efendim, peki neye bakmak gerekir” diye soruyorlar. **“Osmanlı Cihan İmparatorluğu’nun cihan devletini nen üstün iki tarafı vardır”** diyor. **“Birisi mimarîdir, ikincisi mûsikidir”**. Şimdi böyle bir anti Osmanlı, anti Türk görüşleriyle mücehhez olan Yunan orijinli bir profesörün, Paris’te böyle bir dergiye vermiş olduğu bu mülakat, bir şeyi son derece açığa çıkartmıştır. Bir medeniyetin zirvesi o medeniyetin coğrafyasında, o medeniyetin siyâsî ve askerî başarılarında değil, o medeniyetin bıraktıklarındadır. Geride kalanlarındadır. Ve onların da iki tane ön plana çıkan tarafı vardır: Bir tanesi mimarî, diğeri mûsikî. Yahya Kemâl’in “Çok kimse anlamaz eski mûsikimizden ve ondan anlamayan hiçbir şey anlamaz bizden” dediği mûsiki cephesini bir tarafa bırakırsak, bizim maalesef klasik eğitimde derslerde hiç anlamadığımız, hiç bilemediğimiz mimari, işte burada karşımıza çıkmış oldu. Ve bizim resmî eğitimde, normal eğitimde, okullarda öğrenemediğimiz mimârinin, Osmanlı mimârisinin ilk döneminden, Fâtih döneminden, Fâtih devri Osmanlı mimârisinden diğer dönemlerine ve beni belki en çok kendisine çeken ve beni yardan yara, dağdan dağa atan kısmıyla, Balkanlarda Rumeli’deki Osmanlı mimarisine ulaşmamızı, bunun farkına varmamızı sağlayan kişi merhum Ekrem Hakkı Ayverdi Üstâddır. Bir mimarî geleneğimiz, bir mimârî mirasımız olduğunu bizâtihi yaşayarak aktarmıştır. Biraz önce ben üniversiteden bir grupla Topkapı Sarayı gezisindeydim; O Topkapı Sarayı gezisinde, Topkapı Sarayının restorasyonunda yapmış olduğu çalışmaları, dökmüş olduğu alın terini hatırladım. Ayasofya’nın önünden geçtik, Ayasofya’nın içindeki ci-hâr-ı yâr-ı güzîn levhalarının indirilip toz toprak içine atıldığı zaman kendi cebinden parasını vererek yukarıya kaldırtıp astırıldığını hatırladım Yâni mimârinin sadece ilmi tarafıyla, onun sadece teknik-akademik çalışmalarıyla değil, **“rûhûyla içinde olan bir zattır”** Mimârinin bir dışından, yüzeyinden bakıyorsunuz, bir de ruhuyla içinde oluyorsunuz. Mi-mârî sizin içinizde oluyor. İçinde olan bir kişi olarak Ekrem Hakkı Ay-

verdi üstadımız, hocamız, bana kalırsa tek başına bir mimârlık enstitüsü gibi, bir mimârlık fakültesi gibi geride öyle izler, öyle eserler bıraktı ki, onun takibini bile yapmak - ben kendi açımdan yani aczimi itiraf ederek söylüyorum - son derece müşkül. Bu müşküliyetin, benim bu mâceraya atılmamın bir diğer müsebbibi ise yine rahmetli Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'dir. Her ikisinin de Anadolu'dan çıkıp İstanbul'da oturup istikametlerinin, hedeflerinin Rumeli olduğu dikkatimi çekti. Belki biraz Filibe ama daha çok bütün bir Rumeli. Baba tarafından ahfadı Budin'de Gül Babaya dayanıyor biliyorsunuz. Nerelisiniz diye sorulduğu zaman, "Budinliyim, Üsküplüyüm, Gostivarlıyım, Ohriliyim" diye söyleyip, daha sonra "Erzincanlıyım, Erzurumluyum" diyerek bütün bir Osmanlı coğrafyasını saydıklarını biliyoruz. Ama benim üzerimde en çok iz bırakan tarafları Rumeli'ye doğru olan ilgileri ve Rumeli üzerinde yapmış oldukları tetkiklerdir. İstanbul'a geldiğim yıllardan itibaren oturduğum semt, Fatih'in Mesih Ali Paşa Camiinin hemen dibindeki Koyunbaba'dır. Talebelik yıllarımda orada oturuyordum ve "ol mâhilerdir ki deryâ iç-redirler deryâyı bilmezler" derler. Tam bu da bana uyuyor, hemen diplerinde oturduğum halde, yine onlarla doğrudan temasım yoktu. Mesih Ali Paşa Câmii üzerimde çok tesir yapmış olan bir câmidir. Hırka-i Şerif'ten ziyâde beni daha çok kendisine çekti, ama o Mesihpaşa'nın avlu kemerlerinden, iç avlusundan geçerken hep yüreğim sızlardı. Ve bu yürek sızısının müsebbibi de rahmetli Sâmiha Ayverdi'dir. Nasıl mı? Çünkü onun yazmış olduğu "Mesihpaşa İmamı" isimli bir kitabı vardır. Mesihpaşa İmamı'nda, Rumeli muhacirlerinin, özellikle de çocuklar ile yaşlıların İstanbul'da neler çektiğini, İstanbul'da onlara yer bulunamadığı için o câmiin sütunlarının dibinde, avlu duvarları dibinde aç kaldıklarını, ızdırap çektiklerini ve ağlaştıklarını okumuştum ve o benim demek ki yüreğime, demek ki ciğerime işlemiş ve oradan her geçişte sanki o sesleri duyacakmışım, sanki onlar yine orada garip bir şekilde kalmışlar gibi üzerimde tesir eder. Ve yine Rumeli'yle berâber başka bir yazarı hatırlardım, o da Hüseyin Râci Efendi'ydi. Zağra Müftüsü Hüseyin Râci Efendi.

"Azîz-i vakt idik' adâ zelîl kıldı bizi.

Esir-i bend-i belâ vü sefil kıldı bizi" diyen, Rumeli'deki fecaate maalesef çok uyan, bozgun ve muhâcereti bize aktaran kişiler.

Bendeki bu büyük Rumeli muhabbetinin kaynaklarını araştırmaya gittiğim zaman işte bu iki ismi, özellikle bu iki ismi görmekteyim.

Ve bu muhabbet-demin söyledim beni yardan yara attı diye - o böl-geleri o diyarları Ekrem Hakkı Bey Üstadımız kadar mimârî bilgiyle mücehhez olmasa bile, en azından tarih şuur ve elhamdülillah kalbimde aşk

da olmak üzere o mâcerâyâ sevk etti. Üniversiteden bir grup arkadaşın da katılmasıyla bir araştırmayı yaptık. O araştırma Tuna Nehri'nin doğmuş olduğu kaynaktan, dökülmüş olduğu sahaya kadarki olan bütün bölgenin gezilmesi idi. Ve Tuna Nehri'nin çıkmış olduğu yere gittik. Tuna Nehri, biliyorsunuz İsviçre'nin kuzeyinde Kara Ormanlar'da, Almanya'nın Baden Wüttemberg eyâletinde, Donaueschingen isimli bir kasabada doğuyor. Tuna Nehri'nin çıktığı yerde bir şey fark ettik. Tuna'nın doğduğu yer bir havuz haline getirilmiş ve bizim dışımızda bütün ülkeler, o havuzun etrafında Bulgarlar, Sırplar, Avusturyalılar, Almanlar hepsi birer birer kendileri için Tuna'nın ne ifade ettiğini yazmışlar, tabelalar çakmışlar. Diyor ki meselâ Bulgar milliyetçileri **"Tuna bizim nehrimizdir"**. Romen milliyetçileri yanına bir şey daha asmışlar, **"Tuna esas bizim nehrimizdir. Tuna'nın bizim kültürümüzde yeri vardır"**. Benim gözüm, benim gönlüm bizden de orada bir şey olmasını aradı, istedi. **"Ah Tuna Vah Tuna"**nın olmasını istedi. Yâhut Yahya Kemal'in o çok hoş üslûbuyla: **"Bir Türk'ün gönlünde nehir varsa Tuna'dır. Dağ varsa Balkan'dır"** sözünün olmasını istedi.

Güneydoğulu, Vanlı bir arkadaşımın bizimle berâber bu geziye katılma ihtimali olduğu zaman, yaşlı dedesine "Tuna'nın olduğu yerlere gidiyorum. Ne getirirsem makbule geçer, ne getirmemi istersiniz" şeklinde sorduğu sualine, Osmanlı artığı diyelim yaşlı dedesinin verdiği cevap, benim üzerimde çok tesiri olan bir cevaptır: "Tuna'nın suyunu isterim evlat" diyor. Vanlı ve ektrat dediğimiz tâifeden Anadolu'nun ucundaki bir Vanlıyı, Tuna'nın suyu çekiyor efendim, çekiyordu efendim. O su, hepimizin gönlünü doyuruyordu efendim. Şimdi artık oradaki kaç insanın gönlünde Tuna var? Bu projeyi inşallah yapmak üzere teşebbüse geçtik ve bana nasip oldu, ben Tuna'nın kaynağından su içtim efendim. Bunu bir zenzem gibi söylüyorum, büyük bir işi başarmış bir insan olarak söylüyorum. Ama bu projeyi umûma şâmil yapmak üzere hareket geçtik ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dâiresi bu teklifi kabul etti. İstanbul Büyükşehir Belediyesi şu anda bu işin finansmanını sağlayacak ve Tuna'nın suyunun başına o tabelayı biz çakacağız inşallah. Ve hatta şimdi Aydın Yüksel Beyefendi'yle görüştük, bir Osmanlı arması mı olur cumhuriyet ay yıldızı mı olur, artık ona karışmam ama bir çeşme yapılması teklifini de yine götürdük. Orada en azından bizim damgamız, bizim mührümüz, kalbi mührümüz tabii; siyâsî ideolojik, ütöpik mührümüz değil ama tarihi mührümüz; kimse bu kalbi mühürle mani değil artık, o kalbi mührümüz orada inşallah vurulacak. Tuna sadece Sâmiha Ayverdi'yi, sadece Ekrem Hakkı Ayverdi'yi değil, bütün bir nesillerimizi, bütün bir kültür nesillerimizi kendine çeken nehirdir. Ana-

dolu'nun herhangi bir ili, Van örneğini verdim, Malatya diyebiliriz, Arapkir diyebiliriz, herhangi bir yer diyebiliriz. Tuna'ya ait kalbinde mutlaka büyük bir muhabbet, Tuna'ya ait büyük bir işaret vardır. Sâmîha Ayverdi Hanımefendi, Tuna'nın İstanbul'a nehr-i azîz'e kavuştuğunu yazar. İstanbul Boğazı'ndan Tuna'nın nehr-i azîz'in suyunun aktığından bahseder. Ukrayna'da ve Romanya'da iki kola ayrılır Tuna biliyorsunuz, aşağı doğru inerek İstanbul'a ulaştığını anlatır. Bunun kaynağını bilmiyorum doğrudan oradan mı aldı yoksa tamâmiyle kalbî bir şekilde mi söyledi, ama Tuna Nehri'nin kaynağının başında okumuş olduğumuz, bir Osmanlı âşıkının Tuna'yı tarif edişinde, Sâmîha Ayverdi'nin aynı düşüncesini görmekteyiz. Nedir o? Tuna'yı tarif ederlerken şöyle diyorlar:

“Gâh gönlüm gibi cûşan u hurûşândır Tuna.

Gâh göğsüm gibi nâlân u giryândır Tuna”. Kalbi kaynıyor, gönlü kaynıyor, âşık Tuna'da kaynıyor. İkisini birbirine benzetiyor yani. Tuna'yla kalbini, gönlünü benzetiyor.

“Başı eflâke irer gerçi kemend-i mevç ile

Yüzü yerededir yine hâk ile yeksândır Tuna”. Dalgalandığı zaman göklere eriyor, ama yine topraktan ayrılmaz, yüzü yerededir Tuna'nın.

“Yarlardan atılup, taşlara vurur başını

Âşık-ı dîvâne vî mecnûn-ı uryandır Tuna.” Taşlara başını vurma-sı, ona aşkından, aşkının kuvvetinden olduğunu ifâde ediyor.

“Gaziler tâzilerinin topuğuna çıkmaya

Gerçi kâfir gözüne deryâ-yı ummândır Tuna. Osmanlı akıncıları kıyısına geldiği zaman akıncı beylerinin atlarının topuğuna çıkmazmış, bizim akıncılar kolay karşıya geçsinler diye. Gaziler tâzilerinin topuğuna çıkmayan, ama kâfir geldiği zaman onun gözüne deryâ-yı ummân olan Tuna. Ve şimdi Sâmîha Ayverdi'nin o sözüne bağlayan kısmı geliyor:

“Kışver-i kâfirden iman ehline akup gelir.

Kibleye tutmuş yüzünü bir müseldandır Tuna.” Avusturya üzerinden, kâfir memleketinden döne döne nereye geliyor? İman ehline akup gelir. Kibleye tutmuş yüzünü bir müseldandır Tuna. Aşağı doğru, yani kibleye doğru geldiği için müseldandır. Ve son kısmında, en vurucu kısmı orası, bu memleketlere yâni kibleye doğru gelmesini istemeyenler zincir vurmuşlar Tuna'ya. Zincir vurulduğu için, zincirden kurtulmak arzusuyla çok güçlü, çok şakırdaya şakırdaya geliyormuş:

“Haps-i kâfirden boşanmış gibi zincirin sürür

Şâh-ı İslâma gelir bir ehl-i imandır Tuna.” diyor. İstanbul Boğazı'ndan Sâmîha Ayverdi Hanımefendi'nin İstanbul'a dökülür dediği o. Şimdi yine rahmetli Fethi Ağabey'i anacağım. Coğrafyaya dost olmayan nesilden nasıl tarihe dost olmasını beklersiniz? Anketler yaptım Tuna'yı

bilen var mı, Tuna nereden geçiyor diye? Sıfır! Tuna nereden geçiyor? Tuna bizim şu anda elhamdülillah gönlümüzden geçiyor. Tuna bizim içimizden akıyor. Ama Tuna'yı duymayan, Tuna'yı bilmeyen, Tuna'dan hiçbir şey hissetmeyenlere ne diyeceğiz? Ve yine tabii şükrederek söylüyorum, elhamdülillah diye, Allah razı olsun diye söylüyorum, işte o iki isim, iki Ayverdi ismi. Ekrem Hakkı Ayverdi ve Sâmîha Ayverdi ismi, Tuna'nın bizim içimizden geçmesini sağlayan isimlerdir. O iki isim Tuna'nın, benim açımdan söylüyorum, bir Anadolu çocuğu olarak, kalbimin içine akmasını sağladılar. Hiç Tuna'yı görmeyen Tuna'nın kıyısında dolaşmayan birisi olarak, kalbimin içine gelip Tuna'yı koymuşlar. İşte onlar koymuşlar. Onlardan Allah râzı olsun. Onların yakınında, onların hal-kasında bulunmayan, tasavvuf deyimiyle söyleyeyim, ama muhibbânından olan birisi olarak kitaplarıyla, konferanslarıyla sohbetleriyle Tuna'yı, yani bizim coğrafyamızı, "dost" olmamız gereken bizim coğrafyamızı bizim kalbimizden geçirmişler. Ben iki isme göre, yani Nihat Sâmî Banarlı ve Ali Fuat Başgil merhumlara göre, son iki ismi Osmanlıca tabiriyle rû be rû tanıdım. Yâni yüzyüze gördüm. Semahat Yüksel Hanım, herhalde buradalar, Semahat Hanım Hocamız, Allah razı olsun bana yardımcı oldu ve Bostancı'da kaldığı evde Sâmîha Ayverdi Hanımefendi'yi ziyaret ettim. Yanında sohbetinde bulundum. Ekrem Hakkı Ayverdi'yle o zaman Galatasaray Lisesi'nde talebeyken, Beyoğlu'nda dolaşırken Galata Mevlevihanesinin yeniden açılmakta olduğu haberi geldi. Oraya gittim ve orada gördüm. Törenin son kısmıydı. Yâni Ekrem Hakkı Bey'i de bir dergâhta, Mevlevi dergâhında gördüm. Bu da zannedersem hoş bir tesadüf veya tevafuk olmuş oldu. Aşk insanı, güzellik insanı olduğu için gerçekten tam yerine oturmuş oldu. Şimdi efendim nasib oldu üniversitede hocalık yapma imkânına sahip oldum. Bütün bize verilmiş olan resmi müfredat cetveli dışında, kültür mevzularında başvuracağımız kaynakların son derece az olduğunu fark ettik. Bu konuda sıkıştığımız zaman, bir alternatif veya daha yumuşatarak söyleyelim, bir paralel kaynak ihtiyacı hissettiğimiz zaman, bu iki isim tek başına kâfidir. Mimârî ve sanat açısından Ekrem Hakkı Ayverdi. Kültür tarihi, milli kültürümüz açısından Samiha Ayverdi'nin kitapları. Osmanlı Asırları'ndan tutun, Ah Tuna Vah Tuna'dan Mesihpaşa İmamı'na kadar aklımıza ne gelirse... Bütün kitaplarıyla berâber neredeyse bir kütüphane tesis eden kısmıyla beraber, bizim için muazzam bir kaynaktır. Bu kaynağın farkında olduğumuzu biliyorum, ama ihtiyâten bir kere daha söylüyorum, bu kaynağın farkında olalım, bu kaynakların kıymetini yakînen bilelim.

Bu iki kaynağın bana göre en önemli tarafı, ki bugün bir kere daha belli oldu bu durum. Kültür tarihimizde benim çok ilgimi çeken bir adam

yetiştirme usûlü var. Resmî olmayan adam yetiştirme usûlü. Buna “hanegî” yahut “himâye” sistemi denir. Eğer yetiştirilecek olan insan evine alınıp hânesine sokulup o âilede yetiştiriliyorsa ona hanegî denir. Eğer dışardan yakın ilgi hep devam ettiriliyorsa, ona himâye sistemi denir. Her iki sistemde de daha sonra muazzam bir kadroculuk faaliyeti ortaya çıktı. Kendiliğinden çıktı bu kadroculuk. Yetişen insanlar bir kadro meydana getirdi.

Dolayısıyla çok uzatmadan, affınıza sığınarak, bu tür özel eğitim mekânlarının, paralel diyebiliriz, paralel eğitim mekânlarının mutlaka bu eski târihî işleme dönmesi lazımdır. Bunun bitmekte olduğunu ilk fark eden kişi Sultan II. Abdülhamit'tir. Ve vükelâ vüzera konaklarının bu işi yapmadığı için bir “kaht-ı rical”, tabiri aynen böyledir kaht-ı rical ortaya çıktığını ifade eder. Şimdi Ali Fuat Başgil Hocamızdan Ayverdi'lere kadar bu işi bihakkın yaptıklarına işâret değil mi burası? Bu işi bihakkın yaptıklarının işâreti hepinizsiniz, hepimiziz. Bilerek veya bilmeyerek, doğrudan veya dolaylı olarak hepimiz. Türkiye'nin selâmeti, gününün ışıması için bu kaht-ı rical belasının kırılması lâzım. Bir an evvel. Bunu da bir takım âşik insanların, kendini bu işe vakfetmiş şahısların yapması lâzım. Kendini bu işe vakfetmek...Bu saydığım kişiler kendilerini bu işe vakfetmiş, vâkıf insanlar; hayatı vakıf insanlar, verici insanlardır. Yine başta söylemiş olduğum muhabbet beytinin sahibi diyor ki, hayatta en büyük iki tane zevkim var, bütün cismani zevklerim o ikisinde şâhikaya eriyor. Zirvesi o iki zevk. En büyük zevk onlar. Nedir bunlar? Bir öğrenmek, iki öğretmektir. Hayâtım boyunca ya bir şey öğrenmeliyim, ya bir şey öğretmeliyim. Ondandır aldığım zevki, keyfi başka hiç bir şeyden almıyorum diyor. Ve o zevkle yetişen, o zevkin aşkıyla yetişen kişiler bize bir takım özel bilgiler, görüşler, dünyâlar bahsettiler. Yâni o vâkıflar sadece bu vakfı, başka vakıfları değil; dünyaları vakfettiler. Başka dünyalar göstermiş oldular.

Ben çok fazla sözle başınızı ağrıttığım, ağrıtmak endişem olduğu için özür diliyorum, maksadımızın anlaşıldığını zannediyorum.

O mübarek insanları bir kere daha bu dergâhta andık. Ve ben haddim olmadığı halde, eski tâbirle min gayri haddin ama “el emrû fevk al edep”, emir edepten üstün olduğu için, emredildiği için buraya çıktım. Edeben çıkmam mümkün olmadığı halde, size elden geldiği, dilimin döndüğü kadar bir şeyler aktarmaya çalıştım. Yine o mübarek kişilerin hepsini, isimlerini burada sayamadığımız, o kişilerin hepsinin mutlaka bizlerden de inşallah razı olacaklarını temenni ediyorum. Kişi sevdiğiyle berâberdir. Biz onlarla beraberiz diyor ve Allah onlardan râzı olsun diyerek bitiriyorum efendim. Hürmetler ederim...

NİHAD SÂMÎ BANARLI HOCAMIZ

Aysel YÜKSEL

Edebiyat âleminin ve maârif câmiasının temel taşlarından biri olan Nihad Sâmi Banarlı Hocamızı 26 sene evvel Mîraç Kandiline rastlayan 13 Ağustos 1974'de ebediyet âlemine uğurlamıştık. Bu yazıyla, Hocamızı anmanın ve onunla ilgili hâtıraları yâd etmenin buruk lezzetini yaşamaktayım.

Kaderin güzel bir lûtfu olarak mezuniyetimden hemen sonra İstanbul Fetih Cemiyeti'nde, Yahya Kemal'in vefâtından sonra da Yahya Kemal Enstitüsü ve Müzesi'nin kuruluşunda hocamla berâber çalıştım. Yahya Kemal'in şiirlerinin ve yazılarının kitap hâline getirilmesi ve diğer neşir işlerinde asistanı olarak hizmetinde bulunmanın nîmetini yaşadım. Ondan çok şey öğrendim. Talebesi olarak Hocama minnet ve şükran borcum ödenmeyecek kadar büyüktür. Bu sebeple Yahya Kemal'in kitapları ve Müzesi'nin hazırlıkları ile ilgili çalışmalarımızdan ziyâde onu, genç nesillere tanıtmak, bu deryâdan bir damla su ile huzurlarınıza çıkamak istedim.

Edebiyat târimimizin ve kültürümüzün köşe taşlarından olan Banarlı Hoca tam bir "İstanbul Efendisi" idi. Dostları, talebeleri ve kendisini yakından tanımak fırsatını bulan herkes bu hususta hemfikir idiler.

Öyle ki hocamla uzun süren çalışma hâyatımız içinde her zaman, Osmanlı medeniyetinin "haddeden geçmiş" her türlü incelik, nezâket, zarâfet, nüktedanlık ve güzelliğine; davranış, hal ve tavırlarında, meseleleri ele alırken insânî münâsebetlerinde İstanbul Efendisi vasfının şâhidi oldum. Nihad Sâmi Banarlı Hoca için başlı başına bir medeniyetti dense yanlış olmaz. Zîra bizim medeniyetimiz ve kültürümüz asırdan asıra, nesilden nesile intikal ederken, geçmişimizden bize kalan sanat eserlerimizde, zaferlerimizde, seferlerimizde, Süleymaniye Câmiinde, Yesârî hatlarında, Dede Efendi'nin mûsikîsinde, vatanımızın taşında toprağında bu ihtişamı teneffüs ederken bir Sâmiha Ayverdi, bir Ekrem Hakkı Ayverdi, bir Ahmet Hamdi Tanpınar, bir Ali Nihat Tarlan ve burada sayamayacağımız diğer "Abide Şahsiyetlerin" hâllerinde, tavırlarında, yaşayışlarında bu medeniyeti bir şiir dinlemenin zevki ile hissediyorduk.

Yüksek İslam Enstitüsü'nde talebesi olmuş ve daha sonra da husûsî meclislerinde bulunmuş olan Prof. Dr. Ali Yardım, Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın Ekim 1992 sayısında, genç yaşta Konya'dan bir Anadolu çocuğu olarak İstanbul'a gelip kendisinden feyz aldığını anlatırken : "Hocamız bize çok şey öğretti. Kibarlığı öğretti, nezâketi öğretti, üslûp öğretti, titizlik öğretti, disiplinli çalışmayı öğretti, millî olmayı ve millî

kalmayı öğretti, dil zevkini tattırdı “ der. İşte bu ifâdeler hemen hemen bütün talebelerinin ortak tesbitleridir.

Edebiyat târihindeki yeri dışında “Hocaların Hocası” olarak da anılan Banarlı Hoca’yı, büyük bir hürmetle bağlı olduğu Sâmîha Ayverdi de “Devrimizin Atabeki” olarak vasıflandırır.

Evet, kendisi mükemmel bir hoca idi. Şahsiyetli idi. Mevzûunda engin bir bilgiye sâhipti. Dilimizi, dînimizi, milletimizi, mânevî değerlerimizi, bizi biz yapan unsurları, târihî kıymetlerimizi çok sever ve en mühimi de ibâdet hâline getirdiği bu sevgi ile beslediği bilgileri talebelerine aktarır, bizlere bir millî istikâmet, bir millî şuur verirdi.

Birçok şeyden habersiz olarak Anadolu’nun bağrından kopup gelen biz gençler onun rahle-i tedrisine diz çökmüş, mezuniyetimizde ise yüreklerimiz Türk olmanın gurûru ile dolu, dilimize, dilimizdeki mûsikîye hayran, kültür ve medeniyetimizin büyüklüğünün idrâki içinde müftehir, bir an önce vatan topraklarına dağılıp öğrendiklerimizi öğretmek sevdâsında ve gayretinde olmuştuk.

“Diller milletlerin en azîz, en tılsımlı, en kıymetli servetleridir. Çünkü dillerin bir ses güzelliği ile dalgalanıp bir duyma, anlama ve inandırma gücüne ulaşmaları kısa zamanda olmamıştır. Yeryüzünde diller kadar millet fertlerini birbirbirine bağlayan onları birbirlerini sevip anlamakta, hele sevgilerini dile getirmekte yardımcı olan başka kuvvet mevcut değildir.” “Atalarımızın bize miras bıraktığı en güzel iki şeyden biri bugünkü Türk vatani ise ikincisi Türkçedir” diyerek bizde vatan ve millet sevgisini târih boyunca emek verip yarattığımız her millî eseri sevmek ve anlamak şuurunu uyandırmıştır.

Derslerinde bize en çok tekrarladığı nasihatlerinden biri: “Çocuklar, lûgatta en çok, en bildiğinizi zannettiğiniz kelimeye bakınız.” idi. Böylece kelimeleri kullanırken ne kadar yanlış yaptığımızı veya kelimeleri ne kadar eksik mânâlarda kullandığımızı anlardık.

Bize güzelliği ve zarâfeti öğreten hocamız; Kelimeleri seçerken de; “asâlete dikkat edin” der ve” Kadın, hanım, karı, eş, zevce sözleri aynı anlamları taşıdığı halde falanın karısı, falanın hanımı, falanın eşi, falanın zevcesi derken hangisi sizde bir hürmet hissi uyandırıyor, hangisi daha bayağı geliyor” diye sorardı. Gene bu mevzûda: Bâzen bakarsınız sokakta bir satıcı körpe bâdemdiye haykırır. Eğer siz, tâze bâdem çıkmış diye aldanır ve bâdem almak arzusu ile kapıya veya pencereye koşarsanız, göreceğiniz bâdem değil salatalıktır. Halk satıcısı ona, körpeliğinden kinâye mi bâdem demekten hoşlanır? Bunun belki daha ince bir sebebi vardır. Çünkü salatalık, bu sebzenin nâzik adıdır. Onun asıl adını, sokakta” hıyar !” diye bağıra bağıra söylemeyi, satıcı elbette güzel bulmaz. Hele bu kelimenin çoğulunu bağırarak birçoklarını incitir.” diyerek asil kelimelerin rûhumuzdaki güzellikleri uyandırdığını ve bunun da hayâtımızın her safhasına tesir ettiğini söyler, devrimiz insanlarının çirkinliklerden ve kötülüklerden zevk alr olmasından derin üzüntü duyardı.

Edebiyatımıza âit güzellikleri, bunun dünyâ edebiyâtına tesirlerini meselâ dünyâda ilk defâ kâfiye, yarım kâfiye ve cinaslı kâfiyeyi bizim kullandığımızı ve dîvan edebiyatınâ kazandırdığımız unsurları anlatırken ne kadar zevklenirdi.

Türk kültür ve medeniyetine âit en küçük bir husûsun ihmâli onu yaralardı. Öyle ki millî çizgiler taşıyan her değeri, nereden gelirse gelsin bizim olarak görür ve severdi. Sınıfta ve husûsî sohbetlerinde sık sık tekrarladığı cümlelerinden biri de şu idi : “Bahtiyardı o ingilizce ki onda her dilden kelime vardır. Bu cümle, aynı zamanda dünyânın beş kıtasında hüküm sürdüğü devirlere, heybetli bir işârettir. Başka milletler, târihte ve coğrafyadaki büyüklük devirlerini, böyle her fırsatta ve her vesîle ile yaşatırlarken, bizim, dünyâ hâkimiyetimizi, kelimelerde bile unutturmaya kalkmamız, milliyetçilik değildir. Bilakis milliyetçiliği öldürmek için îcat edilmiş çok kurnaz bir yıkıcılıktır. E s â s e n

yeryüzünde hiçbir kültür ve medeniyet dili hiçbir zaman öz dil olmak taasssubuna ve basitliğine iltifat etmemiştir.” “Kağı Türkün diye otomobil atalım mı, dilimizden çıkaralım mı? Bunun yerine gayret edelim ki diğer medeniyetlere biz kendi îcatlarımızın kelimelerini verelim” diye bize millî yücelikler yolunda istikâmet vermek ve şuur aşılacak gayreti içinde olmuştur.

“Türkçe’nin dar, mahdud ve küçük millet dili olduğunu sanmak değil, büyük millet dili olduğunu bilmek ve anlamak lâzımdır.” diye âdetâ zihinlerimize ve gönüllerimize bu hakikatleri nakşetmiştir.

Hayâtı boyunca talebesine ve meclislerine iştirak eden gençlere telkin etmeyi âdetâ bir ibâdet bildiği ve çok hassas davrandığı hususları “Türkçe’nin Sırları” isimli kitabında şöyle özetlemiştir.

“Bu gün de düşmanlarımızın bizden çalıp koparmak istedikleri üç büyük tılsım vardır:

1. Milleti birbirine bağlayan tek ve güzel bir dil.
2. Türk milletini tam 1000 yıl, dünyânın en ahlâklı, en medenî ve en büyük kuvveti hâline getiren Türk Müslümanlığı.
3. Türk çocukları için dâimâ büyük şeref ve güven kaynağı olan, millî tarih ve ecdat sevgisi.”

Zaman içinde gittikçe hayran olduğumuz bir diğer husûsiyeti de hatâ gibi görünen millî özelliklerimizi öyle ince ve zarîf bir şekilde anlatmasıydı ki biz onlarda bile fazîletlerimizi yakalardık. Türk Edebiyatı’nı küçük düşürmemek şartıyla edebiyatımızı dünyâ edebiyatı ile karşılaştırır, onların kelime sayısındaki zenginliği anlatırken, bizdeki cinas ve mecaz zenginliğinin hiçbir dilde olmadığını belirttiirdi.

“Bir milletin kullandığı kelimeler üzerinde şüphe ve tereddüt uyandırmak çocuklarımızın Türkçe’ye îtimadını sarsar, dil sevgisini ve dile karşı îmanlarını öldürür, köksüz ve târihsiz, âhenksiz ve çok geçmeden birer birer dökülecek uydurma kelimeler ise onları, millî mâzilerinden ve millî kültürlerinden uzaklaştırır, bir nevi dil ve kültür öksüzü yapar” hakîkatini Türkçe’nin Sırları’nda ve seneler boyunca bıkmadan

usanmadan etrâfındakilere anlatmıştı.

Vefat târihi olan 1974'den on sekiz sene sonra ısrarla müdâfaa ettiği bu gerçekler su yüzüne çıkmış ve Türk Cumhuriyetleri birbirleri ile temâsa geçince mesele aydınlığa kavuşmuştur. Öyle ki Azeri Şâiri Vahabzâde muhtelif toplantılarında: “Biz 1935 - 40'ların Türkçesi ile daha iyi anlaşıyoruz amma bugünkü dilinizden bir şey anlamıyoruz.” demiştir.

Hocamız çalışmalarında da son derece titiz davranırdı. Öyle ki Yahyâ Kemâl'in kitaplarını hazırlarken, imlâmızın oturmamışlığı yüzünden dokuz defâ matbaa tashîhi yaptığımız olmuştur. Bıkmaz, usanmaz, yeter ki eserler gönlünün istediği titizlikle ortaya çıksın isterdi.

Müstesnâ bir tahlil ve terkîp kabiliyetine sâhip bulunan Hoca'nın fikir yapısında Yahya Kemal'in; ruh yapısında da Sâmiha Ayverdi'nin tesirleri vardır. Öyle ki, 1951 senesinde ilk baskısı yapılan” Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık” kitabı için yapılan toplantıya dâvet edilmişti. İşte bu toplantıdaki hava onu cezbetmiş ve o târihten sonra Sâmiha Ayverdi ile dostlukları başlamış, aylarca süren tasavvûfî çalışmaların bir semeresi olarak da Şerhli Mesnevi-i Şerif kültür ve iman hayâtımıza kazandırılmıştır.

Elbette Banarlı Hoca'nın ruh yapısındaki bu değişiklikler yazılarına da intikâl etmiş, onun Hürriyet'te çıkan makâlelerini her zaman okuyan ve bu iki büyük insanın arasındaki dostluğu bilen eski talebelerinden Âgâh Beşeli bu konudaki tesbâtini 4.12.1955 târihinde Sâmiha Ayverdi'ye yazdığı bir mektupta: “Nihad Sâmi Bey benim hocamdır. Kendisi o zaman sâdece milliyetçi idi. Herhalde sizleri tanıdıktan sonra yazıları daha câzip oldu.”⁽¹⁾ sözleriyle ifâde eder.

Hocanın kadrini çok iyi bilen Kubbealtı Kültür Ve San'at Vakfı yıllarca Hürriyet Gazetesi ve Meydan Dergisi gibi yayın organlarında neşredilen yazılarını dokuz kitap⁽²⁾ hâlinde toplayarak âdetâ, onun, Yahyâ kemal'e yaptığı hizmetlere nazîre olarak bir kadirşinaslık ve vefâ örneği göstermiştir.

Bütün ömrünü Türk Edebiyat ve kültürü'ne hizmetle geçirmiş olan Hoca, Yahyâ Kemal'in şiir ve nesirlerini kaybolmaktan kurtararak yaptığı hizmetlerle de millî kültür ve edebiyat târihimizin ölümsüz şahsiyetleri arasındaki yerini almıştır.

Elbette, Banarlı'ların, Beyatlı'ların, Ayverdiler'in ve daha nice hizmet ehlinin emekleri boşa gitmeyecek, ettikleri tohumlar, vatan sahinde yeşerecek, ufuklarımızı aydınlatacaktır.

⁽¹⁾ Mektubun aslı Ayverdi Enstitüsü arşivinde bulunmaktadır.

⁽²⁾ Bu kitaplar : Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 1 ve 2; İstanbul'a Dâir, Târih ve Tasavvuf Sohbetleri, İman Ve Yaşama Üslûbu, Bir Dağdan Bir Dağa, Kültür Köprüsü, Kitaplar Ve Portreler, Devlet Ve Devlet Terbiyesi, adlarıyla neşredilmiştir.

Nihât Sâmi BANARLI'dan Fotoğraflar



Nihâd Sâmi Banarlı evinde çalışırken



12 Temmuz 1967

Banarlı Hoca Şeyma Taşcıoğlu Güngör ve Saadet Gültaş ile birlikte Sübyan Mektebi
önünde

HATIRALARLA HOCAM BANARLI

Dr. Saadet GÜLDAŞ

Türkoloji'nin ilk yıllarındaydık. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda Mehmet Âkif'i Anma Günü düzenlenmişti. Arkadaşımla geç kalmanın verdiği bir hızla kapıyı açıp salona girdik. Gerilerde bulduğumuz boş yerlere çöktük. Salondan çıt çıkmıyordu.

Kürsüde birisi konuşmaktaydı. Onu zor görebiliyorduk. Hem konuşuyor, hem de aralarda İstiklal Marşı'ndan beyit ve kıt'alar okuyordu. Çok temiz bir diksiyonu vardı ve şiiri olağanüstü bir âhenkle okuyordu. Olağanüstü dedim; evet, hiç mübalağasız olağanüstü bir vurgulamayla şiir inşâd ediyordu.

Konuşmacının ses tonuna-entonasyona, vurgulara-mısralardaki mânâ dalgalanmalarına, ses bükümlerine kreşendo ve dekreşendolara, puandorglara bir müzisyenin ince nüansalara dikkate edişi gibi kendini şiirin ahengine kaptırmış, konuşuyor, konuşuyor ve şiirleri okuyordu.

İstiklal Marşı'nın o hamasî ve lirik kıt'aları duygudan duyguya değişiyor, salona dalga dalga yayılıyordu. Büyülenmiştik adeta. Karşımızda çok mükemmel bir inşâd örneği sergileniyordu. Aynı zamanda mizan-senle dramatize ediliyordu. Konuşmacıyı göremiyordum, uzaktan. Kim olduğunu sorunca "Nihad Sâmi Banarlı"dediler. Liseden bu yana edebiyat kitaplarına hayran olduğum zat bu idi demek?!

Henüz lise birinci sınıftayken ikinci ve üçüncü sınıflara âit edebiyat kitaplarını bile bir roman lezzetinde okuyup elimden düşürmezdim. Bütün kitaplarımı itinâ ile kapladığım halde sadece edebiyat kitaplarımı kaplamazdım. Onları okula gidip gelirken çantama da koymaz yazıları dışa gelecek şekilde kucağıma alır, iftiharla etrafımdakilere göstere göstere yürürdüm.

Beni edebiyata âşık eden, o zevkle okuduğum kitapların yazarı bu ufak tefek, zarif, sade İstanbul efendisi aksanı ve edâsıyla konuşan Nihad Sâmi Banarlı imiş demek ...

Edebiyat kitaplarımızda öyle gür sesli fakat zarif milliyetçi bir üslûp hâkimdi ki ben kendisini hep uzun boylu, gür yelesi saçlı, gür bıyıklı bir Osmanlı levendi gibi düşledim.

Yavaş yavaş en arkadakileri iteleye iteleye arkadaşım Şeyma ile en önlere geldik ve tam karşısında bir yere iliştik. Hayranlıkla kendisini dinliyor, bütün jest ve mimiklerini takip ediyordum . Gerçi fazla bir jest kul-

lanmıyordu. Amma başını hafifçe yana eğip doğrultuyor, çehresinde kerderli bir tebessüm dalgalanıyor, ıstırap çeken bir kimsenin hâlet-i rûhiyesini bizlere de iletiyordu. Bu ses tonu, bu güzel diksiyon ve âhenkle okunan şiirlerin müthiş etkisinde kalmıştım. Şeyma'ya baktım o da so-luksuz dinliyordu. Salon da dikkat kesilmiş, o ânı yaşıyordu.

Konuşma bitince alkışlar bomba gibi patladı. Biz de ayakta alkışlı-yorduk.

Ben o güne kadar böyle bir inşâd sesini, böyle akustik bir başarı ha-linde kullanan hiç kimseyi dinlememiştim. Arkadaşım “Onunla tanışıp konuşacağım” deyip yerinden fırladı. Ben de ardından: Çünkü Nihad Sâ-mi Bey yanımızdan geçmiş, dışarıya çıkmak üzere ilerliyordu.

Ona ancak salonun kapısının dışında yetişebildik. Etrafı hayli kala-balıktı. Tebrikleri kabul ettikten sonra merdivenlere yönelince yaklaşık önüne dikildik. Nefes nefeseydim. Muzip bir tebessüm dalgalandı yü-zünde. Ben heyecanımı bastırıırken Şeyma atılıp hayranlığını ifâdeye başlamıştı bile.

- Hocam, hârîka bir şiir dinlettiniz bize. İstiklal Marşı'nı sizin gibi okuyanına hiç rastlamamıştık. Sizin okuyuşunuzun âhengiyle büyüledik âdetâ, çok güzel konuştunuz, çok güzel şiir okudunuz, hayran kaldık.

Memnun bir tebessümle ikimize de baktı. Başını yana eğdi. (Bu baş eğişini bundan böyle hep görecektik.) Bir ayağını (her zamanki hareketi olarak) destek alıyormuş gibi biraz yana açarken elini uzattı. Öpmek istedik “Estağfurullah” diyerek hemen çekti.

-Önce alâkanıza teşekkür ederim. Beğendiğimiz o âhenk benden de-ğil efendim. Bu uslûp bu şiir güzelliği şiirin kendisinden, Mehmed Akif'in şiire dokuduğu iç ahenkten geliyor.

Daha neler konuşuldu, neler anlatıldı, bunları hatırlamıyorum. So-nunda bizi Yahya Kemal Enstitüsü'ne davet etti.

-Bu sohbe orada devam edelim efendim, olmaz mı? diyerek yine o candan, kibar, dostane tebessümüyle veda etti ve gitti.

(Efendim...önce bize mübalağalı gelen bu ifadeyi birlikte çalıştığ-ımız yıllarda hep duyacak ve çok sevimli bulacaktık.)

Aradan bir iki gün geçti, biz sevincimizden uçuyorduk. Hocaya gi-decek onunla sohbet edecektik. Derslerimizin erken bittiği bir gün heye-canla medreseye gittik.¹

Bizi ayakta karşıladı ve masasının önündeki iki koltuğa buyur etti.

¹ 1966 yılında Kara Mustafa Paşa medresesi şimdiki konferans salonu gibi etrafı camlı çerçeveli değildi. Sütunlar arası açıktı. Bahçesi çiçekli, temiz ve bakımlıydı. Sütunların gerisinde Yahya Kemal Beyatlı'ya ayrılmış camekânı, kitaplık, özel eşyalarının da sergilendiği küçük müze vardı. Bir çeşit sergi gibi camekânlar dolaşarak ziyaret ediliyordu. Bu müzenin yaratıcısı da Nihad Sami Banarlı idi.

Elini sıkıp koltuklara gömüldük. Odadaki her bir resim, gravür, desen, kitaplık ,elbise askılığı, avize, büyük, geniş üstü yarım ay gibi yuvarlak pencere, masa, sandalye ve koltuklar - yanmakta olan gazbası hariç - hepsi de hayranı olduğum Osmanlı zevkinin havasını taşıyordu. Kendisinin tavırları ve konuşması da aynı zevkin devamını yansıtıyordu. Hoca da âşığı olduğu milletin ve devletin son devir İstanbul beyefendisiydi.

O gün hep kendisi konuştu. Edebiyatımızdan, tarihimizden, Yahya Kemal'in şiir anlayışından, enstitünün onun eserlerini nasıl hazırlayıp neşrettiklerinden çok tatlı bir edebî-sohbet çerçevesinde konudan konuya atıflar yaparak söz etti.

Bu ilk ziyaretimiz epey uzun sürdü. Bundan sonra hocayı birkaç defa daha ziyaret ettik. Bir gün izin isteyip ayrılırken "Yahya Kemal'i sever misiniz" diye sordu. İkimiz birden coşkuyla atıldık:

- Çok seviyoruz, bu yıl da derste Yahya Kemal'i işliyoruz.

- O zaman geliniz buraya, onun kitapları üzerinde birlikte çalışalım efendim ne dersiniz? diyerek tebessümle elini uzattı.

Tokalaşip ayrılırken mutluluktan sesimiz çıkmamıştı; fakat gözlerimizin ışıltısıyla sanıyorum cevabımızı o anda kendisine iletmıştik. Bu teklifin ardından gelen nice güzel ve mutlu günler birbirini yıllara eklerken hem fakülteye devam ediyor hem de hocamızın yanında çalışıyorduk. Bize her gün saat 14'e kadar izin vermişti. Dersimiz sona erer ermez adeta koşarak Yahya Kemal Enstitüsü'ne gidiyor, hocamız gelmeden yemeklerimizi yiyip onu karşılamaya hazırlanıyorduk.

Hoca, paltosu ve başında dâimâ eksik etmediği fötr şapkası, ölçülü kibarlığı, nezaketi, o başını yana eğerek hiç görmediğimiz dişlerini gizleyen gülümsemesiyle bizi selamlar ve odasına girerdi. Bize hiçbir zaman paltosunu, şapkasını alıp asmamıza izin vermedi. "Teşekkür ederim, acaba ben asamaz mıyım efendim, ne dersiniz?" diye manalı bakışıyla bize fırsat tanımadı.

Önce biz kendisine "Hoş geldiniz" der sonra yanından ayrılır, üzerinde çalıştığımız tashihlere dönerdik. Bu tashihler basit bir matbaa hatasını araştırmaktan çok öte zevkli bir edebiyat sohbeti idi.

Aklımıza takılan sorular - hemen her konuda - not eder kendisi odamıza geldiği zaman sormak için hazırlamış olurduk. Kendisi de bunu bilir ve bir saat sonra yanımıza gelirdi.

O zaman günlük sohbet başlar, tadına doyulmayan bu sohbeti uzatmasını isteyince de: "bu günlük yetmez mi efendim?" diyerek odasına geçerdi.

"Oturabilir miyim?...diye gülümseyerek, sobanın yakınına ikimizin masasının tam orta yerindeki sandalyesine oturduğu an neş'emiz katmerlenirdi. Orada otururken, derslerin zevkisini, en faydalısını doya doya hazmederdik. Hocamızla yaptığımız bu sohbetlerden ben konservatu-

arda işlediğim fonetik ve diksiyon derslerinin ilk nüvelerini aldım. Ardından gelen âhenk ve mânâ ilmi prozodiye, o sohbetlerden ilham olarak ulaştım.

Tanışmamız üzerinden geçen otuz dört seneye dönüp baktığımda, bana bir rüya imiş hissini veriyor. Bu satırları yazarken de, aynı hâleti ruhiyenin içersindeyim. Öylesine çocuksu bir coşkunluk ve taşkınlıkla doluyum.

Hocanın ismi ve mevcudiyeti, beni dâimâ coşkuydu sardı ve bana huzur verdi. Huzur... Evet, Nihad Sami Bey Hocamla beraber çalışmak, hem benim, hem de sevgili arkadaşım Şeyma için, dâimî huzur kaynağı oldu. En çapraşık anlarda, en sıkıntılı günlerimizde bizi dikkatle dinler, ardından gülümseyerek birkaç güzel espirili açıklamayla bizi teselli eder, problemlerimizin çözülmesinde son sözü söylerdi. Dertlerimizle ciddiyeyle ilgilenişi, bizi daima huzuruna kavuştururdu.

Karamsarlıkla dolu, kederle yanına gider, huzurla, mutlulukla, adeta havada uçuyormuşuz gibi, neş'yle evlerimize dönerdik. O ufak tefek, o eski Osmanlı Beyefendisi, bizim her zaman sığınağımız, bilgemiz, neş'emiz, dert ortağımız, arkadaşımız, babamız, hocamız ve çok espirili, çok zeki bir can dostumuzdu.

Evet, o bizim mutluluk kaynağımızdı.

Biz deli-dolu çocuksu neşemizle gülerken, yanımıza gelir: “Neş’enize, sevincinize ben de katılabilir miyim” diyerek, kendisi de kahkahasız, zarif fakat muzip gülüşüyle, neş'emize ortak olurdu.

N. Sami Bey, bize hiç ismimizle hitap etmedi. Daima Saadet Hanım, Şeyma Hanım diyordu. Defalarca “Hanım” hitabını kullanmamasını yalvararak ısrar ettiğimiz halde, bundan vazgeçmedi. “Siz hanımlarsınız ve bu hanımlığı lâıksınız” dedikçe utanarak baş eğerdik.

Her gün öğleye kadar evinde kalır, günlük makalelerini yazar, daktiloya çeker, 14'ten sonra da, Enstitü'de olurdu. Yalnızca Cumartesi günleri öğleden sonra, çalışmamızı Bebek'teki evine sürdürürdük.

Bu Cumartesi günlerinin ayrı bir özelliği vardı bizim için. Birimiz Beşiktaş'tan, birimiz de tâ Edirnekapi'dan kalkar saat 14'e doğru evinin o meşhur yokuşunu tırmanmağa başlardık. Planını kendi eliyle çizdiği Boğaz'a nazır aşı boyalı evinin ikinci katına çıkar, revaklı, geniş pencere-relî, harika manzaralı odasında, koltuklarımıza geçer otururduk. Aziz dostu Yahya Kemal, herhalde böyle eşsiz bir manzara karşısında, o altın mısırâlarını terennüm etmişti:

“Benzetmek olmasın sana dünyada bir yeri,

Eylül sonunda böyleydi İsviçre Gölleri”

Boğazın o muhteşem güzelliğini, en tepelerden koltuklarımızda

seyrede seyrede, yaz kış, kitapları burada hazırlayıp, tamamlardık. *Siyasi Hikâyeler, Edebî ve Siyasî Portreler, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*, II, rahmetli Samiha Ayverdi Hanımefendi'nin Fâtih'e ait o güzelim monografisi, *Edebiyat Tarihi*'nin XVI. asrı...

Bebek'teki o aşı boyalı ev, bizim için yaz-kış, bir tekke gibiydi. Soğuk kış günlerinde bize cennetten bir köşe gibi gelirdi .Orada ne üşünür, ve ne de terlenirdi. Bazan üzüntülü, hasta gider, akşama mutlu ve bir kuş kadar hafif dönerdik.

Mis gibi kokan, tavşan kanı çayları, kendi elleriyle bardaklara koyar, tepsiye dizer, ikramla bize uzatırdı. Uzatırken de o muzip gülümsemesiyle boynunu yana eğdi.

Biz de mahçup, ayağa kalkarak çaylarımızı alırdık .Sadece çaylara şeker dağıtmamıza izin verirdi. Her seferinde “Hocam, lütfen servis yapmamıza müsaade ediniz” dediğimizde:

-”Efendim, bu benim zevkimdir. Elimden alamazsınız” derdi.

Rahmetli eşi Bedia Teyze, alt katta hazırladığı üstü özel kılıfla örtülü demlenmiş çayları getirince, koşar alır, teşekkürler ederek, hocamızın masasının üstüne koyardık. Servis zevki kendisine aitti çünkü.

Aşı boyalı, geniş pencere, hocamızın özel zevklerini yansıtan evinin üst katında, bir taraftan çaylarımızı yudumlar ve o seçerek aldığı nefis, incirli kurabiyeleri yerken, bir taraftan da çalışmalarımızı ciddiyetle sürdürdük. Eksikliklerimizin ve fazlalıklarımızın giderilmesinde rehberimiz daima oydu.

Zaman zaman yanımızda arkadaşımız da olurdu. Önce izin alır, sonra misafirimizi, kardeş ve arkadaşlarımızı da getirirdik. Hoca, o zeki buluşlarıyla kimin çay, kimin meyve suyu, kimin acı, tatlı veya tuzluyu sevdiğini derhal sezer ve hepimize sevdiğimiz şeyleri ikram ederdi. Çalışmaya gelirken, en ufak bir şey getirmemizi de istemezdi.

“Efendim, bunları almak ve size ikram etmek, benim zevkimdir, lütfen müdahale etmeyiniz”

Kendisini şüphesiz çok severdik; fakat bu sevgimizde hem samimiyet, hem saygı, hem de resmiyet vardı. Amma hiç korku yoktu. Bu saygılı ve yarı resmiyetin bir başka adı benim için hep edep oldu.

Çalışmalarımız sırasında, ciddi, tavizsiz ve titiz idi. En küçük bir unutkanlığı, gevşekliği asla affetmezdi. Öfkelenir miydi? Bunu unutmşum; fakat küserdi. Bize çocuk gibi küserdi.

Biz huyunu bildiğimiz için “Hocamızı küstürmeyelim, onu üzmeleyim” diyerek özenle çalışırdık. Onun istediği performans ve disiplinle işlerimizi yürütürdük. Kitapların tashihleri konusunda çok hassastı. Bir tek eksik, veyahut virgölün üzerinde durur, sinirlenir, hemen düzeltirdi. Ki-

tapların baskı kâğıtlarına, incelik kalınlıklarına, mizanpajlarına, en ince noktalarına kadar da matbaa ile mücâdele ederdi.

Bütün bu titizliğine, hattâ zaman zaman hırçınlığına rağmen, gazete için yazdığı dil ve edebiyata âit makalelerinin en son tashihi bize yaptırırdı. O âhenk yüklü, zevkli üslûbuyla kaleme aldığı makalesini tashihe başlamadan önce tadını çıkara çıkara okur, Şeymâ ile bâzı fikirlerini tartışır, ondan sonra da incelemeye koyulurduk. Tabii çok didiklelemize rağmen, gözden kaçmış bir eksiklik bulamazdık.

Şunu da söylemek hakşinaslık olacaktır. Tashihin ötesinde, bizim görüşlerimize, zevklerimize, bakış açımıza, yorumlarımıza ayrı bir değer verirdi. Bunu bildiğimiz için, korkusuzca, her bir kelimesi ve cümlesinin üzerinde uzun uzun durur, düşünür, işaretler koyar, kendisine gösterip sorularımızı sorardık. Kendimizce doğru bulmadığımız yerleri de söyler, gösterirdik. Bizi bütün sabrı ve ciddiyetiyle dinler, hoşuna gitmediği yerde, kaşlarını kaldırır, indirir, yüzünde kederli bir ifade dalgalanıp sönerdi. Bu anda anlardık ki, yanlış kanaate sahibiz. Doğrusunu dinlemeye hazırlanırdık.

Eline makalesini veya tashih edilen kitabı alır, işaretlediğimiz yerleri uzun uzun cevaplardı. İşte o zaman biz ,edebiyatın apayrı bir pençeresinden güzellikleri keşfeder, bu görüşlere hayran olurduk. (Bol örnekli, geniş yorumları, benim bütün hocalığım boyunca rehberim oldu.)

Bazen de kendisi, benimsemediğimiz, doğru bulmadığımız hususları, bize ısrarla sorar ve açıklamamızı isterdi. Eğer ikna olmuşsa: “Madem öyleymiş, alınız, değiştiriniz efendim, düzeltiniz lütfen” diyerek bütün sevimliliğiyle güler ve ardından boynunu bükerdi. Bu boyun eğerek konuşması, onun en muzip, en neş’eli ve müsamahakâr olduğunu anlardı. Bizler de karşılıklı boyun eğerek, hep birlikte gülerdik. Bizim tavla bilmediğimize işaret ederek. “Hocanız Faruk Akün, öğrenciyken evime gelir, birlikte tavla oynardık” derdi. (Ne yazık ki yıllar sonra tavlayı öğrendik, Şeyma ile oynadık; amma o zaman da hocamız aramızda yoktu.)

Şimdiki Kubbealtı Akademisi’nin ilk korusu, bizim hocamıza ısrarımız, hocamızın tasdiki ve rahmetli E. Hakkı Ayverdi Beyefendi’nin gayretleriyle ortaya çıktı. Korumuzun ismi “İstanbul Fetih Cemiyeti Korosu” idi. Notalar basıldı. Koro şefimiz Dr. Ümit Mutlu dâvat edildi. Türkoloji’den ve Üniversite Korosu’ndan arkadaşlarımızı tek tek getirterek; çeşitli konserler verdik. Kaderin şu cilvesine hayranım ki, rahmetli hocamızın kurulmasına vesile olduğu kadromuzda hem ben, hem eşim ve yıllar sonra iki kızımız da birlikte çalışmanın zevkini tattık.

Türkoloji’den davet ettiğimiz sınıf arkadaşlarımız arasında eşim de varmış. Çeşitli konserlere beraber çıkmışız. Bunu ben sonradan farket-

tim. Dolaylı olarak evliliğimizin temelleri de bu koroyla atılmış oluyordu. Aynı koro elemanları, bir de Yusuf Ömürlü hocamızın şefliğinde, ilâhiler okuyor, konserler veriyordu.

Yirmi sene sonra biri kemençe, diğeri kanun sanatçısı olan iki kızım da, sonraları ismi değişen aynı koronun elemanları oldular. Rahmetli hocamın himmetinin, ailemizin dört ferdini de aynı koroda birleştireceği kimin aklına gelirdi ki...

Koromuz klasik eserlerimizle başlayan çalışmaları yaparken hocamız da, aynı günde bizimle beraberken vereceği konferansına hazırlanırdı. Konserin ardından da mutlaka çay, bisküvi ile birlikte kitaplar da hediye ederdi.

Hocamız çok sabırlı ve hoş görülüydü. Her olayın iyi ve güzel bir yanını, öyle ikna edici bir şekilde açıklardı ki, latife olduğunu bile bile inanır, teselli bulur, teskin olurduk.

Bir gün, ayağımı burktum ve bir müddet üstüne basamadığım için evde yattım. Birkaç gün sonra ayağa kalkıp enstitüye giderken, ciddi ciddi canım yanıyor ve topallıyordum. Ayak bileceğim sargılıydı ve ayak-kabı yerine terlik giymek zorunda kalmıştım. Bu halimden utanıyor ve şikâyet ediyordum.

Medreseden içeriye girince, hocamın odasında olduğunu farkettim. Beni bu halde görmesinin tedirginliği içersinde seke seke odama gitmeye çalışırken, kendisi kapıda göründü. Gülerек elini uzattı:

-”Geçmiş olsun Saadet Hanım, canınız acıyor mu?”

-”Evet hocam. Ayrıca topal da kaldım, zor yürüyorum.”

-”Fakat bu yürüyüş size farklı bir eda, farklı bir husûsiyet kazandırmış. Size çok yakışan bir yürüyüşünüz var. Öyle değil mi Şeyma Hanım?”

-Tamamen öyle hocam, ben söyledim ama o inanmadı” Hocamın samimi tesellisine, zarif iltifatına, güven verici sözlerine Şeyma da katılmış, beni tedirginliğimden uzaklaştırmışlardı. Topallığın da bir insana yakıştığını, ilk defa duyuyordum. Bu latife de uzun süre aramızda bir espri olarak yaşadı.

N. Sami Bey, çok sık konferanslara çağrılırdı. Bunlar İstanbul dışına, Ankara v.d. vilayetlere de taşardı. Ancak çoğunluğu İstanbul’da olurdu. Konuşmalarını daha önceden hazırladığı fişlerden-konularına göre ayrılmış, pek çok zarfları vardı-seçmeler yaparak titizce tamamlardı.

Onları yazmadan önce, bizlere edebî-sohbet havası içinde anlatırdı. Hemen, yakında bir konferans vereceğini anlar, dikkatle dinlerdik.

Anlattıkça yüzümüze bakar, tepkilerimizi ölçerdi. Çok beğendiğimiz kısımlarda dayanamaz, heyecanımızı yansıtır, coşkulu olurduk. Ken-

disi bu durumlardan memnun, anlatır, anlatırdı. Sustuğumuz zaman, o da susar ve birbiri ardına sorular sorar, suskunluğumuzun sebebinin çözme-ye çalışırdı. Mutlaka bizi konuşturur, fikrimizi öğrenmeden bırakmazdı.

Konferansını dinlerken anlardık ki, konuşmasında tepkimize sebep olan o bölümler ya çıkarılmış yahut da yeni bölümler halinde eklenmiş olurdu.

Çok güzel yazısı vardı. Tertipli ve düzenli idi. Müsvettelerini bile tertemiz yazar; bitirince saatine bakarak dakika hesabını ayarlardı.

Konuşurken her zaman hayranı olduğumuz o ses tonunu, tonmayster gibi ustalıklı kullanılır ve dinleyenleri her defasında kendine bağlardı.

Enstitü mecmuasının ikinci sayısını hazırlıyorduk. Hoca bize, neler yazmak istediğimizi sordu. Şeyma “Yahya Kemal’de Ölüm Mimarisi’ni” ben de şâirin “Siyasî Hikâyeler”inin tahlilini yapacaktım.

Gelip-gidip soruyor, bizden “Henüz bitmedi hocam” cevabını alıyordu. Ben işi biraz gerilere kaydırmıştım galiba. Tâ hikâyeciliğimizi başından alıp, Yahya Kemal’e kadar getirmiş, uzunca bir giriş yaptıktan sonra hikâyelerin tahlillerine geçmiştim. Bu planımı, rahmetli hocam Prof. Dr. Mehmet Kaplan’a da okumuş ve yapıcı tenkitlerini aldıktan sonra düzeltmeler yaparak, Nihat Sami Bey’e vermiştim.

Yazımı tekrar bana uzatarak”Siz okuyunuz, ben dinleyeceğim” dedi. Şeyma da yanımızda idi ve o da, sırasını bekliyordu.

Tahlilimi okuyup bitirdikten sonra, yüzüne baktık ikimiz de. Muzipçe gülüşü, yüzünde, özellikle gözlerinde uçuşuyordu. Anlamıştım. Bu gülüş, şaka ile gelecek bir tenkidin habercisiydi. Hoca, Şeyma’ya döndü ve aynı muzip gülüşüyle:

–”Saadet Hanım, Âdem Baba’dan başlamış, değil mi? dedi.

Hocanın sözü biter bitmez biz, kendimizi tutamamış, gülmeye başlamıştık. Katıla katıla gülerken kendisi de o zamana kadar duymadığımız, görmediğimiz bir şekilde hafif-kısık kahkahalarla bize iştirak ediyordu.

Bu söze neden bu kadar çok güldüğümüzü anlamıyorum. Fakat hocamızın çocuksu, esprili söyleyişinin etkisi büyüktü. Zaten Şeyma ile çoğu kez hiçbir sebep yokken gülerdik. Kuş ötse, kedi miyavlasa gülerdik. Ancak hocamızın yanında bu yönümüzü mümkün olduğu kadar gizler, ciddiyetimizi korurduk. Hoca gülerken-tebessüm ederken dahi - biz pek tavrımızı değiştirmezdik. Fakat o gün, bilemiyorum neden bu kadar taşkın olduk.

Uzunca bir gülüşmeden sonra sustuk; amma ben yine tahlilimin giriş bölümünde bir takım kısaltmalar yapmamın lâzım geldiğini anlamıştım.

-, "Fakat tahliller bölümü çok başarılı" dedi ve başkaca bir şey söylemedi.

Şunu kesinlikle belirtmeliyim ki, bize kendi fikirlerini bilhassa empoze etmek için, asla müdahalede bulunmazdı. Birbirimizi çok kolay ve çok iyi anlıyorduk. Yapılan işler mutlaka doğru olan ve mutlaka yapılması gereken şeylerdi. Bunları biz de, kendisi de çok iyi biliyor, kırıcı olaylar yaşamıyorduk. O günden sonra bir olayı, bir çalışmayı, bir inceleme veya araştırmayı, tâ en gerilerden, en baştan alıp uzattığımızda "Âdem Baba'dan başlamışız galiba" sözü aramızda daima bir latife, bir espri olarak yaşadı. (Bugün bile aynı espriyi çalışmalarında kullanıyorum. Âdem Baba'dan başlamak, özellikle benim çalışma tarzım olarak kaldı sanıyorum.)

Hocalığım müddetince, hep onun sözleri ve davranışlarının etkisinden kaldım. "Bir edebiyat hocası, aynı zamanda bir psikolog gibi davranmalı. Öğrencilerini sabırla dinlemeyi ve onların fikirlerini saygıyla karşılamasını bilmelidir. "Sınıfta otoriter bir hoca, ders dışında ise, mesafeli bir samimiyetle dost olunuz" derdi.

Bu sözleri hep yıllar yılı kulaklarımda çınladı. Onun ders kitapları yanında - *Yahya Kemal'in Hatıraları, Edebiyat Tarihi* gibi - diğer kitaplarını da derslerde yeri geldikçe işledim. Bilhassa *Türkçe'nin Sırları*nın hocalığımda büyük yeri vardır. Özellikle İ.T.U.T.M.D. Konvervatuarında ders kitabı olarak yıllarca okuttum. Ödevler hazırlattım, imtihanlarda kompozisyon soruları hazırlayıp bu kitaptan cevaplar bekledim. Öğrencilerim *Türkçe'nin Sırları*'nın adeta ezberlediler. O sırların hayranı oldular. Rahmetli hocam sanki bu kitabını, kelimeleri nağmeyle süsleyen, nağmeyle seslendiren, ahenkle dokuyan, bestekâr, anlayışlı, bestekâr yaratılışlı öğrencilerim için kaleme almıştı.

Türkçe'nin değiştirilmek istenen kelimelerini çok sevdiler. Değiştirmek niyetinde olanlara, öfkeyle karşılık verdiler. Kelimelerimizin ahengini yakaladıkları için Türkçemizin sırlarına hayran oldular. Ben de onları duymaktan, o kelimeler üzerine inşâ ettikleri nağmeleri dinlemekten büyük haz aldım.

O kitabın içinde, boylu boyunca Yahya Kemal yatıyordu. Bütün haşmetiyle, kitabı kaplamıştı. Güzel, zarif *Türkçe'mize* duyulan aşk anlatılıyordu orda. *Türkçe'mizin* güzellik bahçesiydi benim ve öğrencilerim için.

İstedim ki her hoca o kitabı okusun ve okutsun. İçindeki güzellikleri yaşasın ve çevresine de yaşatsın.

Sizi tanımış olmaktan, dört sene gibi - çok kısa da olsa - bir zaman diliminde birlikte çalışmaktan, aynı duygu ve düşüncelerde birleşmiş olmaktan gurur duyuyorum Hocam. Mekânınız cennet olsun.

YAHYA KEMAL'İN KİTAPLARININ NEŞRİNDE

BANARLI TİTİZLİĞİ

Şeyma Taşcıoğlu Güngör

Türk Edebiyatının mümtaz şâiri Yahyâ Kemal Beyatlı 1 Kasım 1958'de vefat ettiği zaman, terekesinin korunması ve değerlendirilmesi için yakın dostu Nihad Sâmi Banarlı'nın girişimi ile, İstanbul Fetih Cemiyeti'ne bağlı Yahya Kemal Enstitüsü kurulur. Vârislerinin izni ve mahkeme kararı ile Yahyâ Kemal'in evrâkı ve eşyası bu cemiyete devredilir.

Enstitünün müdürlüğüne getirilen Banarlı derhal bir ekip kurarak çalışmalara başlar. Önce Yahya Kemal hayattayken; tasnif, mizanpaj, imlâ, hurûfat ve kâğıt cinsi gibi konularda, onun isteklerine uygun şekilde hazırlanan fakat basımı mümkün olmayan *Kendi Gök Kubbemiz* 12 nüsha basılır. Prova mâhiyetindeki nüshalar, zamanın seçkin ilim ve sanat adamlarına gönderilir. Bu zevâtın değerlendirmelerini sundukları toplan- tıda, Yahyâ Kemal'in istekleri ön plânda olmak üzere, eserlerin basım şartları tespit edilir .Mümkün oldukça bu prensiplere bağlı kalınarak; 1961'de *Kendi Gök Kubbemiz*, 1962'de *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, 1963'de *Rübâîler*, 1964'de *Aziz İstanbul*, 1966'da *Eğil Dağlar* neşredilir.

Ben 1966 yılında, Saadet Onat ile birlikte, İstanbul Fetih Cemiyeti'nde çalışmağa başladım. Görevimiz, Yahya Kemal ve İstanbul Enstitülerinin müdürü olan Nihad Sami Banarlı'ya, araştırma ve neşriyat faaliyetlerinde yardımcı olmaktır¹. Cemiyette çalıştığım dokuz yıl içinde Yahya Kemal'in beş kitabının basım çalışmalarına katıldım, hocanın bu eserleri nasıl ihtimamla hazırladığına şahit oldum. İstanbul Fetih Cemiyeti'nde görev yaptığımız dokuz yıl Yahya Kemal'in yazılarının kitap haline geliş safhalarını ayrıntılı bir şekilde açıklayarak, Banarlı'nın çalışma metodunu izah etmenin, böylece şâirin; *Siyâsî Hikâyeler* (1968), *Siyâsî ve Edebî Portreler* (1968), *Edebiyâta Dâir* (1971), *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım* (1973) ve *Tarih Musahabeleri*

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde sınıf arkadaşım olan Saadet Onat (Güldaş) 1969 yılında Malkara'da öğretmenliğe başladığı için bu vazifeden ayrıldı.

(1975) başlıklı kitaplarının basım hikâyesini anlatmanın faydalı olacağını düşündüm².

Hoca, Siyasî Ve Edebi Portreler'e eklediği takdim yazısında, bu neşirdeki gayesini şöyle açıklıyordu: “Yahya Kemal'in kitap hâline geldiği zamanda *Siyâsî ve Edebî Portreler* gibi, edebiyâtımızda sürpriz teşkil edecek daha başka yazıları hatta şiirleri de vardır. Yahyâ Kemal Enstitüsü bunları tam bir titizlikle arar, bulur ve bir araya getirirken şuna kaanidir ki: Edebiyat târihinin, fikir ve siyâset târihinin tek bir noktasını bile, büyük bir fikir ve sanat adamının görüş ve düşünceleriyle aydınlatmak bir memleket hizmetidir. Kaldı ki bu noktalar, Yahyâ Kemal gibi her mevzûda yalnız doğru'yu söyleyen çok aydınlık bir kafanın tuttuğu, göz kamaştırıcı ışıqla aydınlanırsa, bu hizmet, def'alarca büyük ve tesirli olur. Yahya Kemal'in kitaplarına Enstitü tarafından verilen şekiller ve gösterilen ilmî ve estetik ihtimamlar da bunun içindir.”³

Yazımda adı geçen eserlerin hazırlanış ve basılış safhaları, istisnalar dışında bir bütün hâlinde anlatılacaktır. Çünkü aslı maksadımız; Yahya Kemal'in kitaplarının tek tek nasıl hazırlandığını izah etmek değil, Banarlı'nın bu neşirdeki rolünü, tavrını, metodunu, titizliğini göstermektir.

Söz konusu kitapların yayımı şu safhalardan geçerek gerçekleştirilmiştir:

I. Yahya Kemal'in evrâkının tasnifi ve korunması:

Çalıştığım dönemde yayımlanan kitaplarda yer alan yazıların bir kısmı, şâir hayatta iken gazete ve mecmualarda neşredilen metinler olmakla berâber, çoğu basılmamış müsveddelerden meydana gelmekteydi⁴. Bu müsveddelerin bâzıları tam, bâzıları ise birbirini tâkip ettikleri anla-

² Kitapların neşri hakkında Nihad Sami Banarlı ve Nermin Pekin tarafından, daha önce yazılan yazılarda verilen bilgi, bu çalışmaların yalnız ana hatlarını yansıtmaktadır: Banarlı, Nihat Sami, “Yahya Kemal Enstitüsü” *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*, c. I, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1959. S. 152-153; Banarlı, “*Kitap Takdim Törenleri*”, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, c. II, İstanbul 1968, s. 98-124. *Kendi Gök Kubbemiz*, Eski Şiirin Rüzgârlarıyla, Rübâîiler, Aziz İstanbul, Eğil Dağlar, *Siyâsî ve Edebî Portreler*, *Siyâsî Hikâyeler*, *Edebiyata Dair*, *Çocukluğum*, *Gençliğim ve Edebî Hatıralarım* başlıklı kitapların arkalarına ilâve edilen, adı geçen eserlerin takdim yazıları; Nermin Suner Pekin, “Yahyâ Kemal ve Yahyâ Kemal Enstitüsü,” *Yahyâ Kemal Enstitüsü Mecmuası*. C. III, İstanbul 1988. S. 326-340.

³ *Siyâsî ve Edebî Portreler*. İstanbul 1968. Ek, s. 3.

⁴ “Müsvedde” kelimesi, Yahyâ Kemal tarafından el yazısı ile yazılmış metinler için kullanılmıştır. Üzerinde karalamalar, düzeltmeler, vb. özellikler bulunan bu metinlerin örnekleri için, şâirin kitaplarının arka sayfalarına eklenen fotokopilere bakılabilir.

şılmakla beraber, baş, orta veya son sayfası /sayfaları kayıp yazılardı. Bütünlük teşkil etmeyen bâzı yazılar ise başı ve sonu anlaşılmayan küçük yâhut yırtılmış kağıt parçaları hâlindeydi.

Yahya Kemal'in basılan kitaplarının dışında kalan bu evrak kabaca tasnif edilmiş ve ayrı dosyalara konulmuştu. Daha önce neşredilmiş olan makâlelerin yeni yazıya çevrilmiş kopyalarının bulunduğu dosya Yahya Kemal Enstitüsü'nde, müsveddelerin bulunduğu dosya ise Banarlı'nın evinde muhâfaza edilmekteydi.

Nihad Sâmi Banarlı sabahdan öğleye kadar kendi araştırmaları, makaleleri üzerinde çalışır, sâir günler öğleden sonra, Fetih Cemiyeti'nin bulunduğu Çarşıkapı'daki Kara Mustafa Paşa Medresesi'ne gelirdi. Cumartesi günkü çalışmalara ise, öğleden sonraları Hoca'nın evinde devam edilirdi. Müsveddeler tahrip olur veya çalınır endişesi ile cemiyete getirilmez, bu metinler üzerindeki çalışmalar mutlaka Hoca'nın evinde yürütülürdü.

Yeni bir kitaba başlanınca, Yahya Kemal'in müsveddelerinin bulunduğu dosya açılır, içindeki yazılar okunarak ilgili kitaba alınacak olanlar ayrılır, sırayla dizilirdi⁵. Sonra Yahya Kemal'in el yazısının bulunduğu bu kâğıtlar, yıpranmaması için, kartonlara yapıştırılırdı. Hoca bu işlemi mutlaka kendisi yapar, diğer taraftan da nasıl ve neden o şekilde hareket ettiğini anlatırdı. Önce müsveddelerin içinde yırtık olanları seloteyle birleştirir, daha sonra genellikle bütünlük göstermeyen bu kâğıtları 16x20 boyutlarında hazırlanmış olan kartonlara yapıştırmak üzere daha küçük ebatta keserdi. Yırtık veya eksik olmayan müsveddeler ise sayfadan daha büyük kesilmiş kartonlara yapıştırılırdı. Böylece, metin ile ilgili notlar müsvedde kâğıdının üstüne değil, karton ile orjinal kâğıt arasında bırakılan boşluğa yazılırdı. Hoca, önce kâğıdın altına çok ince olmak üzere yapışkan sürer, o kâğıdı kartona dikkatle yerleştirir, sonra müsvedde üzerine, başka temiz bir kâğıt koyar, elini üzerinde muntazam bir şekilde gezdirerek yazıların bulunduğu kâğıdın tam olarak, ütülenmiş gibi yapışmasını sağlardı. Daha sonra kartonların üst kısmına, metnin başlığını, kaçınıcı sayfa olduğunu gösterir numara yazar ve kartonu ilgili dosyaya yerleştirirdi.⁶

⁵ Bu ayırma işlemi, aynı metnin birbirini tâkip ettiğini gösterir sayfa numaraları varsa çabuk yürür, özellikle nereye gireceği kolaylıkla anlaşılmayan kâğıt parçalarının hangi yazıya, yâhut hangi gruba ait olduğunu bulmak gerçekten çok vakit alır. İlk tasniften sonra geri kalanlar tekrar tekrar okunur ve metinler, aralarındaki eksikliklerle peşpeşe getirilir.

⁶ Bir örneğini verdiğim bu kartonlara yapıştırılmış metinler, şu anda Yahya Kemal Enstitüsü Arşivi'nde her kitap için ayrılan kutular içinde muhâfaza edilmektedir.

II- Metinlerin yeni yazı ile daktilo edilme safhası:

Bu aşamada hoca daktilosunun başına geçer, metni benim önüme koyar, sabırla okumamı beklerdi. Tahmin edileceği gibi, özellikle ilk se-
nelerde, kâğıt benim önümde dururdu ama kelimeleri Banarlı okur ve ya-
zardı. Bu arada, hocalığını hiç unutmaz, Yahyâ Kemal'in el yazısının
özelliklerini gösterir ve öğretirdi.

Bu safhada şu noktalara dikkat edilirdi:

A-İmlâ:

Kelimeler mutlaka, Yahya Kemal'in istediği fonetik imlâyâ uygun
şekilde yeni yazıya geçirilirdi. Bu yazışta, kelimeyi meydana getiren
harfler ve işâretler telaffuz edildiği zaman, kelimenin sesini mümkün ol-
duğu kadar doğru vermesine dikkat edilirdi⁷. Dolayısıyla; sözcüğün eski
harflerle uzun sesli ile yazılanlarına mutlaka uzatma işareti (^) konul-
maz, yalnız okunduğu zaman uzun olanlarına konulurdu. Bu sebeple me-
tin daktilo edilirken bazı cümleler yüksek sesle tekrar, tekrar okunurdu.
Bu arada "ka" sesinin ardından gelen uzun sesli göstermek için, bu harfi
ince okutmasını önlemek maksadıyla, harfin üzerine "ˆ" işareti konul-
maz, kaanun, rekaabet, ikaa da olduğu gibi, aynı sesli iki defa yazılırdı.

Yazım sırasında tereddüt edilen kelimeler için, Yahya Kemal'in ki-
taplarının neşrinde kullanılmak üzere, *Kendi Gök Kubbemiz* basılırken
hazırlanmış olan imlâ kılavuzuna bakılırdı.

B- Kelimelerin doğru okunması ve yazılması:

Banarlı lügat konusunda çok titizdi. Metin yazılırken yalnız bilin-
meyen kelimeler için değil, en ufak şüpheyi sebep olan kelimeler için de
sözlüğe bakılırdı. Bu mevzû ile ilgili olarak Hoca sıklıkla; "Şeyma Ha-
nım, bilmediğimiz kelime için zâten sözlüğe bakarsanız, asıl bildiğiniz
kelimeye bakmalısınız. Çünkü hatâyı o kelimeye yaparsanız," derdi.

Yahya Kemal eski harflerle kaleme aldığı metinlerdeki yabancı
sözcükleri okunuşlarıyla yazdığından, kelimelerin, özellikle de az rastla-
nanlarının, Latin harfleriyle orijinal yazılışlarını bulmak epeyce zordu.⁸
Sayısı çok olan bu sözcükler, önce Hoca'nın evindeki kitaplarda aranır,
bulunamayanlar; bize o konuda yol gösterecek şahıslara sorulur, haritala-
ra bakılır, kütüphanelere gidilir, günlerce o kelimenin peşine düşülürdü.

C- Metin Bütünleme:

Yahyâ Kemal'in yayımlanmamış yazılarında, hatta neşrettiği ma-
kalelerde rastlanılan yanlışlar, eksiklikler metin bütünleme metodu ile
düzeltilir, bütünlenirdi⁹.

⁷ Bu konuda tâkip edilen metod için özellikle Eski Şiirin Rüzgânıyla kitabının arkasına eklenen sunuş yazısına bakılabilir.

⁸ Serkal Doryan - Cercle d'Orient (P, Sayfa 153, el yazısı metnin fotokopisi s. 187); Viktor Ügo-Victor Hugo (E., s. 29/338), Rudezekol- Rue de Ecole ve Kartiye Latén - Quartier Latin (H., s. 88) gibi.

⁹ Örneklere *Siyâsi Hikâyeler*: SH, Siyasi Edebi Portreler P, Edebiyata Dair: E, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım H, Tarih Musahabeleri T harfleriyle gösterilmiştir. Bu konuyu Banarlı Siyâsi Hikâyeler'e eklediği takdim yazısında şöyle izah ediyordu. "Onun bizzat neşrettiği iki hikâyeden sonraki hikâyeleri oldukça dağınık müsveddeler hâlinde bıraktığı eserlerdir. Bunların oldukça müsselsel metinlerindeki bazı eksik kelime ve paragrafları, şâirin dağınık kâğıtlarından derlenmek ve asıl hikâyeye eklenmek suretiyle bütünlenmiş ve hikâyelerin bir kısmı Yahyâ Kemal Enstitüsü tarafından restore edilmiştir. (restore edilen yerler metinde italik yazıyla, parantez içinde gösterilmiştir.) Ek, s. 3. Ayrıca bk. *Edebiyata Dâir*. Ek, s. 4.

Bu çalışmada en çok dikkat edilen husus, Yahya Kemal'in üslûbu-
na mümkün olduğu kadar sâdık kalmaktır.

Metin bütünleme şu şekillerde olurdu:

1- Metnin ilk sayfası veya giriş kısmı eksik ise, bir giriş kelimesi
veya kelime grubu parantez içinde ilâve ediliyordu: [(Hâlis Türk)], H.s.
92; “Rakofça'da kırçı denilen gece eğlencelerinde meş'aleler” H., s. 30
gibi.]

2- Metnin orta kısmında sayfa eksik ise bu boşluk “.....” noktalarla
gösteriliyor [P., s. 148, E., s. 25, P., 35] veya sayfa yırtık ise [H., s. 8/222]
metne uygun kelimelerle tamamlanıyordu ¹⁰.

3- Yazının sonu eksik ise, yine “.....” noktalarla gösteriliyor [T., s. 4,
E., s. 150] yâhut genel gidişten metnin sonuna gelindiği anlaşıyor veya
bitmemiş son cümle bir mânâ ifâde ediyorsa parantez içinde bitiş keli-
mesi/ kelimeleri ekleniyordu. [(türküsünü hatırlatıyordu), P., s. 50 ve (çe-
kindim) T., s. 123 gibi]

4- Yazılışı kesinlikle yanlış olan kelimeler ise hiç not düşülmeden
ve parantez içine alınmadan doğru olarak yazılıyordu.

5- Cümle içinde yazılması unutulmuş, atlanmış kelimeler de paran-
tez içinde, yine yazının bütününe uygun şekilde tahmini olarak ilâve edi-
liyordu [“kişi(yi)”, P., s. 39, “(Vehbi'yi),” SH. s. 71].

6- Gerekli görüldüğü takdirde, Yahya Kemal'in paragraf başı yap-
madığı bâzı cümleler, satır başı olarak ayrılıyordu [“Yalnız “, P., s.
23/158, “Aziz Türk Gençleri”, E., s. 3/322 gibi.)

7- Yahya Kemal'in karaladığı yerler okunmağa çalışılarak, bunlar
içinde gerekli görülenler metne alınıyordu [H., s. 95, 9).

8- Yahya Kemal'in başlığı olmayan yazılarına Hoca, şâirin genel
başlık koyma temâyülüne uygun olarak, genellikle metnin içinden seç-
tiği kelimeyi/ kelimeleri başlık olarak ilâve ediyordu. Mesela Yahya Kem-
al, hikâyelere “Şem'i Molla”, Râif Efendi” veya “Râif Efendi'nin Kat-
li” gibi başlıklar vermiş [SH., Ek, s. 3]; Banarlı da benzer şekilde “Süley-
man Nazif”, [P., S. 25/162], “Şekip Bey”, [SH., s. 128/176] yâhut “Meh-
met Ali Bey'in düşüncesi”, [SH., s. 92] gibi başlıkları uygun görmüştü.

D- Eklemeler:

Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemal'in yazılarını, kelimelerini açık-
lamak amacıyla veya başka sebeplerle kitaplara bâzı notlar, ilâve ediyor-

¹⁰ Fakat bâzı metinlerdeki noktalı kısımlar [SH., s. 48/130, H., s. 39 gibi] Yahyâ Kemal tarafından o şekilde yazılmıştır.

du ve bu kısımlar metne göre daha küçük punto ile diziliyordu.

1- Yayınlanan yazı daha önce neşredilmişse, metnin sonuna, yayının yerini, târihini [E., s. 40, H., s. 164'deki dip notlar gibi], farklı ise başlığını [P., s. 20 ve 111'de olduğu gibi] veriyordu.

2- Metindeki bâzı kelimeleri dip notlarda açıklıyor ["kul", SH., s. 8 veya "uhlan", H., s. 139'da olduğu gibi] veya yazıda söz konusu olan şahıslar hakkında ayrıca bilgi veriyordu [P., s. 99'da Ali Kemal, s. 131'de Şekip Bey gibi].

3- Yazıların eksik olduğunu [E., s. 27, T., s. 4 gibi] gösterir notlar, kitap düzeni ile ilgili diğer açıklayıcı dip notları koyuyordu.

4- Bitmemiş Hikâyeler'le ilgili bir giriş [SH., s. 88-89], "Roman Tezli mi Olmalıdır?" sorusuna cevap için Yahya Kemal'in birkaç deneme ile hazırladığı cevapları, sanatkârın bu özelliğini göstermek maksadıyla aldığını açıklayan [E., s. 209] bir bilgi, Yahya Kemal'in, Süleyman Şevket'e gönderdiği mektup [E., s. 48] hakkındaki dip not gibi çeşitli konularda ilâveler yapıyordu.

E- Hurûfat Karakteri:

Metnin hangi karakterde, kaç punto harflerle dizileceği daktilo edilirken tespit edilirdi. Meselâ özel isimler (şahıs, yer, eser adları), mısırâlar, Yahya Kemal'in tırnak içine aldığı kelimeler, ibâreler [Mesela E., s. 4, s. 322 "*Şiiri iyi söylemek sanatı*", E., s. 4/32 ve "*Derûnî âhenk*" s. 5/323 gibi], dikkat çekmesi gereken ifâdeler [P., s. 9, E., s. 89] veya anlamı başka bir kelime ile karıştırılma ihtimâli olan kelimeler ["semâvât ile semevât" farkını göstermek için] yâhut ilgili metinde özel anlam taşıyan kelimeler ["hat" SH., s. 5, "kul" s. 8 gibi], "uhlan" [H., s. 139] gibi sözlükte bulunması zor olan kelimeler daktilo edilirken kırmızı harflerle yazılır, sonra kâğıdın başına bu kelimelerin italik dizilmesi komutu kaydedilirdi.

III. Daktilo edilen metnin orijinal nüsha ile karşılaştırılması ve yazıların sıralanışı:

Metinlerin yeni yazı ile daktilo edilişi tamamlandıktan sonra bu yazılar tek tek müsveddeler ile karşılaştırılarak okunurdu. Daha önce kronolojik olarak veya konularına göre sıraya konulan metinler bu okuyuş esnâsında, gerekli görüldüğü takdirde değiştirilir ve kitap matbaaya gitmek üzere son şeklini alırdı. Daha sonra sayfalar numaralanır, bölüm başlıkları [SH., s. 87, E., s. 50] ayrı kâğıtlara, dizileceği şekilde daktilo ile yazılarak konulurdu.

Kitaptaki yazıların sıralanışında da Yahya Kemal'in istekleri ön plandaydı. Mesela şâir *Siyâsi Hikâyeler* adını kendisi koymuş ve hikâyelerinin nasıl sıralanacağını da yazmıştı. Banarlı da mümkün olduğu kadar

şâirin temâyülüne uyuyordu¹¹.

Böylece metin dizgiye gidecek hale gelirdi.

IV- Tashih Safhası:

Çalışmanın bizim için en zor safhası tashih dönemi idi. Normal metinlere göre çok işaret taşıyan bu yazıların, o zamanki tipo teknikle dizilişinde pek tabii olarak epeyi yanlış oluyordu. El ile dizilen bu teknikte tek bir harfin veya işaretin düzeltilmesi için o kelimenin bulunduğu satırda yeni hatalar olabileceği gibi, alt ve üst satırlarda da , yeni yanlışlıklar yapılabiliyordu. Bu sebeple her işaret veya harf hatâsı için ,üç satırın birlikte okunması gerekiyordu.

Birinci tashihte yazılar, dizgide eksiklik olmasın diye bütünüyle karşılaştırılırdı. Daha sonra aynı metin bu sefer harf, işaret yahut harf karakterinin doğruluğunu kontrol gayesiyle tekrar okunurdu.

İkinci veya üçüncü tashihten sonra kolon hâlindeki metin sayfalara bölünürdü. Hoca yazıları, genellikle bu safhada bir defa, istisnâ olarak da iki defa okurdu. Tashihler devam ederken, hâlâ problem teşkil eden kelimeler üzerindeki çalışmalar da devam ederdi. Bu araştırmalar sırasında bazen yeni bir metne rastlanır, o ilâve edilir, yahut Hoca estetik bakımından sayfayı beğenmez, satır aralarını açar veya kapatır, böylece sayfaların düzeni değişirdi.

Her forma en az beş defa tashih edilirdi. Son düzeltmelere doğru, Hoca'nın ısrârı ve Baha Bey'in sabrı arasında gerginleşen saatler yaşanır-
dı. Bununla beraber Baha Bey de bu kitapların yanlışsız, en güzel şekilde basılmasını bir mânevi görev kabul eder, bâzen şikâyet etse de bunu Hoca'ya belli etmez, onun isteğini yerine getirirdi.

Nihâyet Banarlı, hatâ olmadığına karar verilen formaların üzerine, basıla yazardı. Hoca'nın muzaffer bir edâ ile yazdığı bu kelimenin sayfa üzerinde şekillenışı bende hem sevinç, hem endişe yaratırdı. Sevinirdim, çünkü bu çok uzun süren çalışmanın hedefiydi, endişe duyardım, çünkü gözden kaçan hatalar olabilirdi.

V- Hurûfat karakteri, punto, kâğıt cinsi, kapak tespiti:

Bu safhada; Fetih Cemiyeti'nin Reisi Ekrem Hakkı Ayverdi, Yahyâ

¹¹ “Şem’i Molla”, “Bir Gözdenin Gafleti”, “Âtîf Efendi’nin Üslûbu”, “Râif Efendi’nin Katli” şeklindeki bu sıralanışta; “Âtîf Efendi’nin Üslûbu” başlıkla hikâye elimizde olmadığından bu metin kitapta yoktur. *Siyâsi Hikâyeler*, Ek, s. 3.

Kemal Enstitüsü'nün Müdürü Nihad Sami Banarlı, Baha Matbaası'nın sâhibi Baha Batur , kitabın harf karakteri ¹², kâğıt cinsi gibi basım şartlarını konuşmak üzere Hoca'nın odasında bir araya gelirlerdi.

Baha Bey mevcut harf kataloğlarını getirir; eski harf karakterleri basımevinde hâlâ kullanılıyorsa onlar tercih edilir, kullanılmıyorsa eski harf karakterlerine en yakın olan yeni harfler seçilir; puntolar, italik, siyah gibi özellikler belirlenirdi. Kapak ve metnin basılacağı kâğıdın cinsi için de aynı şey söz konusuydu. Mevcut kâğıt numûneleri gelir, gramları ve özellikleri incelenir, karar verilir.

Bu harf ve kâğıt seçimi dahi saatler hatta bâzen birkaç gün sürerdi. Nihâî karar verileceği zaman örnekler ve daha önce basılan kitaplar masanın üzerine konular, herkes ayakta; Ekrem Hakkı Ayverdi mâlf durumu, Nihad Sami Banarlı estetik yönü, Baha Bey matbaa imkânlarını söz konusu eder, konuşulur, tartışılır, bâzen anlaşma olmaz ve toplantı hafif kırınglıkla sona ererdi. Her durumda da, mâlf ve teknik imkânları zorlayan Banarlı'nın ısrarı üstün gelirdi.

VI- Kitabın kapağının seçim safhası:

Metin matbaada dizilirken Banarlı kapak düzenlemesi için sanat-kârlığını dâima takdir ettiği Aydın Yüksel ile konuşur, nasıl bir kapak istediğini anlatırdı. Bu provalar hazırlanıp gelince, bu sefer benim de katıldığım kapak seçme işlemi başlardı. Provalar birbiri ile ve eski kitapların kapaklarıyla mukayese edilir, çay içilir, konuşulur, sonra her birisi tek tek ele alınarak uzaktan, yakından nasıl gözüktükleri karşılaştırılarak incelenir... nihâyet birisine karar verilir.

VII- Metnin basım safhası:

Basılan formlar bir matbaa görevlisi tarafından getirilip Hoca'ya teslim edilirdi. Tashih için gönderilen metin üçüncü hamura basıldığından, birinci hamur kâğıda basılan bu formlar, bembeyaz görünüşü, mis gibi mürekkep kokusu ile sanki güzellik nümûnesi idi. Hoca, formlara önce kendisi göz gezdirirdi. Bu dakikalar bana yıllar gibi gelir, netîceyi odamda yüreğim çarparak beklerdim. Durum iyi ise odama gelir ve formları, övünen ve övündüren bir tebessümle "Buyurun efendim!" diyerek bana uzatırdı. Yanlışla rastladı ise, beni odasına çağırır ve kelimelerden ziyâde ses tonundan ve mimiklerinden anlaşılan bir azarlama ile "Şeyma Hanım, bu yanlış hangimizin gözünden kaçmış?" derdi. Bu söyleşiye ise telâfisi mümkün olmayan üzüntü ve üzen bir ihtar vardı.

¹² Metin daktilo edilirken, harf karakteri de tesbit edilirdi. Fakat bâzen matbaa imkânsızlıkları sebebiyle bu kararın değiştirildiği de oluyordu.

Ah hatalar! Bundan sonra yanlışın/yanlışların derecesine göre îmâ dolu günler başlardı. Hoca ara sıra, anlamlı bir tebessümle: “Şeyma Hanım, neydi? Kaatil miydi, katil miydi?” gibi cümlelerle yapılan hatayı hatırlatırdı. Eğer yanlış onu çok üzmüş ise epeyi sinirli olur, fakat sesini yükseltmez, azarlamaz ama duygularını hissettirecek bir tavır takınırdı.

VIII - Kitabı bütünleyen diğer kısımların hazırlanışı:

Metnin basılmasından sonraki safhada indeks hazırlanırdı. O, benim görevimdi. İndeks yapmak için metni tekrar okurken yanlış olmayan sayfaları çevirdikçe şükreder, önemli yanlışlar bir tarafa, (^) işâretinin eksik veya fazla olması gibi bir hata görürsem başımdan aşağıya âdeta kaynar sular inerdi. Hataları Hoca'dan saklamak mümkün değildi. Çünkü bir gün mutlaka görür ve sakladığımı anlardı. Banarlı hataların altını kırmızı kalemle çizer, daha sonra bu kelimelerle ilgili doğru-yanlış cetveli hazırlanır ve bir liste hâlinde kitabın son sayfalarına eklenirdi¹³.

İndeks dizilip gelince, özellikle sayfa numaralarına dikkat edilerek metin ile karşılaştırılırdı. Bu arada Hoca da kitabın en arkasına katlanarak konulan, kitabı tanıtan yazısını yazar, o da dizilir ve tashih edilirdi.

En başa girecek olan kısım sonradan basıldığından bu sayfalara numara konulmazdı, birinci sayfa metnin başladığı sayfaydı. Hoca “İçindekiler”in de bulunduğu bu ilk sekiz sayfanın, aynen dizileceği şekilde bir modelini hazırladı. Başlık nereye, kaç punto, hangi karakterde, kaç santim mesâfe ile konulacak, teferruâtı ile kaydeder, hiçbir şeyi tesâdüfe veya başkasının tercihine bırakmak istemezdi.

Günümüzde özellikle bu tip ilmî neşriyatta sıklıkla kullanılmağa başlanan, arka sayfalara metnin orijinalinin verilişi metodunu, Hoca o zaman da uyguluyordu¹⁴. Kitabın metin bittikten sonraki kısmına, Yahya Kemal'in el yazısını ihtivâ eden bâzı parçalar fotokopi usûlü ile konulurdu. Bu arada kapak da basılır, Hoca'nın kontrol etmesi için getirilirdi.

IX- Kitap takdim töreni:

Kitabın basımının bitmesine yakın, eserin tanıtımı için yapılacak olan törenin hazırlıkları başlardı. Bu çalışmalara Fetih Cemiyeti mensuplarının çoğu katılırdı. Program belirlenir, görev taksîmi yapılır, dâvetiyeler basılır ve postalanırdı.

¹³ Hocanın bu konudaki titizliğini görmek için *Edebiyâta Dâir* kitabının 366'daki doğru-yanlış listesine bakılabilir.

¹⁴ “Hikâyelerden, lüzum görülenlerin, şâirin el yazısıyla yazılmış olarak, fotokopi usûlüyle bu kitabın sonuna ilâve edilmesi de bu mühim müsveddelerin, muharriri tarafından yazılırken nasıl hareket edildiğini bâzı yerlerinin yine kendisi tarafından nasıl silinip başka türlü yazıldığını göstermek içindir.” *Edebiyâta Dâir*, Ek., s. 4.

Cumartesi günleri yapılan bu toplantılara cemiyet üyelerinin yanında ilim, sanat ve matbuat âleminin seçkin isimleri davet edilirdi. Takdim törenini İstanbul Fetih Cemiyeti'nin reisi Ekrem Hakkı Ayverdi açar, ardından Yahya Kemal Enstitüsü'nün müdürü Nihad Sami Banarlı, takdim edilen eserin önemini, özelliklerini, basıma nasıl hazırlandığını anlatan bir konuşma yapardı. Bu konuşmalardan sonra Klasik Türk Mûsikîsinin seçkin eserlerinin sunulduğu bir konser verilir, toplantının bitiminde de boza ikram edilirdi.

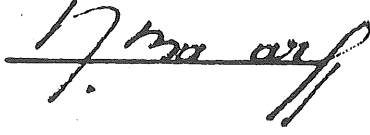
Genellikle تنها olan Kara Mustafa Paşa Medresesi, bu müstesnâ günde seçkin dâvetlilerle dolar, mermer boza küplerinden doldurulmuş bardakları özel kıyâfetleri ile sunan Vefa Bozacısı görevlilerinin aralarda dolaşması ile, sanki mâzî, hâl ve âtî bir arada yaşanırdı. Ben bu kalabalığın arasında bâzen mesut, bazen de kitaptaki bir kaç tashih hatâsının ağırlığı altında, günlü kırık dolaşır dururdum.

Ertesi hafta yeni kitabın çalışmaları başlar, Hoca bu çalışmanın atmosferine kendini kaptırır, bir önceki kitaptaki tashih yaralarının acısı gün geçtikçe hafiflerdi.

Fakat, bu neşriyat içinde *Târih Musâhabeleri*'nin ayrı bir yeri vardır. Bu eser hazırlanırken Hoca oldukça hastaydı. Artık parmakları daktilonun tuşlarına basamayacak derecede gücünü kaybetmişti. Çalışmalarına devam etmek için elektrikli daktilo aldı. Bununla berâber kitabın meydana gelmesinin önemli kısmı bana kaldı. O zamana kadar Hocamdan öğrendiklerimi, yine ona danışarak tatbik etmeğe çalıştım. Eser dizgiye verildiği zaman Banarlı artık aramızda değildi. 1975 yılında basılan *Târih Musâhabeleri* neşriyat âlemine yetim bir çocuk görünüşüyle çıktı. Hocanın hazırladığı Yahya Kemal Külliyyâtı içinde arka kısmında kitap takdim yazısı olmayan, üçüncü hamura basılan ve - hüznü yansıtan - renkli bir kapakla neşredilen tek eser oldu ¹⁵.

Ben *Târih Musâhabeleri*'nin basımından sonra İstanbul Fetih Cemiyeti'nden ayrıldım. Bu neşriyatı daha sonra Nermin Suner Pekin ve Aysel Yüksel devam ettirdiler.

¹⁵ Gerçekten büyük emekle meydana gelen bu kitapları peşpeşe okuyanlar, kolaylıkla bazı hatalar ve eksiklikler bulacaklardır. Konu üzerinde daha dikkatli çalışmak isteyip de - şu anda muntazam olan - Yahya Kemal Enstitüsü Arşivi'ni görenler, bu eserlerin, çok dar bir kadro ile hazırlanışındaki zorluğu kısmen de olsa anlayacakları kanaatindeyim. Gönül ister ki Yahya Kemal'in kitaplarının yeni baskıları yapılırken, eserler tekrar ele alınsın ve gösterilen ihtimama rağmen, gözden kaçan hatalar düzeltilsin, eksiklikler tamamlansın.

Edebiyât Dâir'in, sabırlı
gayret ve ince bilgi isteyen ha-
zırlanışında büyük emeği olan,
azîz mesâî arkadaşım
Şeymâ Taşcıoğlu'na
- teşekkürlerim ve Sevgilerimle -


Kelimeleri çok dikkatle seçen muhterem hocamın bana "azîz mesai arkadaşım" diye hitap etmesi şüphesiz bu lütfâ lâyık olduğum için değil, kitabın hazırlanışında - miktarınca - gösterdiğim gayret sebebiyledir.

**Kubbealtı Akademisi Kùltür ve Sanat Vakfı
Mùteveli Heyeti Başkanlığına
Çarşıkapı İstanbul**

Muhterem efendim.

Göndermiş bulunduğunuz kitapları aldım; teşekkür ederim. Böyle hayırlı hizmetlerinizin devâmını temenni ederim.

Samiha Ayverdi Hanımefendi'nin kitapları ile ilgili bir değerlendirmesi yapılması gerektiği düşüncesindeyim. Zaman geçtikçe bu değerli eserler raflarda kütüphane malzemesi olarak kalacaktır ki, amaç bu değildir.

Bu eserler çok uzun yılların sağladığı bilgi ve deney birikiminin ahlâk imbiğinden süzölmüş kıymet hükümleri ve târihi hüküm cümleleridirler. Bu nedenle niteliklerine uygun anlayışlar içinde; fakat gelişen dünya değerleri ve çağdaş anlayışlar doğrultusunda yeniden yorumlanmalıdır.

Ben "Boğaziçi'nde Tarih'i okuduğum zaman bu değerlendirmenin elli yıl sonra hangi süzgeçten geçirilerek yeniden yorumlanacağı merakını taşımış ve merhum babam ile tartışmışım. Babam bana, tarih için sabrın gereği anlatılırken ve talebin haklılığını da ifade etmişti. Aradan çok uzun yıllar geçti ve ben bu sabrı gösterdim; şimdi talep etme zamanım gelmiştir.

Toplumun felsefi ve ahlâki bahislerde birbirinden bilgi alış veriş maalesef istenen düzeyde gelişmemektedir. Bu konuda sınırlı talepler de istedikleri zemini bulamadıkları için sosyolojik anlamda mahzun kalmışlardır.

Kubbealtı Vakfı , bu konularda mâkul fasılalarla toplantılar düzenleyerek gelişmelerin yeni bakış açılarındaki değerlendirilmelerini sağlayabilir.

Burada tâkip edilmesi gerektiğine inandığım husus, tarihteki değerini koruyan ama değişimin gerçeğinde hükmünü sürdüren ahlâki anlayış olmalıdır.

Değişim, bünyesindeki niteliklerle eğer toplumun gerçeğine uygun ise anlam ifade eder. Bu gerçek sadece bilimsel kesinlik ve sosyolojik geçerlilik basitliğinde değildir. Değişimin asıl gerçeğine uygun olması gereken başlıklarından birisi de ahlâkîliğidir.

Değişimin yine aynı anlayışla değerlendirileceği bir önemli husus da, bu değişimin toplumun yararına (veya Sâmiha Hanımefendi'nin de-yimi ile) hayrına olup olmadığıdır.

Şartlar elbette ki değişti. Sâmiha Hanımefendi'yi okuduğumda aldı-

ğım lezzet ve mâlûmat; zaman içinde haz ve kültüre dönüştü. Buna eski-
lerin deyimi ile istihâle ediyoruz.

Her eser, istihâleyle mehz olamaz. Sâmiha Hanımefendi'nin eserle-
rindeki bu imtiyazlı hususiyet, gençlerimize çağın gereklerinde yorumla-
narak aktarılırsa, amaca uygun nitelik kazanır ve tarih içinde canlılık de-
diğimiz kalitesiyle ebedileşir.

Görüşlerimi takdirlerinize sunar saygılarımı yenilerim.

Dr. Yılmaz KARAKOYUNLU

HOCA AHMED YESEVİ
ve
ANADOLU TÜRK KÜLTÜRÜ

Dr. Ahmet Vehbi Ecer
Erciyes Üniversitesi İlahiyat
Emekli Öğretim Üyesi

Türklerin Anadolu'ya gelişleri 1071'den çok öncelerine rastlar¹. Ancak 1071'den sonra Anadolu'ya büyük göçlerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu tarihten sonra ikinci büyük Oğuz-Türkmen göçü 13. yüzyılın başında 1220'lerden sonra Moğol baskısı sonucunda oldu. Türkmenler Moğollardan canlarını kurtarmak için Orta Asya'dan ve yoğun yerleşme bölgesi olan Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç ettiler. Bu göçmenler aralarında şehirli halk, ulemâ, tüccar, sanatkâr celep... başka ifâdeyle her sınıftan insan vardı. Bunlar XIII. yüzyıl Anadolu'sunun sosyal, iktisâdî, kültürel ve dinî hayatının değişmesine ve gelişmesine sebep oldu². Zira «Anadolu'yu Türk'e ilelebet yurt yapan bir zafer» olarak³, nitelendirilen 17 Eylül 1176 tarihli Karamıkbeli (Myriokefalon) savaşından sonra «aşağı yukarı 200 yıl içinde Oğuz Türklerinin büyük bir çoğunluğu Anadolu'ya göç etti⁴». Bu göçler sırasında Anadolu'da belli sayıda da olsa henüz müslüman olmayan Türk boyları da vardı. Örnek olarak 1071 Malazgirt savaşında Bizans ordusunun içinde henüz müslüman olmayan Uz'lar ve Peçenek'lerin bulunduklarını söyleyebiliriz⁵. Ayrıca Bizans yönetimi tarafından «Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz, Kuman» Türkleri Anadolu'ya yerleştirilmişti ve büyük şehirlerde ve çoğunluk hristiyan Rumlardan oluşuyordu⁶. Türklerin buralarda yaşamalarını güçlendiren farklı din mensupları olduğu kadar Rum, Ermeni, Gürcü

¹ Bak : Claud Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, Çev: Y. Yücel, B. Yediyıldız, Ankara 1992.

² Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 1980, 37.

³ Abdulhaluk Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası*, İstanbul 1984, 143.

⁴ Faruk Sümer, «Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?», *Belleten*, 1960, XXXIV/96, 567-594.

⁵ Mehmet Köymen, *Alparslan ve Zamanı*, İstanbul 1972, 64.

⁶ Faruk Sümer, «Yunus Emre Devrinde Türkiye'nin Sosyal Durumu», *Türk Dünyası Tarih*

gibi⁷ etnik gruplar da vardı ve bunlar yerleşik hayâtın iktisâdî ve ticârî bakımlardan güçlü insanlarıydılar. İşte böylesine farklı bir ortama göç eden Türkler, IX ve X. yüzyıllarda İslâmiyeti kendi istekleriyle kabul etmişler⁸. Karahanlı Hükümdarı Satuk Buğra Han (öl. H/344-M/956)'dan sonra bu dini sahiplenmişlerdir⁹. Bu gelişmelerden sonra Türkler, yeni bir kültür ve medeniyet dâiresi içine girmiş, Türk toplumunun sosyal yapısını, devlet düzenini, eski kültürleriyle sentez yaparak büyük ölçüde değiştirmiş; İslâm dininin ateşli yayıcısı ve savunucusu olmuşlardır. İşte bu yeni dini sevdirmek, ilkelerini öğretmek, yaymak için çalışan Hoca Ahmed Yesevî'yi, tasavvufî-dinî halk edebiyatının da ilk örneklerini veren önder bir kişi olarak görüyoruz. İşte Türk Milletinin yetiştirdiği bu büyük insan Anadolu Türk insanının din kültürüne şekil ve muhtevâ kazandıran kişidir.

Doğum târihi kesin olarak bilinmeyen¹⁰ Ahmed Yesevî (öl. H/562-M/1166),

Yesi'de¹¹ Şeyh Aslan Baba'ya¹² intisab etti, ondan tasavvuf ve din terbiyesi aldı. Daha sonraları «meşayih-i Türk'ün ser-halkası» ve «Hazret-i Türkistan» ünvanlarıyla anılan¹³ Ahmed Yesevî; «Müslüman Türk kültürünün tehlikede bulunduğu karışık çevre ve devirde... Türkler arasında İslâmı korumak ve yaşatmak vazifesine hayatını» adadı¹⁴.

Ahmed Yesevî'nin yaşadığı XII. yüzyılda Sırderya çevresinde, Seyhun'un ötesindeki bozkırlarda, Türkistan'da göçebe bir halk; çeşitli din ve kültürlerin mücadele ettiği bir toplum vardı. Büyük ölçüde, İslâmiyete bütün samimiyet ve kuvvetiyle bağlı olan bu halk, bu Türk toplumu, bu ilim adamımızın ifadeleriyle, «**Sırderya bozkırlarında at koşturmakta, savaş etmekte olan hamâsî ruhlu yarı göçebe**» bir toplumdur¹⁵. İşte bu yarı göçebe Türk toplumu hareketli, mücadeleli göçebe durumları ile kültürel yapıları, kadın-erkek birliktelikli yaşayışları, kitâbî ve doktriner bir İslâm anlayışını özümsemelerine engel

⁷ Dergisi, Nisan 1991, Sayı: 52, 1-8.

⁸ Bak : M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İstanbul 1966, 168.

⁹ Bu konu için bak: A. Vehbi Ecer, «Türklerin Müslüman Olmalarında Eski Dinî İnanişlerinin Rolü», **Millî Kültür Dergisi**, Nisan 1991, Sayı 83, 42-44; A. Vehbi Ecer, İslâm Tarihi Dersleri, **Kayseri 1991**, 91-111; Ahmed Yaşar Ocak, **Türkler Türkiye ve İslâm**, İstanbul 1999, 26-32; Hakkı Dursun Yıldız, **İslâmiyet ve Türkler**, İstanbul 1976; Nesimi Yazıcı, **İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi**, Ankara 1992, 26-37.

¹⁰ Satuk Buğra Han'ın müslüman olması ve çalışmaları için bak: Emel Esin, **İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş**, İstanbul 1978, 163-165.

¹¹ Naim-Bek Nurmhammedoğlu **Hoca Ahmed Yesevî Türbesi** adlı kitabının GİRİŞ kısmında Yesevî'nin doğum tarihini 1103 olarak verir. Ankara 1991, 5.

¹² Bak: Enver Konukçu, «Sayram ve Yesi», **Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)**, Kayseri 1993, 249-253.

¹³ Aslan Baba için bak: Mehmet Şeker, «Ahmet Yesevî'nin Hayatında Arslan Baba Meselesi», **Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, 353-360; Arslan Baba «Peygamberin Ashâbından Biri İdi», Bak: Esin, 179.

¹⁴ Esin, 176.

¹⁵ Esin, 179.

¹⁶ Esin, 179.

oluyordu. Zira Türk toplumu, aralarına katıldıkları Arap-Fars İslâm kültür çevresinin insanlarını yadırgadılar, kılı kırk yaran fıkıh bilginlerine rağbet etmediler. Göçebe hayatlarının gereği olarak kaç-göçsüz, kadın-erkek birlikte çalışmaya ve yaşamaya devam ettiler, şiir söylediler, saz çaldılar. Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlalı'nın ifadesiyle, o günkü Türk toplumunun «... dinin emirlerini tam olarak yerine getiremeyen, eski Türk şamanlarının veya şamanizminin birtakım unsurlarını İslâmiyete adapte etmek suretiyle yaşatmaya çalışan»¹⁶ ve bu yaşantılarıyla doktriner İslâmın âbid ve âlimlerinin yadırgadıkları ve horladıkları bir toplum idiler. Ahmed Yesevî, böylesine bir topluma, yâni «daha çok İslâmiyete yeni girmiş» kimselere¹⁷, arapça ve farsça bilmesine rağmen, Türkçe dinî, ahlâkî, tasavvufî şiirler söyledi. Kısa bir sürede büyük taraftar topladı. Çünkü bu yarı göçebe Türk toplumu, «İslâm fakihlerinin kendilerine çok karışık ve sıkıntılı gelen vaazlarından ziyâde, kendi kam ve ozanlarının telkinlerine tâbî idiler»¹⁸. Ahmed Yesevî'yi «eskiden kudsiyet verdikleri ozanlara benzeterek»¹⁹ harâretle benimseyen bu insanlara, O, dostluğu, sevgiyi, yardımlaşmayı telkin eden, dünyâya insan sevgisiyle bakmayı öğütleyen şiirler yazdı. Bunlar **DİVÂN-I HİKMET** adı altında toplandı. Şiirlerinde Tanrı aşkına, ihlâsa, ibâdetleri riyâsız, gösterişten uzak yapmaya teşvik eden Ahmed Yesevî'nin **Divan-ı Hikmet**'inde yer alan dörtlükler, «Kur'an ve hadislerin mânâ ve rûhuna uygun manzum ve veciz hikmet mânâsında Türkçe sözlerdi». Bu yolla çoğu «ümmî olan Türk Milletine anlayacağı sâde-likte Türkçe irşadlarını»²⁰ yaptı. Bu irşadlar sonucunda, «etrafına İslâmiyete yeni, fakat çok kuvvetli ve çok samimi bağlarla bağlanmış saf Türkler»²¹ toplandı, kümelendi. Onlara Tanrı aşkını, Tanrı sevgisini, bütün varlıklara sevgiyle, hoşgörüyle bakmayı, kendileriyle, Tanrıyla, çevreleriyle barışık olmalarını; dini, dili, mevkii ne olursa olsun insan gönlünün kırılmasına râzı olmamayı; herkesi dostça kucaklamayı, kims-eye el açmadan herkesin el emeğiyle geçinmesinin gerektiğini anlattı. Kendisi de geçimini tahtayı yontarak kaşık ve kepçe yapmak suretiyle sağladı. Şekilci, kuralcı ibâdetleri araç değil amaç sayan müdâhaleci ve Peygamber'den daha çok peygamber görünümlü merâsim dindarlarını tenkit etti; insanları, ihlâsa, Tanrı aşkına çağırdı. O, bir dörtlüğünde şöyle

¹⁶ E. Ruhi Fırlalı, «Din ve Türkler», **Fikir ve İman Zemin**i (Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı 1986-1987 Akademik Toplantıları), İstanbul 1988, 13-18.

¹⁷ Hüseyin Gazi Yurdaydın, **İslâm Tarihi Derstleri**, Ankara 1982, 77.

¹⁸ Yurdaydın, 75.

¹⁹ M. Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1966, 14.

²⁰ Mustafa Kafalı, «Ahmed Yesevî, Yaşadığı Devir ve Onu Yetiştiren Çevre», **Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, 167-169.

²¹ M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1983, 194.

dedi:

Oruç tutup halka riyâ kılanları
Namaz kılıp tesbih ele alanları
Şeyhim deyip başka binâ kılanları
Son deminde imanından cüdâ kıldım²²

O'na göre dinde amaç Tanrı'ya ulaşmak. O'na âşık olmak ve kendisiyle, Tanrısıyla, çevresiyle sulh içinde, barış içinde olmaktır. Bu sebeple O, bir şiirinde:

Zâhid olma, âbid olma âşık ol sen
Hikmet çekip aşk yolunda sâdik ol sen
Nefsi tepip dergâhına lâıyk ol sen
Aşksızların hem canı yok, imanı yok²³

der. Çünkü aşk insanı, kulluğa, mutluluğa, ebedîliğe, insanlığa, güzel ah-lâka yönlendirir. İnsana ve bütün kâinata sevgiyle, hoşgörüyle bakmayı sağlar. kavgadan uzaklaştırır.

Ahmed Yesevî'nin dinî kurallara, Kur'an'a son derece bağlı mü'min, ilâhî aşka inanmış bir mutasavvıf olarak, bir mürşid kişiliğiyle, Türkçe manzûmelerle yaptığı telkinler, o günkü Türk toplumunun İslâm ve Türk kültürü içinde kalmasını sağladı. Şiirleri ve düşünceleri sadece o bölgede kalmadı, kendine bağlı dervişleriyle bütün Türk dünyasına dağıldı, yayıldı.

Onüçüncü yüzyılın başlarında Moğol Hükümdarı Cengiz, 1209 yılında Uygur Türklerini buyruğu altına aldı, 1219'da Harezmi ülkesine saldırdı. Cengiz'in 1227 yılında ölümünden sonra Türkistan ve Harezmi bölgesinin Moğolların ellerine geçtiğini, o çağların en uygar şehirleri olan Buhara, Semerkand, Taşkent, Merv'den kaçan büyük kalabalıklar arasında birçok esnaf ve sanatkârların da Anadolu'ya göç ettiğini, Anadolu'daki Türk-İslâm yoğunluğunun (kesâfetinin) arttığını görüyoruz. Anadolu'ya gelen Türk boyları, ovaları, vâdileri, yaylaları tuttular; daha sonra kaleleri, şehirleri ele geçirdiler; Anadolu'da müstakil beylikler kurdular. Ancak siyasi otorite bu bölgede Türklerin mutlu yaşamaları ve devamlı kalabilmeleri için yeter değildi. Anadolu'da Türklerden başka Rumlar, Ermeniler, Gürcüler de vardı²⁴. Mahallî dil rumca ve ermenice idi²⁵. Yerli halk farklı din ve mezheplere bağlı idiler. Ayrıca Türk dili ve

²² Kemal Eraslan, *Divan-ı Hikmetten Seçmeler*, Ankara 1983, XIII, 12.

²³ *Divan-ı Hikmetten Seçmeler*, XI, 11.

²⁴ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 168.

²⁵ Faruk Sümer, «Yunus Emre Devrinde Türkiye'nin Sosyal Durumu», *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Nisan 1991, Sayı: 52, 1-8.

kültürü Arap ve İran dil ve kültürünün baskısı altındaydı, Medreselerde arapça eğitim yapılıyor, saraylarda ve edebiyat sohbetlerinde farsça konuşuluyordu. Rumlarla bitişik olan yerlerde Türkler, iki dili birden kullanıyorlardı. Fuad Köprülü Mevlâna'nın ruınca şiirler yazdığını, Aşık Paşa'nın ermenice bildiğini **Türk Edebiyatı Tarihi** adlı kitabında kaydeder²⁶. Ayrıca iktisadî bakımdan da Türkler, güçsüzdüler. Yerli esnaf ve sanatkârlarla rekabet etme mecburiyetinde olan, sosyal, iktisadî ve siyasi düzeni karışık bir toplum idiler. Ancak Anadolu'ya göçeden ve yerleşen boylarla birlikte Ahmed Yesevî dervişleri de göçttiler, anayurdundan kopup gelen ve yeni bir yurd edinmek için çırpınan bu Anadolu halkının yanında oldular. Bu Anadolu halkı korku ve endişelerini, Yesevî dervişleri sayesinde yendiler²⁷. İslâm öncesinden gelen bu alp'ler, müslüman olduktan sonra «Alp Gâzi», daha sonra da «Alp Erenler», «Mücâhit Dervişler» isimlerini aldılar. Bir yazarımızın ifadeleriyle: «...bu mücahit dervişler, ayak bastıkları ülkelerle şiir, musikî, sanat, edeb, terbiye, fazilet ve ahlâk yoluyla, İslâmın prensiplerini ve mücâhede ruhunu yerleştirerek, kütleye şevkli ve şuurlu bir îmanın kapılarını açmakta idiler.»²⁸ Bunlar gerçekten fazilet timsali erdemli kişilerdi. İslâm inanç, ahlâk ve töresini Türkçe olarak halk arasında yaydılar. Ahmed Yesevî'nin hikmetlerini tekrarlادılar. Yesevî'nin hoşgörülü yaklaşımıyla bu tedirgin insanlara güç verdiler, bir kültür birliği oluşturma gayreti içinde bulundular. Bu alperenler, kimseye el açmayan, elinin emeği, alının teriyle geçinen, çalışkan, toprağa, vatana, devlete, dine, ahlâka bağlı örnek insanlar idiler. Ahmed Yesevî dervişleri, göçmen olmanın, göçebe olmanın, henüz müslüman olmamış Rumların içinde olmanın sıkıntısını yaşayan Anadolu Türklerine İslâmiyeti, büyük bir hoşgörü içinde Türkçe olarak anlattılar ve Türkçenin gelişmesine, yaşamasına da hizmet ettiler. Din öğretim ve eğitimcisi olan bu dervişler, gerektiği zaman savaşı dervişler oldular ve alperenler adını aldılar. Gerektiği zaman ticârete, esnafa ve günlük hayata ahlâk ve disiplin getiren ahlâk savaşçıları, ahîyan yâni ahîler adını aldılar. Bu ahîler, tasavvuf ve tarikat disiplini altında, Türk sanatkârlarının yerli Bizans sanatkârlarıyla rekabet edebilmeleri, yarışabilmeleri için onlara sanat ahlâkını öğrettiler. Şehir, köy ve mahal- lelere kadar yayılan ahî zâviyeleri her sınıf insana açıktı. Ama ahîlik özel-likle «esnaf ve tacirler için bir ahlâk, emek ve meslek sigortası»²⁹ idi. Sanatkârlar bu ahî ocağının «kefaleti, himayesi ve terbiyesi altında ve an'aneleşmiş ahlâk prensiplerinin gölgesinde, huzurlu, istikrarlı,

²⁶ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980, 250.

²⁷ İslâm öncesi dönemlerde Türkler arasındaki savaşı kahramanlara Alp ve Alp-Eren denirdi.... Türk halkının düşüncesinde Alplik denilen bir m odel kahraman oluşmuştur... İslâmîyetten sonra bu Alplik ülküsü yerini Gazilik mefkûresine bırakmıştır. Bak: Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991; *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul 1976, II-40b

²⁸ Samiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, İstanbul 1975, I, 72.

²⁹ Ayverdi, I, 73.

verimli hayatlarını yaşar, patron-işçi münâsebetlerini, âdeta ilâhî ve kudsî bir muamele haline getirmiş olarak her iki tarafa birbirinin menfaatine bekçilik ettirirdi»³⁰. Bunlarla birlikte dinî tabana oturan iktisadî ve askerî yönleri de bulunan bâzı (farklı gruplar) zümreleşmeler de oluştu³¹. Alperenler Gâziyan-ı Rûm. ahîler «Ahiyân-ı Rûm», Yesevî dervişleri «Abdalan-ı Rûm»³². ve kadınlar arasında din ve sanat eğitimi yaptıran «Bacıyan-ı Rûm» (Anadolu bacıları) adlı dayanışma ve eğitim kurumları meydana geldi³³. Bütün bu kuruluşlar, îman, ahlâk ve ilim çizgisinde oldular, Ahmed Yesevî'yi rehber edindiler. Gönüllerde inanç, zihinlerde bilgi ışığı yayan eğitimciler haline geldiler.

Anadolu'nun her yerine yayılan bu Yesevî dervişleri, «... gerektiği zaman savaşçı dervişler olmuşlar, Alperenler adını almışlar, savaşmışlar ve savaşın ruhu adını almışlardır. Gerekli zaman ticarete ahlâk ve disiplin getiren ahlâk savaşçıları olmuşlar, Ahîler adını almışlardır. Kadınların aydınlanması yolunda uğraşmışlar "Bacıyan" olmuşlardır. Boş arazileri canlandırmak ve yeşertmek işini üstlenmişler, yolların güvenliğini sağlamışlardır... Hoca Ahmed Yesevî binlerce yıllık Türk töresinin verdiği doğru ölçülerle de donanmış bir kişi olarak, İslâmı doğru anlamış ve dosdoğru anlatmıştır.

Bunun için Hoca Ahmed Yesevî anlayışında kadın ve erkek, çalışmakta ve üretmekte, birlikte olduğu gibi mescidde, mecliste ve dergâhda da birlikte olmuşlardır. Kadın hayatın dışına itilmemiştir»³⁴. Kadınlar çadircılık, nakışçılık, kumaşçılık ile ilgili işyerlerinde toplu halde çalıştıkları gibi³⁵ gerektiğinde silâhlanarak savaştıkları, savaşa katıldıkları da bilinmektedir³⁶. Hatta zikirleri de kadınlı erkekli yaptıran Ahmed Yesevî hakkında dedikodular, aleyhte propagandalar yapılmıştır. Bu propaganda ve dedikodulara Ahmed Yesevî'nin cevabı şu olmuştur:

«Bilâ-garaz ve't-takdir eğer rical u nisa bir mecliste cem' olub zikrullah itseler ve kalblerini Hak Ta'alâ kendu harâret ve cezbe-i rubûbiyeti ile mutasarrıf olup hiyânet muzahemetinden saklaya»³⁷.

İşte Ahmed Yesevî'nin Tanrı aşkına, insan sevgisine dayalı doğru

³⁰ Ayverdi, I, 73; Prof. Dr. Mikail Bayram da aynı konu ile ilgili olarak «Ahi teşkilatının kuruluş maksatlarından biri, belki de en önemlisi Anadolu'ya gelen bu sanat erbabı kişileri himâye etmek, sanatlarını icrâ etmelerine imkân vermek ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenlemektir» der. Bak: Bayram, *Ahi Evren*, 134.

³¹ Bu konu için bak: M. Rami Ayas, *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara 1991.

³² Abdâl için bak: Orhan F. Köprülü, «Abdal», *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul, I, 61-62.

³³ Bacılar örgütü ile ilgili olarak yapılan en yeni araştırma Prof. Dr. Mikail Bayram'ındır. Bak: M. Bayram, *Bacıyân-ı Rûm*, Konya 1987; Kısa bilgi için bak: Orhan F. Köprülü, «Bacıyân-ı Rûm», *TDVİA*, IV, 415.

³⁴ N.K. Zeybek, «Hoca Ahmed Yesevî Türk Milletinin Ruh Hamurkândır», *Yesevî Dergisi*, Ağustos 1994, Sayı: 8, 12.

³⁵ Bayram, *Bacıyân-ı Rûm*, 47-50.

³⁶ Bayram, *Bacıyân-ı Rûm*, 51.

³⁷ Hazinî, *Cevahirü'l- Ebrâr min Emvac-ı Bihâr*, (Yesevî Menâkıbnamesi), Yayınlayan: Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Kayseri 1995, 49.

din anlayışını, hayat görüşünü yaşatan ve yayan Yesevî dervişleri, Türk halkına zorlukları yenmeyi, hayatla mücadele etmeyi ve hayata bağlı kalmayı öğrettiler. Örgütlü, dayanışma içinde birbirine güvenen inançlı bir toplumun oluşmasını sağladılar. Savaşmayı, silah kullanmayı askerî eğitimle öğrenen gençler, tezgâh başında, sanatını, meslekî yetenek ve becerisini kazanırken dinî terbiye ve ahlâkî olgunluğunu zaviyelerde sağlamış, topluma, vatana, Türk kültürüne bağlı bir şekilde yetişmişlerdir. Toplumun bütün fertlerinin eli açık, kapısı açık, sofrası açık ve gözü kapalı, dili bağlı, beli bağlı³⁸ olmaları sağlanmış; birbirleriyle kaynaşmış ve birbirine güven duyan bir toplum meydana gelmiştir. Böyle bir toplumun oluşmasında önemli rol oynayan Ahilikte Ahmed Yesevî'nin ve O'nun dervişlerinin İslâmî doğru anlama ve anlatmalarının, binlerce yıllık Türk töresine bağlı kalmalarının etkisi olmuştur. Yesevîlik sayesinde Türk toplumu mutlu ve güçlü bir yapıya sahip olmuş; aynı zamanda, Türk Milletinin erimeden, yok olmadan devamı sağlanmış³⁹.

Bugün Türkiye Türklerinde, yaşayan ve onları birbirlerine bağlayan ahlâk ve töre, başka ifâde ile özünde İslâm dininin bulunduğu Türk kültürü, Ahmed Yesevî ve O'nun dervişlerinin eseridir.

Bir bilim adamımız bugün de aynı geleneğin devam ettiğine işâretle şunları yazar:

«İslâmiyeti geniş cahil kitlelere tanıtan ve sevdirenler, Halide Edib'in "halk uleması" diye andığı dervişler olmuştur. Mütevâzi söyleşilerinin ardında en çarpıcı ve müthiş gerçekler gizlidir. İslâmiyet böylece bir sevgi dini olarak yorumlanmış, Tanrıya duâ edilir, şükredilirken hep O'nun "cemâl" cephesine müracaat edilmiş "güzel Allahım" denmiştir⁴⁰.

Ahmed Yesevî'nin, oluşmasında büyük rolü olduğu kabul edilmesi gereken Anadolu kültürü Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar⁴¹ uzanan coğrafyada Türkçe konuşan halkın, tarih boyunca müslüman ve Türk kalmasını sağlamış, sanatta, mimârîde, ahlâkta, sosyal yaşayışta Türk tefekkürünün, milli tarih şuurunun oluşmasında⁴², özellikle Anadolu'nun vatanlaşmasında⁴³ olumlu etkilerini⁴⁴ dâimâ devam ettirmiştir.

³⁸ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1989, 162.

³⁹ A. Vehbi Ecer, «Saru Saltuk'dan Ahmed Kuddusi'ye», *Haziran 1990*, Sayı: 73, 59-63; A. Vehbi Ecer,

«Yunus Emre Döneminde Anadolu'da Kültür Hayatı», *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Temmuz 1992, Sayı: 3, 43-57.

⁴⁰ İnci Enginün, «Yunus Emre», *Türk Dili Dergisi*, Aralık 1991, Sayı: 480, 441-443.

⁴¹ A. Vehbi Ecer, «Saru Saltuk'dan Ahmed Kuddusiye» aynı yer.

⁴² Mehmed Demirci, «Tarih Şuuru ve Derviş Gaziler Hakkında», *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul 1988, Sayı: 20, 11-14.

⁴³ A. Vehbi Ecer, «Yunus Emre Döneminde Anadolu'nun Vatanlaşması», *MEB Din Öğretimi Dergisi*, Eylül/Ekim 1992, Sayı: 36, 16-28.

⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, «Türk Dünyasında Ahmed-i Yesevî ve Yesevîlik Kültürünün Güncelleşmesi», *Milletlerarası*

Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 1993, 299-305.

‘ÖTEKİ’ KİMLİĞİ, KÜLTÜREL DUVARLAR VE ALMANYADA TÜRKLER

Dr. Tâlip KÜÇÜKCAN

Berlin duvarının yıkılışının onuncu yılını bütün dünya ve özellikle de Almanlar büyük bir coşku içinde kutladılar. Çünkü Berlin duvarının yerle bir olması iki kutup arasındaki sürtüşmelerin son bulması, gerilimlerin azalması ve Alman halklarının birleşmesi, birbirine kavuşması mânâsına geliyordu. Almanya bir taraftan bir birleşmeyi kutluyor ancak diğer taraftan Berlin duvarını yıktığı için övgüler alan bu ülkede “kültürel duvarlar inşa ediliyor. Belki de yeni milenyumda Almanya’nın en büyük paradokslarından birisi, Almanların yabancılar hakkındaki önyargılarından beslenen ve gün geçtikçe kök salan ‘kültür ve kimlik duvarları’ olacaktır.

Almanya, bu ülkeye yerleşmiş milyonlarca kişiyi hâlâ yabancı, hâlâ geçici göçmen işçi bunun da ötesinde kültürel mânâda diğer/öteki’ler olarak görüyor. Artık Alman toplumunun da facto bir gerçeği olmasına rağmen ‘ötekiler’ kendilerine yüklenen farklı kimliklerle periferide tutuluyor ve her türlü kabul görmüyorlar. İkinci dünya savaşının geriye bıraktığı enkazın temizlenmesinde ve çöken Alman ekonomisinin hızla kalkınmasında bu ülkeye çağrılan işçilerin büyük katkısı olmuştu. Bu sanki unutulmuş gibi... Federal İçişleri Bakanlığının verilerine göre Almanya’da 7.37 milyon yabancı (Ausländer) yaşıyor. Bu sayı toplam Alman nüfusunun yüzde dokuzu gibi önemli bir orana tekabül ediyor. Yabancılar arasında en kalabalık grubu 2.11 milyon ile Türkler oluşturuyor. (EFMS Migration Report, 1998, No: 14:14)

1960’ların başlarında Türkiye ve Almanya ikili anlaşma yapmış ve binlerce Türk insanı ‘göçmen işçi’ (gastarbeiter) statüsünde Almanya’ya akın etmişti. Almanların kalkınmak için muhtaç oldukları insan gücü nihayet bulunmuştu. İlk gruplar büyük bir coşkuyla karşılanmış, yetkililer törenler düzenlemiş ve basın övgüler yağdırmıştı Türk işçileri için.... Ancak Almanya’ya giden Türkler sadece bedenleri ile gitmediler bu ülkeye, dini inançlarını, kültürel değerlerini ve geleneklerini ve beraberlerinde götürdüler. Göç eden insanların zihni tutumlarını, inanç dünyalarını paketleyip geride bırakmaları düşünülemezdi.

Onlar hâlâ yabancı / öteki

Almanya'ya göç eden Türklerin, Alman toplumundan çok daha farklı bir dini ve kültürel kimlik taşıdıkları göç serüveninin başından belliydi. Ancak Almanya'nın ekonomik çıkarları Türkleri ve diğer yabancı işçileri daha sonraki yıllarda katı bir şekilde 'öteki/başkaları' kategorisine sokup sosyal ve politik hayatın dışına itecek olan bu kültürel farklılıkların görmezden gelinmesine sebep olunmuştu.

Almanya'ya gelen Türkler dışlerini tırnaklarına takıp gece gündüz çalıştı. En kötü, en ağır ve en düşük ücretli işler onlara verildi. Bütün zorluklara rağmen Anadolu'nun sabrıyla yoğrulan bu insanlar yılmadı. Dürüst çalıştılar, Almanlar gibi vergilerini verdiler ve ülkenin yasalarına saygı duyarak yaşadılar. Bütün bunlara rağmen bir türlü kabul görmediler. Onların ne hakkını arayan oldu, ne de seslerini duyurabilecek bir makam bulabildiler yıllarca...

Almanya'nın yabancılar politikasında önemli bir değişim olmadı. İlk yıllardaki katı dışlamacılık anlayışı ve sayıları milyonlarla ifade edilen göçmen işçileri geçici ve bir gün gidici olarak görme, ilke olarak benimsendi. Baskın siyasi söyleme göre Almanya yedi milyondan fazla yerleşik yabancı olmasına rağmen hâlâ bir göçmen ülkesi (Einwanderungsland) değil. İki milyondan fazla Türk bu ülkeye yerleşmiş, neredeyse kırkbinden fazla işyeri açmışlar, üçüncü- dördüncü kuşak Türkler yetismeye başlamış nâfile. Bunlar Almanlar için fazla birşey ifade etmiyor. Türkler ve diğer yabancılar Alman milletinin etnik saflığını bozar inancıyla hâlâ dışlanıyorlar. Almanlar bu hususu anayasalarına madde olarak koymuşlar. Alman vatandaşı olabilmek için bu ülkede yıllarca yaşamış olmanız, çalışmanız, temelli yerleşmeniz hattâ doğup büyümeniz yetmiyor. 1999 yılında yabancılar için çıkarılan vatandaşlık kanunu bâzı yumuşatılmış düzenlemeler getirmekle beraber Avrupa'nın en katı vatandaşlık kanunu Almanya'da bulunmaktadır.

Kalıp yargılar, hoşgörüsüzlük ve şiddet

1960'larla mukayese edildiğinde şimdiki manzara çok değişik ve çok daha kötü. Özellikle iki Almanya'nın birleşmesinden sonra 'yerleşik yabancılar' yâni 'öteki'lere yönelik önyargılar, saldırılar ve karalama kampanyaları arttı. Aslında bu yeni değil... Kökenleri 1973 yıllarındaki petrol krizinden sonra işçi alımının durdurulmasına kadar gidiyor. Almanlar o târihten itibaren Türklerin ülkeyi terk etmesi için her türlü teşvik veriyor ancak buna rağbet edenlerin sayısı fazla olmadı. Tam tersine

tek başına gelenler âilelerini de getirerek bu ülkede kök salmaya başladılar. Ne var ki Alman politikacılar, Türklerin ülkelerine dönüşü konusunda hâlâ umutlarını kesmemiş olmalıdır ki, Alman vatandaşlığına geçiş konusunda ne türlü zorluk varsa çıkarıyorlar. Siyasi söylem ilk yıllardaki gibi Almanya'yı vatan edinmiş yedi milyon insanı 'yabancı' olarak görmekte ısrarlı. Değişen sadece kavramlar. Önceleri 'misafir işçi' (Gastarbeiter), bir süre sonra 'yabancı işçi' (ausländische Arbeitnehmer) olarak anılan Türkler ve diğerleri için bugün kullanımda olan kavram 'yabancılar' (Ausländer). Politikacılar, basın mensupları ve hattâ akademisyenler bile Türkleri tanımlarken bu kavramı kullanmaktan çekinmiyorlar.

Almanya, ülkede yerleşmiş yabancıların vatandaşlığa kabulü konusunda en katı Avrupa ülkelerinden biri olmayan kararlı görünüyor. Politikacıların, yabancıları dışlamasından cesaret alan yabancı düşmanı saldırgan dazlakların sayısı da gittikçe artıyor. Özellikle iki Almanya'nın birleşmesinden sonra Türklere ve diğer yabancılar yönelik saldırılarda önemli bir artış oldu. Kasım 1992'de Bahide Arslan (51), Yeliz Arslan (10) ve Ayşe Yılmaz'ın (14) ırkçılarca diri diri yakılması hâlâ hâfizalarda.

Almanya'daki yerleşik yabancılar' her an kundaklanma korkusu içinde yaşıyorlar. Polis kayıtlarına göre sadece 1997 yılında yabancıları hedef alan irili-ufaklı ırkçı saldırıların sayısı 11,700 (Financial Times, 8 Mayıs 1998). Kaygıları artıran bir başka gerçek ise aşırı sağcı ve ırkçı örgütlerin sayısındaki patlama. Bu tür örgütlerin sayısının 1996'da 45.300 civarında olduğu tahmin ediliyordu. (Migration und Intergration in Zahlen, 1997: 167- 170) Almanya'daki yabancıları korkutan bir başka gelişme ise Saxony- Anhalt eyaletinde Nisan 1998'de yapılan seçimlerde ırkçı eğilimlerin tabanını genişletmekte olduğunun belirginlik kazanması. ırkçı söylemleri ile tanınan Alman Halk Partisi (DVU) bu yerel seçimlerde oyların yüzde onüçünü aldı. Böylece Almanya'nın birleşmesinden sonra ilk defa ırkçı temsilci, halkın oyuyla yerel parlamentoda sesini duyurmaya hak kazandı.

Vatandaşlık ve demokratik siyâsi katılım

'Aşağıda kalmaya' mahkûm edilen 7 milyondan fazla yabancı, seslerin siyâsi alanda duyuramıyorlar, çünkü Alman vatandaşı değiller. Genel seçimlerde aday olabilmek ve oy verebilmek hakkına sahip ancak bir avuç Türk var. Vatandaşlık verilmeyerek Türklerin ve diğer yabancıların siyâsi hayata katılarak hak aramaları engelleniyor. Bu nedenle Almanya'daki son genel seçimlerde, ne Helmut Kohl, ne de muhalefetin

güçlü adayı Gerhard Schröder, toplumun yüzde dokuzunu oluşturan 'yerleşik yabancıları' içinde bulundukları belirsizlikten kurtarmaya yönelik politikaları rahatça kamuoyu önünde tartışabilme cesaretini gösterebilmiştir. Her ikisi de, Almanya'daki seçmen kitlesinin yabancılar konusundaki üstü örtülü derin hoşnutsuzluğunu biliyordu. Bu kitleyi karşılarına almak ikisinin de işine gelmiyordu. Bu nedenle seçimi hangi taraf kazanırsa kazansın, aslında Türkler için yakın görünürde olumlu bir değişiklik olmayacaktı. Nitekim seçim sonrası yabancılar politikasında önemli bir değişim olmadı. Helmut Kohl'un on beş yıllık iktidarına son veren Gerhard Schröder sadece Alman vatandaşlığına geçişte bazı yeni düzenlemeler getirerek ve bilhassa müslüman oldukları için entegre olmayacaklarına inanılan Türklerin önünde duran engellerin aşılması için vatandaşlık kanununda yapılan makyajlamanın, problemin kökenlerine inmediği görülmektedir. Almanya, anayasasındaki katı etnik kimlik ve kan bağı vurgusundan dolayı bir türlü çok kültürlülük anlayışını yaygın olarak benimsemiyor. Batı Avrupa'daki diğer ülkeler en azından diğer kültürleri tanımada ve kendi ülkelerinin artık birer çok kültürlü toplum yapısına sahip olduğunu kabullenmeleri açısından Almanya için örnek olmalıdır.

Almanya, bu ülkede sayıları iki milyonu aşan Türk nüfusunun dilini, dinini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini tanımadığı ve zaten ülkede var olan kültürel çoğulculuğu benimsemediği ve bu anlayışı yabancılar politikasının dayanaklarından birisi yapmadığı sürece ne yabancı düşmanlığını önleyebilir ne de toplumda yabancılara karşı beslenen önyargı ve kalıp yargıları düzeltilebilir.

TASAVVUF ve YÛNUS EMRE

Mahmud OKUTAN

Şu dünyâ hanına nice yolcular konmuş.. Âkıbet hepsi de geldikleri gibi sessizce göçmüşler. Ezel ile ebed arasında hisselerine düşeni yaşamışlar; kaabiliyetlerince iş yapmışlar.

Mânâlarıyla âlemi tasarrufu altına alan erler, kendi nefsinin tasarrufundan kurtulamayan köleler yaşamış. Kimi, aşırılar boyu insanlığa söz söyleyegelmiş, kiminin kendine dahi söyleyecek sözü bulunmamış.

Âlem nizamı, kötüler ve iyilerle dengesini bulurken; şu dünyâyâ gelmekliğindeki mânâdan tamamen gâfil yaşayanların yanında, hilkat muammâsının çözülmüş örnekleri, pîrler, ulular, dervişler güneş gibi parlar. Muhabbet ve aşk sâyesinde ulaştıkları menzilde, yaratıcının tecellîsini mazhar olmuş gönüllerinden âlem halkına aktardıkları irfân suyu ile gelen geçen kabını, doldurur.

Şahsî mes'eleleri hududunu aşarak, kendisi için yaşamaktan geçip insanlığın hizmetine açılmış gönüller, elbette Yaratıcının tecellisine en güzel misali verir. Onlar; iyi ahlâkın, fazilet ve vefa duygularının, hâsılı güzel olan her hâlin bizzat yaşayan örnekleridir. Onlar; şu dünyaya gel*meleri bir nîmet, hayatları ise bir başka hikmet olan, geldikleri gibi gitmeyen, başladıkları gibi bitmeyen insanlardır.

Yıldızlar, güneşten aldıkları ışıkları yansıtır. Geceler içinde, ateşten. noktalar gibi görürüz onları, Aslında, güneş olmadan bu ışık hüneri neye yarar ki...İşte, kâmil insanda görülen de Yaratıcının tecellisinden başka şey değildir. Çünkü o tekâmül yolcuları; nefislerini imana getirmiş, böylece çokluktan birliğe ulaşmış bahtlılardır. Artık bu vahdetin içinde iyilikten gayrısına yer yoktur. Nasıl olur ki o gönüller; adaletin yerini bulduğu, emanetlerin sahibine teslim olduğu mahaldir. O yüksek seviyeli ruhlar; ezel sözleşmesindeki “Ben sizin Rabb’iniz değil miyim? sualine verilmiş cevabın sadâkat beldeleridir. Dünya plânında yaşadıkları devreye, bu sadâkatin muhabbetli havası hâkimdir. O muhabbet ki, “Kulum bana aşkla yaklaşırsa; onun gören gözü, söyleyen dili, işiten kulağı olurum.” sözlerindeki mânâ ile nurlanmıştır. Kâmil insanın gönlü, suyunu, tükenmek bilmeyen kaynaktan alan ırmak gibidir. Çileler dolu yolculuk

ile dağlar taşlar aşmak; ebedî sükûnün hüküm sürdüğü vuslat denizine, Rabb'in sonsuz muhabbeti ummanına ulaşmak talebindedir.

Her devrin, her asrın değişen şartlarına rağmen insanlığın ezel ile başlayan dâvâsı; hiç de tesâdüfî olmayan şu dünyaya gelmekliğindeki sebebi bulmaktır. Ancak böylece; bir noktada başlayıp, diğer bir noktada bitecek olan hayat, gerçek maksadına ulaşmış olur. Bu maksad, insanı aslına götürecek menzildir ki, orada yaratılış sırrı çözüldür. İbret gözü ile görenlere tecelliler hâlinde âyan olan Allah, kâmil insanlar için gerçek aşkın duyulduğu makamdır. Bu aşkı duyanlar, dünyâdan da ukbâdan da geçerek” Rabbim, sana yaptığım ibâdet ve taatlerim ne cehennem korkusundan, ne de cennet hevesindendir. Yalnız sana olan aşk ve muhabbetim-dendir.” sözlerini söyler. Çünkü onlar için gaflet ve nefsî meşgaleler içinde geçen zamanın cehennem azabından onun aşkı ve muhabbeti ile yaşanan demlerin ise cennet zevkinden farkı yoktur. Kısacık menzilleri gaye bilip bunlarla oyalananlar için hayat; neticesiz ve yorucu bir yolculuktan başka ne olabilir? Çünkü nefislerinin emir ve hâkimiyetine girmiş olanlar için bütün ömür o doymak bilmeyen nefis canavarına yem yetiştirmekten başka bir şey değildir. Kimi zaman şan, şöhret, mevkî ister, para ister, şehvet ister... Bir gün ömür biter de, nefsin talepleri bitmez.

Gerçek menzili görerek, yaratılış muammâsını çözenler için hayat hoş bir seyrandır. Çünkü aşk ve muhabbeti duyan gönüller, acı ve ıstırapları dahî tatlı bir rüyada imiş gibi yaşar. O potada sürür da, acı ve ıstırap da aynı gâye içindir. Bu gaye ise Allah aşkıdır. Nefsini imanına düşman olmaktan kurtarıp Yaradan'ın yoluna kılavuzlayanlar için Hak Erleri dâima rehber olagelmıştır. Bir mürşîdin tedris ve terbiyesine giren insan, en evvel ona bağlanıp, katıksız ve seviyeli muhabbeti ona duyar. Çünkü bir dervişin mürşidine duyduğu muhabbet, aslında onda müşâhade ettiği tecelliyedir. Bu tecelliye, muhabbeti sâyesinde teslim olan mürid, mürşidinin Allah rızâsı için çalışan tasavvufu potasında -yine muhabbeti sâyesinde şikâyet- sizce - ezilip yoğrularak, yeni bir formasyon kazanır. İşte bu kayıtsız şartsız muhabbet ve teslimiyet, insanoğlunun yıllar yılı halledemeyeceği güç mes'eleleri, bir mürebbinin huzûrunda kolay eyler. Çünkü mânâyâ bakan gönül gözü, ancak muhabbetin ışığında görür. Aşk ile teslimiyettir ki; mürid için gerçek mürşidin açtığı yolu ışıkladırarak; sözlerindeki mânâyı tefsir eyleyecek ölçülerini verir.

Müslüman Türk Devletlerinin kuruluş ve yükselişlerinde büyük rol-

leri olan dervişler, bu tedris ile kemâl bulmuş bahtlılar olmasaydı, büyük halk kütlelerine tesir edebilir miydi?

Halka tavsiye ettikleri bütün prensipleri bizzat kendi nefislerinde yaşamış olmasalardı, peşlerinden kaç kişi giderdi? Mürşidlerinden aşk ile tedris eylediklerini, halka da yine aşk talim ettiren bu insanlar, büyük kütleleri hakikat yolunda kılavuzlamayı başarmış bahtlılardır.

Anadolu'nun Müslüman Türk halkı, asırlar boyu, mukaddes bir emâneti nesilden nesile devrelemiştir. Bu emânet dudaklarda dolaşmış, gönüllerde mekân tutmuş, nice vücutlara et ve kemikten öte mânâ kazandırmış mısralar, Ulu Derviş Yunus'un gönlü hazinesinden kopmuş mısralardır.

Nefsini imanına düşman olmaktan kurtarıp hakikat yolunda kılavuzlayanlar ve asıl maksadı Yaradana lâıyk bir kul olmakta arayanlar için, Yunus Emre'nin söyledikleri, söyleyecekleri bitmemiş, hattâ eksilmemiştir.

Yüce Peygamber'in "Cihad-ı Ekber" olarak vasıflandırdıkları nefsin terbiyesi mücâdelesinin de en pratik çarelerini onda iddiasız ve yumuşak tavsiyelerle şiir diline dökülmüş buluruz.

Nefsini bilmek, böylece kendini tanımak yolunda olanlar gurur dağının yamaçlarında iseler mütevazı Yunus'un dâvetini duyarlar :

Kibr-ü hevâ sana ne fayda kıla
Vay o güne ki nakşın yıkıla
Kat'i çabukluk et yutulmayasın
Kibir tuzağına tutulmayasın.

Her mısramda Yaratıcının rızâsını tahsil etmiş dudakların bu dâvetine uyulmaz mı? O Yunus ki, Mevlânâ'nın" Gururlu insan kavak veya selvi nev'inden ağaca benzer ki dalları gökyüzüne uzanmıştır, fakat meyvesiz ve boştur. Olgun ve bilgili insana ise tevâzu yaraşır. Dallarındaki meyvenin çokluğu ile yere eğilmiş ağaç gibi..." sözlerindeki mânâyı kendi lisanı ile, kendi üslûbu ile daha birçok mısralarında işlemiştir.

Taassup ehlinin korkutucu ve yalnız cezalandırıcı olarak göstermek istediği Yaratıcı'yı Derviş Yunus aşk ve muhabbetle ışıklanmış bir îman yolunda sefer eyleyerek aramıştır. Korkusu aşkından doğmuş, hep ona

lâyık bir kul olamama endişesini duymuştur.

Murâdına maksuduma ermezsem
Hayıf bana, yazık bana, vah bana
Kadir Mevlâm cemâlini görmezsem
Hayıf bana, yazık bana, vah bana.

O, hep arayış içindedir. Kâinatın yaratıcısının, gönlünde hissettiği o yüceliğin hasret ve iştiyaklı talepkârıdır:

Acep şu yerde var mı ola
Şöyle garip bencileyin
Bağru taşlu, gözü yaşlu
Şöyle garip bencileyin.

Mutlak güzelliği çoğu zaman etrafına serpilmiş görür ve hayrete düşer. Çünkü Yunus bilir ki yaratılmışlar içinde meleklerden de eşref mevki'e sâhip insanoğlu, Rabb'in tecellilerine mazhardır. Bu tecellileri görür ve muhabbetle onlara koşar:

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaradılmışı severiz
Yaradandan ötürü.

Sevgiliden gelen her türlü minnet ve çileyi de hoşlukla karşılamayı bilen Yunus'un teslimiyetini mısraları ne güzel dile getirir:

Âşık Yunus imdi Yârı
Sevenlerin budur kârı
Ol dost için ağuları
Şeker gibi yutmak gerek.

Şikâyet dilini, susturan Yunus, yapılması en güç işi başarmış; Allah'dan gelen lütufların yanında mihnetlere de râzı olmayı bilmiştir. Ne gaflete götüren sevince, ne de isyana sevkeden üzüntüye gönül evin-

de yer vermediğini bu ve benzeri mısralarında bulmak mümkündür.

Hepsinden güzeli, aşk ve muhabbetin, ihlâs ve samimiyetin îman yolundaki insanda ne faydalı tasfiyeler yaptığını, mükemmeli insanın meydana gelmesinde ne büyük hissesi olduğunu bizzat yaşıyarak ispat etmesidir.

Aşkî gönlünde duyanlar için hayat, en güzel mânâsı ile yaşanmış. O nasıl bir hâldir ki; tedris ve terbiyede gerçek mürşid, hayatın çileli yoluna rağmen, hoşluk ve huzûra götüren kılavuz olmuştur. O nasıl bir ateştir ki; dağ dağ kitapların içinde gizlenmiş hakikat ilmini yalnız gönül yangını olanlara mâlum eylemiş... O, ne tesirli mürebbidir ki; insanoğlunun bir türlü kıramadığı benlik putunu, gurur ve haşmetini de bir işâreti ile yok eylemiş..

Yunus için hayat, aşkı bulmaktır. Çünkü aşkın girdiği yerde bütün kötülükler yok olur.

Kibir, haset, kin, hâsılı insanı insan olmaktan uzak tutan çalılar, aşkın ışığına dayanamazlar.

Aşkın da cilveleri vardır; kimi hasrettir, kimi vuslat ümidi.. kimi hüzündür, bekleyiştir, ıstıraptır... kimi zevk, sevinç..

Ben yürürüm yâne yâne
Aşk boyadı beni kâne
Ne âkilem ne divâne
Gel gör beni aşk neyledi.

Yunus'un bütün şiirlerinde aşkın yakıcı hasretini, bekleyiş ve vuslat hasretini, zevk ve hüznlerini işlenmiş görürüz. Yaradan'a giden yolda Derviş Yunus'un rehberi aşktır. Menzilleri onunla kat etmiş, büyük muhabbet duyduğu "Mutlak güzelliğe" onunla yakîn olmuştur.

Aşkın yüce duyguları onun gönül bağında öylesine coşkun akar ki; bazen, vahdet içinde oluşun hâleti artık dizgine gelmez:

Halk içinde dirlik düzen
Dört kitabı doğru yazan
Ak üstüne kara düzen
Ol yazdığı Kur'an benim.

Bunları söyleyen bir beşer değildir artık... Rabb'in tecellisine mazhar olmuş, yakîn sırları katından konuşan bir kâmil insan, bir seçilmiştir, O'nun söyledikleri Kur'an'da yazılı olanların dışında değildir. Nasıl olur ki; söyleyen de kendisi değildir. Bir çeşmedir. Rabb'in hakîkatı suyuna yoldur... Gelene geçene kendinden değil, ondan vermektedir.

Bu veriş ne güzeldir ki; vereni de kendinden geçirir.. O büyük makamın önünde kendi küçüklüğünü bildirir. Artık bütün hayat endişeleri, basit hesaplar silinmiş, bunların yerini yalın bir hakikat güneşi ısıtmıştır.

Canlar cânını buldum,
Bu canım yağma olsun.
Kârdan ziyandan geçtim,
Dükkânım yağma olsun.

Bütün bu terkedişlerin belki de en zoru, insan oğlunun "benim" demekten vazgeçebilmesidir. Yaratıcının yüceliği karşısında kendi aczini bilmek, ehli tasavvufun ulaştığı en güç merhaledir. Yunus da benlik davâsından geçip, tek olan varlığın içinde yokluğu seçmiş bahtlılardandır:

Ben benliğimden geçtim,
Gözüm hicabın açtım,
Dost vâsfına eriştim,
Gümarum yağma olsun.

Benden benliğim gitti,
Hep mülkümü dost tuttu,
Alan, veren dost oldu,
Lisanım yağma olsun.

Bütün bu yağmaya verişlerin sonu nedir? Yağmaya çıkarılanlar nelerdir? Doğuştan iyiye ve kötüye meyyal yaratılan insanoğlu, dünya plânındaki ömrü boyunca bu yollardan bir tanesini seçer. Kötülüğü seçen için iyiye meyyal bütün vasıflar yavaş yavaş silinir. O insan dünya nizâ-

mı içindeki kötüler kfilesine kötülük vazifesini yapar. İyiliği seçen bahtlı kişiler ise, bütün kötülöklere açık vasıflarını bir akar suyun tâhir bütün-lüğü içindeki çerçöp seviyesine düşürür. Nefislerinin kötölüğü dâvet edici isteklerini yağmaya verir. Onun sonunda kazanılan Allah'ın rızâsıdır. Bu bir ölümdür, fakat diriliği daha şerefli vasıflar içinde devam ettiren bir ölüm. İnsanoğlunda kötölüklerin ölümü, iyiliklerin ise dirilişidir.

Al gider benden benliğı
Doldur içime senliğı
Dirliğinde öldür beni
Varıp orda ölmeyeyim.

Bu alışverişin sonunda, Rabb'in katında belki de nazı geçen bir kul olmak vardır. Bütün cihânın incisi, Yaradan'ın sevgilisi olmak vardır. Bu alış verişin sonunda ölüme mahkûm geçici kıymetlerden soyunup ölüm-süzlüğe kavuşmak, ilâhî aşka ulaşmak vardır.

Şöyle hayran eyle beni,
Aşkın oduna yanayım,
Her nereye bakar isem,
Gördüğüm sen sanayım.

.... Ve vuslat günü gelir.. Âşık Yunus, bütün ömür aradığı mutlak güzelliğe yolcudur.

Bu dünyâdan gider olduk
Kalanlara selâm olsun
Bizim için hayır duâ
Edenlere selâm olsun

Bu gidiş; bir yok oluş değil, iyiye ve güzele meyletmiş bütün gönüllerde yeniden doğuştur.

O gün bugün yaşayan Yunus, dünya batıncaya kadar da kendisine uzanan dudaklara himmeti suyundan verecektir inşaallah.

SÂMİHA AYVERDİ’NİN MAÂRİFLE İLGİLİ FİKİRLERİ⁽¹⁾

Mustafa ÖZÇELİK⁽²⁾

Mâlumdur ki “anne” dediğimiz mukaddes ve muazzez varlık çocuğunun sadece maddî ve biyolojik ihtiyaçlarıyla ilgilenmez. Aynı zamanda onun mânevi ihtiyaçlarıyla da ilgilenir. Anne, bu mânâda bir mürebbîdir, bir muallim, bir mimardır. İnsan denen meçhul, annenin gayretleriyle maddî ve metafizik realiteyi tanımaya, cemiyetin değerleriyle yüz yüze gelmeye başlar.

Fertlerin bir de mânevî anneleri vardır. Bunlar öyle kişilerdir ki şahsî hayatları yoktur. Çocukları ise bütün vatan evlâtlarıdır. Hayatlarını insan yetiştirme gayretine teksif ederler. Böylesi olanlar yazarak, yaparak ve yaşayarak yani hep bir örneklik teşkil ederek gerçekleştirirler annelik görevlerini. Bulundukları mekanlar birer mektep, eserleri ders kitabı, sohbetleri ders olur. Böylece nesiller fikri, edebi, estetik ve imânî gıdalarını onlardan alırlar. Şükürler olsun ki, cemiyetimiz âbide şahsiyetler diyebileceğimiz böylesi insanlardan hiçbir zaman mahrum yaşamadı.

Hayâtına, eserlerine ve bir ömür boyu süren gayretlerine ve mücâdelesine baktığımızda Sâmiha Ayverdi, işte böylesi insanlardan birisi olarak karşımıza çıkar. O, sadece roman, hikaye, mensur şiir, biyografi tarih, makale, seyahatnâme türünde eserler veren bir yazar değil, aynı zamanda bir “anne”dir. “Sâmiha Anne”dir. Zira ortada onun sadece eserleri yoktur. Ortada Türk-İslâm terbiyesinin canlı bir örneği, medeniyetimizin temsilcisi, kültürümüzün hem soylu bir mirasçısı hem de yaşatıcısı bir insan vardır. Bu yüzden onu cemiyet anası olarak görürken bir mürebbî sıfatıyla onun bir iman ve fikir zeminine yaslandığını da söylemek gerekecektir. Zira, mürebbilik böyle bir istinatgâha dayalı değilse boşlukta kalır. Sâmiha Ayverdi’nin yaslandığı zemin ise İslâm inancı, tasavvuf terbiyesi ve Türk-İslâm medeniyetinin bütün değerleridir.

O, böyle bir zemin içersinde önce edebiyat dünyasında göründü. Romanlar yazdı. Ama bunlar, sadece bir edebî hassasiyetin neticesi değildi. Roman onun için inanıp bağlandığı fikirleri açıklamakta bir vasıta hükmündeydi. Zîra romanlarının arka plandaki sağlam fikrî zemin onu sadece bir romancı olarak değil bir fikir insanı olarak da görmeyi gerek-

⁽¹⁾ Bu yazı Aydınlar Ocağı Kütahya Şubesinde 25 Mart 2000 tarihinde düzenlenen “Büyük Mütefekkir ve Yazar Sâmiha Ayverdiyi Anma Toplantısında” tebliğ olarak sunulmuştur.

⁽²⁾ Eğitimci, şâir, yazar.

li kılmaktaydı. Gerçekten de o, hangi türde olursa olsun yazdığı bütün eserlerde, yaptığı sohbetlerde bir meselesi olan, milletin ve memleketinin problemlerini tesbit eden, çözümler teklif eden bir fikir insanı kimliği ortaya koymaktadır.

Sâmiha Ayverdi, hayatı boyunca böyle bir kimlik içinde islam, tasavvuf, tarih, edebiyat, kültür, dil kısacası insanı ve cemiyeti ilgilen-diren her mesele üzerinde tefekkür eden bir gayretin içersinde oldu. Dolayısıyla onu biz, rahatlıkla bir “mütefekkir” sıfatıyla anabiliriz. Ne var ki, bu sınırlı zaman içersinde onun bu yönünü bütün boyutlarıyla anlatmak takdir edersiniz ki imkânsızdır. Dolayısıyla onun fikir haritası içinde sadece bir noktaya kendisinin de çok önemli kabul ettiği bir mesel-eye, “maârif” meselesine dâir fikirlerine “Millî Kültür Mes’eleleri ve Maarif Dâvâmız” isimli kitabından yola çıkarak genel hatlarıyla yaklaş-mak istiyoruz.

Sâmiha Ayverdi’nin nazarında maârif meselesi, fert, cemiyet ve devlet olarak en hayâtî meselemizdir. Zira Türk maârfi uzun zamandan beri milli-mânevî ve tarihî özünü kaybetmiş, mektepler bize kendi ül-kemizde kendimize yabancı nesiller yetiştiren müesseseler haline gel-miştir. Asıl problemimiz budur. Sanâyide ticarette geri kalışımız, dün-ya ülkeleri arasındaki perişan seviyemiz öncelikle maârif meselesiyle alakalıdır. Onu halletmeden hiçbir meseleyi halledemeyiz. Bu mesele bizim ölüm kalım meselemizdir. Çünkü maârif meselesi doğrudan insana, insan yetiştirmeye alâkalı bir meseledir.

Meseleye böyle bakan Sâmiha Ayverdi, eserlerinin pek çoğunda bu konuya hususi bir önem vermiş, fikirler serdetmiştir. Ona göre mese-lenin çözümü için:

a- Her şeyden evvel maârif meselesi en temel mesele olarak ele alınmalıdır. Zira insanı eğitmeden, ona cemiyetin müsbet değerleri aşılardan ne iktisadi ne ticari hiçbir sâhada başarı mümkün değildir. Cemiyette kalkınma meselesi, merkez olarak maâriften başlayarak muhite yönelmelidir. Bir başka ifadeyle kendi iç yapımızın meselelerine maârif kapısından girmek suretiyle düzen ve şekil verilmelidir. Bugün tersi yapıldığı için hiçbir müessesemizde sağlık emaresi bulunmamak-tadır.

b- Bunun için önce bir eğitim felsefesine ihtiyacımız vardır. Çünkü okul açmak, buraya öğrencileri doldurmak mesele değildir. Mesele bu çocukların hangi anlayışa göre yetiştirilecekleridir. Eğer sağlıklı ve doğ-ru bir millî eğitim anlayışımız, felsefemiz olmazsa son iki yüz yıldır ör-neklerini çokça gördüğümüz yabancı ideolojilerin aşığı nesillerle yüzyü-ze geleceğiz demektir. Eğitim sistemimizin âcilen millî, mânevî ve tari-

hî kök değerlerine dönmesi millî ve mânevî bir kültür politikasını benimsemesi hayâtî bir zarurettir.

c- Maarif meselesinin halli dirayet ve kifayet istemektedir. Bunun için öncelikle kendilerini bu değerlerle donatan muallimler kadrosuna ihtiyaç vardır. Bilgisi ve imanı ile ağır basan bir öğreticiler ve eğiticiler kadrosu gerekmektedir. Bu vasıftan mahrum olan hocalar, ne talebeye ne de cemiyete öncülük görevi yapamazlar. Bizim medeniyetimiz muallimi en makbul ve gözde seviyede gören bir cemiyetti. Bu cemiyette hükümdarlar bile hocaların huzurunda ayağa kalkardı. Çünkü muallim insanın mimarıydı. Ona verilen değer insana verilen değer demektir. Bugün için ise bu müesseseler kendileriyle beraber muallimlerini de değerden düşürmüştür. Bu yüzden târîhî ve milli realitelerle beslenmiş, yabancı ideolojilere kul köle olmayan dininden, târihinden utanmayan, faziletli bilgili, celadetli bir irfan ordusuna ihtiyaç bulunmaktadır. Gençlerimizin kıblesi nicedir yabancı ideoloji hayranı eğitimciler elinde batıya çevrilmiştir. Redd-i miras had safhadadır. Materyalizm bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. Artık kendi kıblemizi bulmak zorundayız. Bütün bunları yapacak olanlar da muallimlerdir. Ancak onlardan bu mukaddes görevi beklerken onları da lâıyk oldukları maddi ve sosyal imkânlarla kavuşturmak gerekmektedir.

d- Mütihazsıs, muallim ve ilim adamı ihtiyacımız had safhadadır. Bunun için Avrupa memleketlerine ihtisas için gençler gönderilmektedir. Ama bu yeterli değildir. Öncelikle gönderilecek gençlerin selâhiyetli kişilerce seçilmesi, gittikleri ülkelerde tâkibi çok mühimdir. Bunlar yapılmadığı için gidenler günlerini ciddi ilmî çalışmalar yerine batakhanelerde geçirmişlerdir. Öte yandan gittikleri ülkelerin ilim, kültür, sanat yapıları karşısında zihni deformasyona uğramışlardır. Gönderilecek gençlerin bu tehlikelere karşı önceden hazırlanmaları gerekmektedir. Yine gittikleri üniversiteler onlara kendilerine yarayacak tezler yaptırılmaktadırlar. Buna engel olunmalı ve memleketimizin ihtiyaç duyduğu sâhalarda çalışma ve tez yapmaları sağlanmalıdır.

e- Bugün en ücra köye kadar mektep açılmıştır. Üniversiteler çoğalmıştır. Mekteplere devam sayısı artmıştır. Bu iyi bir gelişmedir. Fakat mektep-muallim ve talebe sayısının artışıyla eğitimin kalite artışı aynı seviyede olmamış hatta tersine gerçekleşmiştir. Öyleyse önem verilmesi icabeden asıl mesele kalite olmalıdır. Bu muallimlerin yetişmesinden, okutulacak ders kitaplarına kadar geniş boyutlu olarak ele alınması zaruri bir meseledir. Kısacası mârifet mektep açmak değil mektepte çocuğa verilecek ruhu iyi tesbit etmektir.

f- Mektepler sâdece bilginin ezberlendiği, çocukların mâlûmat

deposu oldukları yerler olmamalıdır. Eğer, bilgiye inanış ,kültür, sanat değerleri eklenmezse böylesi müesseselerde yetişen nesiller faydalı olmaktan çok yıkıcı bir kuvvet haline gelirler. Kötü ve yetersiz maddi beslenme midneyi fesada uğrattığı gibi böyle bir eğitim anlayışı da zihinleri fesâda uğratar. Bunun için maarifin muhtevasına medeniyetimizin değerleri yerleştirilmeli, talebeler bu değerlere göre yetiştirilmelidir.

g- Maârif meseleleri içinde ders kitapları meselesi de önem arz etmektedir. Ders kitapları bugünkü haliyle gerek dili gerekse muhtevasıyla çocuklarımız için iyi bir gıda hükmünde değildir. Bu kitapların güzel ve doğru Türkçe ile, selâhiyetli ilim adamları tarafından yeniden yazılması gerekmektedir. Pek çoğunda din, dil, tarih, mazi düşmanlığının yapıldığı bu kitaplar milli bir felsefe ile yazılmadan nesiller arasında bir ortak kültür anlayışını doğurmak imkansızdır. Öyle ki bu kitaplar değerler cihetinden birbirlerini tamamlamak yerine birbirini nakzetmektedir. Özellikle edebiyat, tarih, din kültürü, sosyal bilimler kitapları bu mânâda yeniden ele alınmalıdır. Bu noktada bir önemli meselede ders kitaplarının her yıl değişiyor olmasıdır. Bu büyük bir israf ve iktisâdi ziyan demektir.

h- Bizim medeniyetimiz dini bir medeniyetti. Bu sebeple din adamı yetiştirecek müesseselere daha husûsî bir ehemmiyet verilmelidir. Halkımız öteden beri mektep öğretmeninden çok din hocasıyla daha kolay bir ruhi alışveriş içersinde olmuştur. Münververle halkın rabitası ancak din adamlarıyla mümkündür. Cemaat, mezhep farklılıkları ancak onlarla aşılabılır. Bu bakımdan hem halkın eğitimi, hem dini-millî itihadın temini için selahiyetli din adamlarına büyük bir ihtiyaç vardır. İslâm dininin felsefe ve ilmini yapabilecek, sonra da onu bir diyânet kadrosu ile bütün bir memleket sathına yayabilecek münevver ve idealist din adamları artık bir zarurettir. Eğer kaliteli ve kifâyetli ve taassuptan arınmış böyle bir zümre yetiştirilmezse ortalığı sahteleri dolduracak bu da cemiyetin mahvına sebep olacaktır. Bu yüzden imam-hatip mekteplerine, İlahiyat fakültelerine onların yolunu kapatmak yerine daha bir önem verilmeli, diyanet kadrosu kifayetli insanlarla donatılmalıdır.

i- Köylünün eğitimi çok ciddi mânâda ele alınmalıdır. Köye üç beş sınıflı okul açmak, oraya birkaç öğretmen göndermekle bu mesele çözülemez. Esas olan köyde açılan mektebi “köyün maddî ve mânevî hayatında bir merkez bir ışık noktası” yapabilmektedir. Buraya gönderilecek muallimler de millî ve dinî değerlerimize bağlı, güzel Türkçe'mizin âşığı, köyün ve köylünün her türlü maddî ve mânevî problemlerine aşına kimseler olmalıdır. Köylü radyo ile, televizyonla, gazeteyele gelen modernizmin tehdit ve tehlikelerine karşı ancak bu tür münev-

ver muallim kadrolarıyla korunabilir.

i- Eğitimin bilgi ve değerlerinin insana ulaştırılmasının temel vasıtası dildir. Dil bir vâsıta olmanın ötesinde bir kimliktir. İşte bu noktada da ciddi bir problemle karşı karşıyayız. Zira dilimiz nice zamandır mekteplerde horlanan bir dildir. Bir taraftan uydurma Türkçecilik bir taraftan da yabancı dil meselesindeki aşırı hayranlık dilimizin aleyhine olmuştur. Dil gidince kültür de gitmektedir. O yüzden Türkçe meselesi eğitimde çok ciddi bir mesele olarak ele alınmalı, bir dil akademisi kurularak, selâhiyetli ellerde Türkçemiz tekrar sağlığına kavuşmalı, tabii mecrâsına sokulmalıdır. Yine eğitimi İngilizce veya başka bir yabancı dile yapma anlayışından vazgeçilmelidir. Bu durum ancak müstemlekelerde görülebilecek bir fâciadır. Yabancı dil öğrenmeye evet fakat eğitim dili Türkçe olmalıdır. Millet olarak da artık çocuğumuzun yabancı dil bilgisiyle değil doğru ve güzel Türkçe bilgisiyle övünmeliyiz.

j- Maârif meselesinde sadece mektepler değil radyo, televizyon, gazete, tiyatro, sinema gibi vâsıtalar da tesir sahibidir. Maalesef bu vâsıtalar bugün için kendi değerlerimize düşmanlığı esas alan bir tutum içersindedirler. Müstehcenlik uydurmak Türkçe, tarih ve ecdat düşmanlığı bu vasıtalarla en ücra köylere, evlerimizin içine kadar uzanmakta, bu da bilhassa halkın ve gençliğin eğitimini menfi mânâda etkilemektedir. Bu bakımdan sinemaya, tiyatroya ve diğer tesir vâsıtalarına milli hüviyet verme mücadelesine girilmeli ve bu mücadele muhakkak kazanılmalıdır.

k- Bütün bu işlerin yapılabilmesi neticede bir güç gerektireceğinden ne yapıp edip “memleket realitelerine âşinâ, ilmi kifâyet, siyasi ve idari basirete mâlik, dürüst, iman ve hamiyetle mücehhez geniş bir kadronun’ bu vasıflara sahip münevver ve idareci kadronun önce yetiştirilmesi sonra da iş başına gelmesi gerekmektedir.

Teferruatlı bir çalışmada bu ana başlıklar daha da çoğaltılabilir ve genişletilebilir. Ama meselenin izahı için sanırım bu kadarı kafidir. Görüldüğü gibi Sâmiha Ayverdi, bu fikirleriyle en hayâtî meselemiz olan maarif meselesini teşrih masasına yatırmakta, onun temel problemlerini doğru bir şekilde tesbitten sonra yapılması gerekenleri de söylemektedir. Bu iş, sâdece devlet işidir demek yanlıştır. Her ferdin bu meselede de kendi üzerine düşen mesuliyetleri vardır. En azından bunlar üzerinde düşünmek ve gerekenleri yapmak lâzımdır.

Burada sözü bitirirken şunları da söylemek gerekir. Sâmiha Ayverdi bir mütefekkir, bir mürebbi olarak münzevi sadece bir köşede kitaplar, makaleler yazmamıştır. Ona bunları yazdıran imani hassasiyeti bir taraftan ilimle bütünleşirken amelle de bunu takviye etmiştir. Yani o aynı

zamanda bir aksiyonerdir. Bu yüzden özetlediğim bu görüşleri sadece mecmua sayfalarında bırakmamış, memleketin ilgili zevatına bizzat göndererek onların da bu mesele karşısındaki sorumluluklarını hatırlatmıştır. Gördüğü müsbetleri teşvik ve takdir ederken menfilikler karşısında da susmamış, onların üzerine gitmeyi de mukaddes bir vazife bilmıştır. Meselâ 1976'da askeri liselerin tedrisat dilinin İngilizce olacağı haberleri üzerine bütün devlet büyüklerine mektuplar yazmış, yapılacak yanlışlığı belirtmiştir. Yine TRT' nin dil, din, tarih ve medeniyetimize düşmanca tavırlar sergileyen programları karşısında ilgilileri mektupla uyarmıştır. Onun bu tür davranışlarının sayısını artırmak mümkündür. Ama görülmesi gereken bir fikir insanının nasıl olması gerektiğini gösteren bu sorumlu münevver tavrıdır.

Bir başka husus da şudur. O, yakın çevresindeki insanları ve özellikle gençleri bu fikirler çerçevesinde yetiştirmiş, böylece sivil bir hoca, sivil bir mürebbi olarak menfiliklerin karşısına müsbeti koyma gayreti içersinde olan sayısı şu veya bu kadar, bunun fazlaca bir önemi yoktur bir münevver nesil çıkarmayı başarmıştır ki, onu bugün rahmetle ve hayırla anmamızı sağlayan asıl sebep de budur. Bu yolun bağlıları bu gün gerçekten de üniversitelerde ve diğer maarif kurumlarında hoca, gazetelerde yazar, yönetimde idâreci, iktisâdi hayatta tüccar ve sanâyici olarak Sâmiha Ayverdi çizgisinin devamlılığını sağlama gayreti içersinde çalışmalarını sürdürmektedirler.

Öte yandan bu anma günü Sâmiha Anne şefkatiyle nasiplenmiş bir gönül insanının Aydınlar Ocağı Kütahya Şubesi başkanı muhterem Tekin Uğurel Bey'in, değerli eşi muhtereme Mebrure Uğurel Hanımefendi'nin ve diğer gönül dostlarının gayretleriyle gerçekleşmiştir. Kendilerine bu hayra vesile olmalarından sizlere de bu mütevâzı berâberliğe ve paylaşıma katılmanızdan dolayı şükranlarımı sunarım.

İĞNEDEN İPLİĞE

Prof. Dr. İskender PALA

Son asır Divan şâirlerinden Selânikli Es'ad (1841-1911), geride bıraktığımız asrın ilk yıllarında Fâtih Câmii'nde okuttuğu Mesnevî dersleriyle adından sıkça söz ettirmiş bir Mevlevî Dede'sidir. Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin son Mesnevihanı olan Dede'nin ne yazık ki şiirleri derlenmemiş, perâkende mecmualarda veya Mevlevî muhitlerinde eski kültürle beraber yitip gitmiştir. Yine de onun bâzı beyitleri dillerde dolaşarak iştihar bulmuş ve adını günümüze kadar yaşatmıştır. Şu beyit onlardan biridir:

Mâsivâ nakşına iplik kadar olma mâil
Ehl-i tefrîdî yolunda alıkor bir iğne

Beyit, eskilerin sehl-i mümteni dedikleri tarzda lafzen arı-duru ama mânâ itibarıyla zengin, renkli tatlı, derinlikli velhâsıl pek müstesnâdır. Gerçi nesre çevirmeye gerek duyulmayacak kadar yalındır ama biz yine de yazalım:

Mâsivânın (göz alıcı) nakışlarına iplik kadarcık bile sakın meyletme (yâni, dünyanın ardına düşme), Çünkü (dünyadan kendini) soyutlayanları, o yoldan alıkoymak için bir iğne bile yeter.

Bu beyti iyi anlayabilmek için evvelâ tasavvuftaki tecerrüd ve yolculuk (seyir) hallerini izah etmekte yarar vardır.

Tecerrüd, soyutlanma demektir ve sâlikin aşk yolunda berg ü bârdan (yaprak ve meyveden) sıyrılmasını temsil eder. Bir derviş zâhirini mal ve mülkten, bâtınını da karşılık bekleme endişesinden arındırdığı vakit tefrîd yoluna girmiş, tecerrüd makamına varmış demektir. Artık yaptığı her şeyi Hakk'ın rızası için yapmakta, makam ve hâl sahibi olma düşüncesini hayâlisten bile geçirmemektedir. Tecrîdin mütemmim cüzüne tefrîd denir. Yâni emsal ve akrandan arınmak. Bunlardan ilki mâlik (sahip) olmamak, ikincisi de memlûk (sahiplenilmiş) olmamak ile mümkündür. Dünyâyı terkedene, onunla ilgisini kesene veya hiç evlenmeyen kişiye ehl-i tefrîd (Hz. İsa gibi); dünyâyı terketmekle birlikte Hakk ile birlikte bulunan kişiye de ehl-i tefrîd (Hallac gibi) denilir. Sûfiler, bütün bunların özetini "kalbi mâsivâdan arındırma" olarak dillendirmişlerdir.

Seyir, İlahî aşk yolunda bir delil ve rehberin (mürşid) denetiminde çıkılan mânevî ve ruhî yolculuktur. Seyir iki türlüdür: Seyr ila'llâh (gidi-

şâtını Hakk'a yöneltmek) ve seyr fi'llâh (Hakk'ı bulduktan sonraki sonsuz istikamet). Bâzı sûfiler buna seyr min'allâh'ı (Allah'ın tecellisiyle kulları irşad makamında yapılan yolculuk) da eklerler. Seyrin ilk adımı tevbedir. Ancak ondan sonra kesretten Vahdet'e doğru özge bir yolculuğa çıkılabilir. Fuzulî'nin şu beytin de tecrîd ile seyri birlikte görmek mümkündür:

Sülûk-ı fakr etvârım mezâk-ı aşk hâlimdir
Tecerrüd âlemi seyrinde âlem pâymâlimdir

Fakirlik yolu tavrım; aşk zevki de gidişâtımdır. Tecerrüd âlemindeki yolculuğumda kâinat ayaklarımın altındadır.

Dikkat edilirse gerek Es'ad Dede'nin gerekse Fuzulî'nin beyitlerinde bir fakirlikten bahsedilmektedir. Es'ad Dede bu fakirliğin derecesini "iğne kadar" deyimiyle açıklıyor. Bilindiği gibi Türkçe'deki "iğne (ucu) kadar" deyimi 'azdan daha az' hâlleri anlatmak için kullanılır. Dede'nin ehl-i tecrîd için uygun gördüğü fakirlik de dünyâ nimetlerine iğne kadar bile itibar etmemek, ondan kendisini yoksun bırakmakla mümkündür. Çünkü tasavvuftaki fakr, sâlikin hiçbir şeye mâlik ve sahip olmadığının bilincinde olmasını karşılar. Her şeyin gerçek mâlik ve sahibi Allah olduğuna göre O'nun kulu olan insan da O'nundur, hattâ insanın sahip olduğunu sandığı her şey de. Buna "Mülk ila'llâh" denir. Bu bilinç ile hareket eden bir sâlik (derviş), kendisini dâimâ Allah'a muhtaç bilir ki bu da Allah'ın "Samed (hiç bir şeye ihtiyacı olmadığı hâlde her şeyin kendisine muhtaç olduğu)" isminin tecellisidir. Âyet-i kerîmede "(Bm.) Ey insanlar, sizler fakirsiniz, Allah'a muhtaçsınız (Fatır, 15)." buyurulmuştur. Tasavvuf iki türlü fakr tanıır: Fakr-ı sûrî (kişinin malı mülkünün bulunmaması) ve fakr-ı ma'nevî (kişinin kendisini mutlak surette Hakk'a muhtaç bilmesi). Önemli olan fakr-ı ma'nevîdir. Bu da varlık ile yokluğun eşit görülmesi, bulunca şımarmamak, olmayınca üzülmemektir.

Şimdi Dede'nin beytine tekrar dönüp kelimeler üzerinde duralım.

Mâsivâ, bilindiği gibi Allah'tan gayri olan her şeyi karşılar. Şâirin bu kavramı tanımlamada kullandığı kelime "nakış"tır. (Mâsivâ nakşına...) Bu durumda dünyâ bir nakıştan ibaret görünür ki zâten insanın gözünü boyaması, şâirin ifadesiyle onu aldatması da bu nakış sebebiyledir. Dünyâ binlerce erden geri kalmış bir acüze iken, kendini nakış üstüne nakış vurmuş bir taze gelin gibi gösterir; yahut insanın gözüne öyle görünür. Bu kadar nakış üst üste olunca insanoğlunun aldanması da bir imtihanın parçası olarak karşımıza çıkar. İşte âyet-i kerime meâli: "(Bm.) İnsanlara kadınlar ,oğullar, altın ve gümüşten istiflenmiş yığınlar, yayılma salınmış (güzel) atlar, davarlar ve ekinlerden yana nefsin isteklerine

muhabbet ,süslenip bezendi. Fakat bunlar dünyâ hayatının geçici menfa-
atidir. Hâlbuki sonuç güzelliği Allah katındadır (Âli İmran, 14).”

Nakış kelimesinin mecazî anlamı “hile, oyun” demektir. Şâir keli-
menin bu anlamını da beyte uygun ifâdelendirerek iham-ı tenâsüp yapı-
yor ve bize İlâhî Kelâm’ın dünya hayatını “(Bm.) Dünyâ hayatı bir oyun
ve eğlenceden başka bir şey değildir (En’am, 32)” şeklinde tanımladığı-
nı hatırlatıyor. Şeytanın hileleri (nakışları) sebebiyle pek çok müminin,
dünyanın ardına düşüp asıl görevini unutturmesidir acı olan.

Beyitte anılan “iplik”, nakış ve desen işlenirken devamlı münhanî-
ler oluşturup eğilir ve bükülür. Şâirin “mâil (meyleden, eğilen)” kelime-
sini kullanması bu yüzdendir. Kezâ mâil kelimesinin Türkçe karşılıkla-
rından olan “eğilmek ve bükülmek” eylemleri de ipliğin eğrilip büküle-
rek hazırlandığına işarettir. Nitekim pamuk, yün, nebatî lifler gibi ham-
maddeler tezgâhlarda eğrilip kirmanlarda bükülerek ipliğe dönüşür.

İplik kelimesi ile nakış (hîle) kelimesini yanyana görürce insanın
aklına ister istemez eskiden iplikleri düğüm düğüm bağlayarak yapılan
büyüler gelir. Buradan yola çıkarak, birinin dilini bağlamak, idrarını bağ-
lamak, savaşta düşmanın elini kolunu bağlamak gibi amaçlarla yapılan
büyülerin iplik üzerine tılsım okunarak hazırlandığını anlayabiliriz.

Şiirin ikinci dizesini açıklamak için ehl-i tecrüd’in en görkemli tim-
sali Hz. İsâ’ya âit bir kıssayı hatırlamak gerekiyor.

İsrailî bir rivayete göre Hz. İsa, dünyâ eşyası olarak bir tas, bir ta-
rak ve bir de iğne taşımış. Eliyle su içen birini gördüğü gün tası; par-
maklarıyla da saçını tarayan birini gördüğü gün tarağı terketmiş. Sökük-
lerini dikmek için taşıdığı iğne yakasında dururmuş. Bilindiği gibi İsrâ-
iloğulları Hz. İsa’yı çarmıha gereceğiz diye yola çıktıklarında Allah
Taalâ onu göğe çekmiştir. İşte bu yolculukta, her kat semânın kapısına
gelince melekler kendisini karşılamış ve Allah’ın izniyle ona sorular
sormuşlardır. Nihâyet beşinci kat semânın kapısına geldiğinde üzerinde
dünyâyâ ait bir şey olup olmadığı sorulmuş ve yakasındaki iğne yüzün-
den burayı aşamamıştır. Şimdi dördüncü kat gökte bulunuyor olması
işte bu iğne yüzündendir. Şâirin, Allah’a giden yolda insanı bir iğnenin
bile yolunda alıkoyduğunu söylerken delil olarak bu kıssayı göstermesi
bu bakımdan anlamlıdır. Tıpkı Hz. İsa gibi, bir derviş de mâsivâdan böy-
le kurtulmalı ve bir iğne kadar bile olsa ne üzerinde; ne de kalbinde mâ-
sivâyâ yer vermemeli, meyletmemelidir. Dünyâyâ iplik kadar meyledip
bir iğnesini bile itibar eden kişinin vay hâline!... O hâlde vay hâlimize!...

ÇENGELKÖY

Prof. Dr. Beynun AKYAVAŞ

Allahu âlem Asya ile Avrupa kıt'alarının seyrettiği en muhteşem manzara olan İstanbul Boğazı'nın cana can katan emsalsiz köylerinden biri de Çengelköy'dür. Köyün Bizans zamanındaki adı **Protos Discos**'dur. Çengelköy adının nereden geldiği tam olarak bilinmemekle beraber Evliyâ Çelebi: "İstanbul fethedildiği zaman buralarda Kral Yanko İbn-i Madyan zamanından kalma bir takım çengeller bulunduğu için adına Çengelköyü denmiştir" derken Ahmed Midhat Efendi : "Çengelköyü denmesinin sebebi, burada gemi çapalarının yapılmasıdır. Bunlardan bâzıları dört dişli olduğu için adına çengel çapa derlerdi. Bunların sürümü pek çok idi. Zamanla adın çapa'sı atılarak yalnız Çengel köyü kalmıştır" demektedir. Eremya Çelebi Kömürcüyan ise **XVII. Asırda İstanbul** adlı kitabında : "Çengelköy'ün adı, bir rivâyete göre, Fatih'in oralarda bulmuş olduğu büyük bir gemi demirinden ileri gelmiştir. Buranın eski adı, kilisenin yaldızlı kiremitlerinden dolayı Khri sokeramis idi" diye yazmaktadır.

Âşinâlıkların aşk oluverdiği bir başka baharlarda bütün güzelliklerini fora eden Boğaz köylerinin arasında Çengelköy de hem tabiatı ve hem de tarihî zenginlikleri ile bir âlemdir doğrusu!... Evliyâ Çelebi Çengelköy'ü şöyle anlatır: "Üsküdar mevleviyyeti hükmünde bir subaşılıktır. Köy leb-i deryâda olup arka tarafı bağlı bahçeli hıyâbânlardır ki tavsifinden dil âcizdir. Ahâlisinin çoğu Rumdur. İslâmları azdır. Lâkin sarayları, bâhusus içindeki has bahçesi gayet mükelleftir. Tumturaklı, revnaklı bir bağ-ı iremdir. Cümle tahtanî, fevkanî, kârgir binalı üç bin altmış kadar evleri vardır. Sâhilinde bir de küçük câmi vardır. Çarşısından geçilerek İstavroz bahçesine gidilir".

Geçmişte Papazkorusu adıyla şöhet bulan Vaniköy'den başlayarak Beylerbeyi'ne doğru giderken koyun içine yerleşmiş Çengelköy'de ilk dikkati çeken Kuleli'dir. Vaktiyle Bizanslıların kuleli bir mânâstırının bulunduğu bu mevki Fetih'den sonra has bahçe haline getirilerek bostancibaşının emrine verilmiş. Bostancılar bahçenin içinde bulunan kulede vazife gördükleri için Kulebahçesi adıyla anılan has bahçe Yavuz Sultan Selim Han zamanında büsbütün güzelleşmiş, Kanunî Sultan

Süleyman ise burada her katında fıskiyeler ve fevvâreler olan bir kasrı âlî inşâ ettirmiştir.

Bahçede ayrıca Süleyman Han'ın kendi elleriyle diktiği “Kudret-i İlâhiyyeye delil olacak kadar” güzel bir servi varmış. Gel zaman git zaman Sultan II. Mahmud burada tek katlı ahşap bir süvârî kışlası yaptırmışsa da (1828), Kışla yanınca Sultan Abdülmecid tarafından yarı kâgir yarı ahşap olarak tekrar inşâ ettirilmiştir (1843) ve iki tarafında kuleler bulunduğu için Kuleli Kışla adını almıştır. Kırım harbi sırasında (1854) sözde müttefikimiz olan İngiliz ve Fransız askerlerinin yerleştirildiği bina yeniden yanmıştır (1856). Sultan Abdülaziz Balyan Usta'ya kâgir ve iki katlı olmak üzere bugünkü fevkalâde güzel, muhteşem binayı yaptırtmıştır (1871). Kuleli kışlası Osmanlı-Rus muhârebesinde hastahâne olarak da kullanılmıştır (1877). Bugün pırıl pırıl gençlerin yetişmekte olduğu Kuleli Askerî Lisesidir.

Kırım Harbinde ölen İngilizler Haydarpaşa'da, Sarayburnu'na nâzır bir yamaçta bulunan İngiliz mezarlığında medfundurlar. Her geçen gün biraz daha harap, biraz daha perişan olan tarihî kabristanlarımızın kıymetini bilmeyenler bu bakımlı, temiz, yemyeşil İngiliz mezarlığını görüp hem utanmalı hem de düşünmelidirler.

Çengelköy'de Rumların Aya Yorgi adında bir kiliseleri ile Mahmetçik İlkokulu'nun arka taraflarındaki yamaçta Aya Pandeileimon adında bir ayazmaları bulunmaktadır. Ayazmanın üst tarafında ise son Osmanlı hükümdarı Sultan Vahideddin'in veliaht olarak içinde uzun seneler yaşadığı köşk vardır. Köşk vaktiyle Sultan Abdülmecid'in kilercibaşısı olan Köçeoğlu Agop isminde zengin bir Ermeni'ye âit olduğu halde satın alınarak Sultan II. Abdülhamid tarafından birâderi Mehmed Vahideddin Efendi'ye ihsan olunmuştur. Sultan Reşad'ın vefat ettiği gün Osmanlı tahtına kendi sırasının geldiği bildirilen Veliaht bu köşkten ayrılarak VI. Mehmed Vâhideddin adıyla câlis-i taht-ı saltanat olmuştur.

Çengelköy'ün tarihî câmilerinin arasında bulunan Kuleli Câmii ise Kuleli Askerî Lisesi'nin önünde, gün görmüş yaş yaşamış çınarların altında ve deniz kenarındadır. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın damadı Kaymak Mustafa Paşa tarafından 1720'de yaptırılmıştır. Lâle devrinin meşhur Kaptan Paşa'sı Kaymak Mustafa Paşa'nın Çengelköy ile Beylerbeyi arasında Ferahâbâd adında lâle bahçeleri, havuzları, selsebilleri ile göz kamaştıran emsalsiz güzellikte bir kâşânesi varmış. Osmanlı mimarîsinin şâheser örnekleri olan, yerleri Bostancıbaşı defterlerine göre

tesbit edilebilen ve Çengelköy sahillerini süsleyen yalılar, Ferahâbâd gibi, ne yazık ki yok olup gitmişlerdir. Bugün yaşayabilen yalıların arasında Boğaziçi saltanatını en mükemmel şekilde aksettiren yalılardan biri Çengelköy koyundaki XVIII. asırdan kalma Sâdullah Paşa yalıdır. Büyük bir bahçenin içinde, asırlık ağaçların gölgesindeki bu aşı boyalı yalı Sadrâzam Koca Yusuf Paşa'nın kerimesi Emine Hanımefendi ile zevci Kaptan-ı Deryâ Seyyid Ali Paşa'ya ait iken oğulları Bağdat Valisi Hamdi Paşa'ya intikal etmiş, daha sonra Ayaşlı Esad Muhlis Paşa'ya geçerek oğlu Viyana Sefiri Sâdullah Paşa'ya kalmıştır.

Yalının ilk sahibi bilinmemekle beraber son sâhibi merhum Büyükelçi Seyfullah Esin ile refikası Dr. Emel Esin idi. Yalı, on sene kadar önce, “Hayatı boyunca yüce Türk milletinin binlerce yıllık eşsiz kültür ve sanatının kaynaklarını ortaya çıkarmaya, tanıtmaya çalışan, bütün bu çalışmalarının genç Türk nesillerince milletinin hizmetine sunulmak üzere devam ettirileceğine inanan” rahmetli Dr. Emel Esin'in vasiyeti mucibince Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanı veya temsil edeceği bir yetkili tarafından kurulacak **Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı**'na mal varlığı olarak bırakılmıştır. Rahmetli Dr. Emel Esin vasiyetnamesine: “Çengelköy'de bulunan yalım içkili restoran, gazino, otel ve kumarhane olarak işletilmeyecek, Vakıf'ca burada istihdam edilecek personel içki içenlerden olmayacak, emin ve ahlâklı kişilerden olacaktır” şartını koymuşsa da bu heybetli yalı kiraya verilerek Türk örf ve âdetlerine hiç uymayan içkili ve gürültülü partilere, garip eğlencelere, Türk milletine, Türk kültürüne büyük zararlar verecek kaçakçılık hâdiselerine sahne olmuş, burada yaşananlar bütün Türkiye'de ayyûka çıkmıştır. Nihayet boşaltılan ve nasılsa yanmaktan falan kurtulan Sâdullah Paşa yalısını yüksek duygu ve düşüncelerle Türk milletinin emrine bırakan Dr. Emel Esin'in vasiyetnamesine itibar edilmemiş, temiz rûhu azâb içinde bırakılmıştır. Geçelim!...

Sâdullah Paşa yalısının hemen yakınındaki Kaptan-ı Deryâ Seydi Ali Paşa sokağının içinde tarihî Hacı Ömer Efendi Câmii vardır. Câmiin Fâtih devrinden kaldığı söyleniyorsa da yapıldığı târihi gösteren bir kayıt yoktur. Câmiin içinde Hattat Sâmi ile Hattat İzzet'in yazdığı nefis levhalar bulunmaktadır.

Çengelköy kabristanına çıkan Mezarlık yokuşu ile Çengelköy'ün çiçek bahçelerine götüren Kalantor sokağının köşesindeki Kerime Hatun Camii ise 1657 tarihinde Kapı ağası Ahmed Ağa tarafından anası Kerime Hatun'un ruhu için yaptırılmıştır. Çengelköy'ün ilk câmi bu câmidir.

Köyün tarihî câmilerinden biri de Dere Kayığı sokağı ile Çınarlı Câmî sokağının arasındaki 1818 senesinde yapılmış, Kaptan-ı deryâ ve Sadrâzam Hamdullah Paşa Câmîidir. Câmîin önünde İstanbul'un en yaşlı, dev çınarlarından biri bulunmaktadır. İstanbul'un Fethini ve Bizans'ı gören ve halâ her baharda nefes nefese yapraklanan bu pir-i fânînin karşısında heyecanlanmamak, hürmet duymamak mümkün müdür? Câmî kubbelerine benzeyen ihtiyar çınarın filpâyeleri hatırlatan dallarından biri denize doğru uzanmakta ve ancak koca koca desteklerle korunabilmektedir. Bu tarih ve tabiat hârikasının kıymetinin bilinmesi, etrafının temizlenip tanzim edilerek dikkatle muhâfaza edilmesi lâzımdır.

Nihâyet gayet büyük bir vâdinin içindeki tarihî Havuzbaşı'nda bulunan Nevruz Camii veya Bedevî Tekkesi Mescidi. Büyük Türk ve İslâm şâiri Mehmed Âkif Ersoy camiin biraz üstünde, fıstık ağaçlarının arasındaki köşkte oturmuş. Anlatılanlara bakılırsa, Merhum, İstiklâl marşının bir kısmını sık sık geldiği bu câmide yazmış. Câmîin önündeki suları birinden ötekine dökülen üç güzel havuz ne yazık ki kapatılmış. Havuzbaşı mesiresinden ise bugüne asırlar görmüş ulu ağaçlar kalmış.

Bütün İstanbul'un olduğu gibi Çengelköy'ün de bazı tarihî ve dîlcü çeşmeleri harap olarak yıkılıp gitmiştir. Yaşayabilenlerden biri İskele meydanındaki dört yüzlü, geniş saçaklı Kavas Ahmed Ağa çeşmesi olup 1854 tarihlidir. Fevkalâde güzel bir ecdad yâdigârıdır. Az ötede, Sultan Abdülmecid'in yaptırttığı karakolhanenin yani bugünkü polis karakolunun önünde bulunan som mermerden yapılmış ve üzerinde "Sâhib-ül-hayrat Serkavas Ahmed" yazısının okunduğu lahana çeşme; Hacı Ömer Efendi Camiinin karşı köşesinde, dal ve çiçek kabartmaları ve birkaç sene önce çalınıp götürülürken hırsızların telâşla ellerinden düşürüp kırdıkları Sultan II. Mahmud'un nefis bir tuğrası ile süslenmiş yekpâre mermerden çeşme; som mermerden yapılmış Hamam çeşmesi; Çengelköy çarşısının girişindeki küçük meydana Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılan zarafet örneği çeşme. Bütün bu emsalsiz sanat eserlerinin, ecdad yâdigârlarının da çoğu bakımsız, perişan, Musluklarından su yerine gözyaşı akıyormuş gibi geliyor!...

Bir zamanlar, Çamlıca tepesiyle Çakal dağı eteklerinden gelen Bekâr deresinin iki yanına yayılmış çiçek bahçeleri, meyva bahçeleri, bostanları ile dillere destan olmuş ve tepelere kadar yükselen çınarlar, fıstık çamları, serviler, manolyalar, erguvanlar ile süslenmiş kıl pranga kızıl çengi Çengelköy'ün arka taraflarında halâ çiçek bahçeleri bulun-

makla beraber herhalde eskiden olduğu kadar çok değildir. İstanbul şehri-
ni mahvedenler Boğaziçi köylerini de mahvetmişler. Boğaziçi
medeniyetini, sanatını, târihini, tabiatını yok etme için ne mümkünse
yapmışlardır.

1874’de İstanbul’da bulunan meşhur İtalyan edibi Edmondo De
Amicis’e: **“İstanbul’a bir bakışımı bile bir imparatorluğa
değişmezdim”** dedirten bu ilâhî şehri sevmek, korumak ve O’na lââyık
olmaya çalışmak mutlaka Allah’a karşı bir kulluk vazifesi, bir ibâdettir.

DÖN BEYAZ GEMİ

Fırat KIZILTUĞ

-1-

Yolunu beklerken herşey güzeldi,
Beyaz gemi dönüş vakti mi geldi?
Bacadan, o bildik duman yükseldi...

Nasıl seyrederim böyle gitmeni?
Mavi derinlikler alsaydı beni...

Burundan çıkmanı hiç unutamam,
Heybeli önüne geldiğin zaman,
Sevinç gözyaşına döner ağlamam!...

Ümitle beklerdim geri gelmeni,
Mavi dalgalar mı çağırdı seni?

Lâcivert sulara ara sevdâmı,
Gönlümdeki derin yara sevdâmı,
Beyaza çevirdin kara sevdâmı...

Melteme karışan leylâk kokusu,
Geceye kavuşan yârin uykusu...

Göklerin koynunda bir yer delindi,
Kumsala koşuşan dalgalar sindi,
Uzaktan uzağa gözden silindi,

Yıldızım, orada denize aktı,
Bir an durakladı, sitemle baktı...

Uzak limanları bilemiyordu,
Beyaz gemi bir an yerinde durdu,
Sudaki yıldız, sahili sordu...

Süzülen bir martı kondu direğe,
Götürdü, geceden daha öteye...

Beyaz gemi gitme, dön seferinden,
Yarımlar ayrıldı birbirinden,
Yüreğim bölündü orta yerinden...

Seherle açılan iskeleye koş,
Kırıyılar çok ıssız, kumsallar bomboş...

30. 3. 2000

Altın-tepe-

“İSLAM ŞEHİRİ” KAVRAMI: BATI KÜLTÜRÜNDEKİ SOSYAL HAYÂTA KARŞI DOĞU İSLÂMI’NIN MAHREMİYETİ

Eugen WIRTH

Mütercim: Yrd. Doç. Dr. Mazlum UYAR

ŞEHİR HAYATININ TEMEL BİR KATEGORİSİ OLARAK MAHREMİYET NE MÂNÂYA GELİR

Sosyal hayatla mahremiyet arasındaki tezat, yukarıda açık örnekler verilmek sûretiyle açıklandı. Bu iki kategori ve onların Doğu ve Batı şehirlerindeki önemini daha açık algılayıp, açıklamak isteyen bir çaba, sosyal hayâtın Doğu ve Batı kültürlerindeki geniş önemini hesâba katmak zorundadır. Biz halk kurumları, halk görüşü ve halk servisi gibi müesseselere sâhibiz; mahkemeler prensip olarak halka açık görev ifa ederler ve devlet faâliyetlerinin halka açık olması, aynı zamanda hukuk anlayışına dayanan bir demokratik devletin varlığına işâret eder.

İşte halk (public), bizim hepimizin payı olup katıldığı, herkesin nüfuz edebildiği ve herkesin gözünün önünde olan, herkesi ilgilendiren ve herkesin bir diğeriyle sosyal ilişkiye girebildiği bir müessesedir. Sosyal hayat, bir toplumun bütün üyeleri tarafından desteklenip kabul edilir.

Halkın refâhı için her bir şahıs kendi istek ve ihtiyaçlarına ikinci sırayı vermelidir ve sosyal hayat hiç bir kimseyi dışlamaz. Sosyal hayatın söz konusu olduğu yerlerde inziva, gizli cemiyet ve halktan gizleme gibi durumlara istisnâ gözüyle bakılır.

Mekân açısından, sosyal ilişkiyle ifâde edilen bu tür sosyal hayat sınırsız bir serbestiyet getirir; yâni şehrin bütün kısımları herkese açıktır. Heybetli halk binâları, belediye meclislerinin eseridir. İnsanlar onlarla gurur duyup kendilerini onlarla özdeşleştirir, onları paylaşıp kullanır. Şehir hayâtı, diğerlerinin gözü önünde devamlı bir ilişki halinde alenî olarak cereyan eder ve hatta bâzen ev ve âilenin özel atmosferine de nüfuz edebilir.

Mahremiyetin tesbiti zordur. O, aslında bir ayrılma prensibi olup kendisini dış etkilere mümkün olduğu kadar korumaya çalışan sosyal alt grupların oluşma sebebidir. Bütün bu alt grup, alt yerleşim ve alt

mahallî teşkilatlar, diğerleri gibi kendilerine has mahremiyete sahiptirler. Bu, onların kendi işlerinin sorumluluğunu kendilerinin yüklenmesine yol açabilir ki bu da neticede ayrı ayrı idârelerin doğmasına sebep olur. Mahremiyet aynı zamanda müsamahayı da mümkün kılar. Meselâ yahudi ve hıristiyanlar, İslâm şehrinin bütününde varlık göstermeyecek kendi muhitlerinde, kendi ibâdet merkezlerinde, kısacası kendi ikamet alanlarında kalırlarsa, onlara karşı hareket etmek için hiç bir sebep yoktur.

Ayrılık, inziva, âile hayâtının ve evin İslâm şehrindeki mahremiyeti, tabîî olarak bu tür gizliliğin vazgeçilmez bir yönüdür. Dışarıyla ilgisini kesmiş, âile için ayrı, misâfirler için ayrı yeri olan iç bahçeli mesken; ikâmete mahsus bölgenin planındaki çıkmaz sokak sistemi ile şehre giriş sınırlamaları, şehrin birbirinden tecrit edilmiş bölümlere ayrılması ve geçişin ancak kapılarla mümkün olması durumu, bütün bunlar Kuzey Afrika ve Orta Doğu şehirlerinin husûsiyetleri olup âile ve evin mahremiyete yönelik âdil davranma çabasının tabîî bir ifâdesidir.

Aslında, İslâm şehrindeki mahremiyet; inziva, meskenin korunması va kadının toplumda görünümü üzerindeki sınırlamalardan daha çok şeyleri ifâde eder. Evde, İngiliz klüplerinde olduğu gibi, girişlerinde “özel” yazısının kazanmış olduğu birçok yerler vardır. Bunlar, daha geniş bir sosyal çevrenin nüfûzuna kapalı olan yerlerdir ve bu yüzden buralar, şahsî olarak veya bir şekilde bağlantılı olan şahıslardan teşekkül eden daha küçük sosyal grupların üyelerine mahsustur. Bu tür gizliliğin, gelişmiş olan hayvanlarda da görüldüğü şekliyle, insanın etrafına bir şeyler yapıp ördüğü toprağa dayalı gizlilikle bir ilgisi yoktur. Onun yine çok gizli hareketler ve utanma duygusundan meydana gelen bir inzivayla da alâkası yoktur ve güvenilirlik, gizlilik veya gizli tutma çabası veya dînî ile dünyevî olanı ayırmakla da pek alâkalı değildir.

Bu geniş mânâsıyla mahremiyet, muhtevâ açısından açıklanamaz; ancak form açısından ifâde edilebilir. Çoğu kere dışarının nüfûzuna karşı neyin muhâfaza edilip korunacağını açık bir şekilde söylemek de mümkün değildir. Önemli olan tek şey, şehrin içinde sınırlı sayıda sâkine giriş imkânı tanıyan mekân ve sosyal bölgeye sâhip olmaktır. Bu “içerde olma” ve “âit olma”nın pozitif bir etkisi vardır; “kendine güven” duygusunu güçlendirir ve bir bakıma ayrıcalık, prestij ve güç temin eder. Necef, Kerbelâ ve Fas’ta türbelerdeki yasaklara karşı olmakla övünen Doğu’daki seyyahların gurûrunu kim bilmez. Bu yasakların hâlâ devam ediyor olması, bunu açıkça ortaya koyar. Sen bu insanlara buradaki mahremiyetin ne olduğunu sorarsan, onlar ne söyleyeceklerini bilemezler.

Bütün bu tür kıyaslamalar şüphesiz tatmin edici değildir ve her şeye rağmen zikredilmeyeni açıklarlar; fakat bizzat mesele hakkında çok az şey söylerler. Bu yüzden, İslâm şehrinin hâkim karakteri olarak mahremiyetin bir başka yüzü de, toplum ve mekân ilişkilerinde vurgunun “sosyal yakınlık”a dayanmasına işâret etmesidir. Sosyal yakınlıktan komşuluk, aile veya akrabalar, aynı dil, ırk, meslek ve inancı paylaşanların toplumu ve diğer bâzı müesseseler anlaşılabilir. Diğer taraftan “sosyal hayat”, bütün özel müessese ve topluluklar üstü bir yapı olarak şehir toplumunu ve neticede devleti îma eder. Böylece birbirine âile veya diğer özel ilişkilerle bağlı olmayan insanlar arasındaki karşılıklı yükümlülük münâsebetini içine alır (Sennett 1983).

Mahremiyet, diğer taraftan, kendi sınırlı faâliyet sâhaları içerisinde ortak sorumlulukları gerçekleştirmek isteyen küçük mahallî kombinasyonlar, müesseseler ve sosyal gruplamalar mânâsına da gelebilir; fakat etkiye açık olmayan birçok sosyal bağılıkların ışığında, maddî ve mânevî varlıklarını sürdürmek isteyen cemiyetler olabilir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU VE İRAN’IN DAĞLIK BÖLGELERİNDEKİ ŞEHİRLER ÖZEL DURUMLAR MIDIR?

Yukarıdaki referans ve gözlemler, hiç bir şekilde özel olarak İslâm şehrinin mahremiyetini tanımlamaya veya açıklamaya yönelik bir iddia taşımamaktadır. Bu tesbitler yardımıyla bir problemi daha açık bir şekilde ifâde edip tartışmaya koyan bir çaba gösterilmelidir. Bu bağlamda ilginç başka bir problem ortaya çıkar:” Niçin Yakın ve Orta Doğu İslâm kültür bölgesinde, özel mûhitin sâhasıyla karşılaştırıldığında halk muhiti bu kadar geriye itilmiştir?” ve “Niçin bunlar arasında halk müessese ve binâlarına dikkatâmiz bir önemin verildiği ülkeler ve toplumlar mevcuttur?”.

Zikredilen son noktaya örnek olarak eskiden Roma imparatorluğuna âit olup ondan etkilenen İslâm coğrafyasının Güney-Batı Asya kısmı ele alınabilir. Orada meclis binaları, şehir holleri, mahkemeler, tiyatrolar, sirk ve stadyumlar gibi halka âit birçok bina ve müesseseler İslâm’la birlikte ortadan kaybolmuştur. Hükümetin koltuğunun bulunduğu şehirlerde, bunların yerini halktan bir iz-

taşımayan ve tamâmen özel hüviyetteki saraya âit geniş binalar almıştır.

XV ve XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve Safevîler’de halk binâlarına yeniden önem verilmeye başlanmıştır. Büyük kasaba ve şehirlerde, klasik Antik dönemde olduğu gibi değişik türde halk binâları mevcut değildir. İslâmî dönemin hamamları abidevî özellik bakımından Roma hamamlarına ayak uyduramaz. Câmî, medrese ve cenâze müesseseleri antik tapınaklara denktir. Halka âit ticârî binâlar ve pazar müesseselerine gelince İslâmî Yakın-Doğu’nun meşhur “uzak mesafe ticâret şehirleri” klasik Antik döneminkilerden çok daha üstündür. Kahire, Dimeşk, Halep, Bursa, İstanbul, Tebriz, Isfahan, Kâşân, Şîraz, Herat ve Buhara’da eski merkezî ticâret bölgeleri, bir veya daha fazla gösterişli yollarla birbirlerine bağlanmıştır ve yollar boyunca birçok dînî yapı, ticârî binâlar ve buna benzer müesseseler sıralanmıştır. Çarşı ve pazarların merkezî ana caddeleleri, Orta Çağ Avrupa kiliselerinde olduğu kadar süslü bir şekilde kemer ve kubbelerle donatılmışlardır.

Bu tür muhteşem yapılarla Doğu’da da yöneticiler veya yatırımcı üst sınıf, kendilerini halk tabakasına sunmada başarılı olmuştur. Onlar, bu yolla, Roma imparatorlarının muhteşem hamamlar, tiyatrolar, bazilikalar ve kemerler yaptığı gibi başarılı olmayı ve güç, prestij ve yardımseverliklerini göstermeyi esas alıyorlardı. Mağrib yöneticilerinde buna benzer bir çaba neden görülmüyor?.. Onlar neden kendi saraylarını tamamıyla gizliliğe büründürmüş ve sâdece dînî yapı ve istihkâmlara bu kadar fazla yatırım yapmışlardır?. Fas’ın idârecileri, halkı kendi taraflarına çekmek için halka âit binâlar inşa etmek sûretiyle, halkı etkilemeye neden bu kadar az önem verirler?.

Bu kadar farklı şehir planlama modelleri ve hareket stratejileri, muhtemelen kendi köklerini İslâm-öncesi yapıların ısrarcılığında bulurlar. İslâm fetihleri devam ederken birçok Yakın Doğu şehirleri, büyük bir değişiklik yapmaksızın, Hellenistik geleneği ve Roma şehircilik anlayışını sürdürdüler. Bu yüzden halka âit yapılar önemini sürdürmeye devam etti.

Diğer taraftan Mağrib şehirlerinde, klasik Antik döneme olan bağlılık zaafa uğramış ve son Roma erken Bizans kültür dönemlerinin uzlaşmacı etkisi de tesirsiz kalmıştır. Bu yüzden klasik Antik dönemde pek de görülmeyen mahremiyet prensibi, Mâlikî hukukuyla da desteklenerek daha güçlü bir hüviyete bürünmüştür.

Buradan çözümünü olmayan başka yeni problemlere geçiş yapılabilir. Şehir planlamasında, eski Doğu’nun günümüzdeki Mağrib’i etkileyen bâzı yaşantı şekillerinin olup olmadığı akla gelen bir sorudur. Diğer taraftan Eski Yakın Doğu’da, özel mekânların dışlanması husûsundaki eğilimin mevcûdiyetine dâir güçlü işaretlerin olduğu emin olduğumuz bir başka konudur.

Başka bir yerde de açıklandığı gibi (Wirth 1975), biz Kadim Babilon ve Mısır’daki bâzı ikamete mahsus bölgelerin planlarında, iç bahçeli ve dışarıdan görünmeyen evler ve çıkmaz sokaklar buluruz. Eski Orta Doğu şehirlerinin muhteşem sarayları temsil, yargı, idâre, vergi ve para ilişkileri, resmî kabuller ve hükûmete âit diğer hizmetler gibi halka açık bâzı bölümlere ilâveten, sadece kraliyet âilesine mahsus bölgeleri de içermekteydi. En azından m. ö. 200 senesinden bu tarafa, sarayın bir bölümü misâfirleri kabul ve bazı kutlamalar için kullanılmıştır. Saltanat makamı ve bir tapınak, genellikle bu bölümde yer almıştır. Bundan sıkı bir şekilde ayrılmış olan ikinci bir kısım da, kralın âilesi ve daha yakın ev halkı için ayrılmıştır. Halka âit ve özel olan bu iki kısım, terminolojik olarak da açık bir şekilde ayrılmıştır. Sümerlilere âit birçok âbidevî binânın duvarlarındaki çivi şeklindeki resimler hakkındaki basit bir hipoteze göre bunlar, sınırlı girişi bulunan özel bölgelere işaret etmektedir.

Böylece özel ve halka âit bölümlerin bir arada bulunduğu saraylar, kadîm Yakın Doğu’da, özel ve halka âit müesseselerin önem bakımından yanyana olduğunun en güzel örnekleridir. Biz burada, Eski Yakın Doğu’nun gösteri ve festivaller için düzenlenmiş sokakları ile muhteşem cephe ve kapılarından bahsettik. Bizim karmaşık ve anlaşılmaaz çabalarla meseleyi daha zorlaştırdığımız da bir gerçektir. Belki Fas’taki gösterişli ticâret merkezlerinin ve pâzar yerlerinin azlığı göçebe ve atlı Berber kavimleri tarafından kurulup idâre edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır ki onlar, urban gelenek ve hayat tarzından uzak kalmışlar ve bu yüzden urban şehir plancılığından haberdâr olmamışlardır. Bununla birlikte bu mahrûmiyet, ancak gösterişli binâların yokluğunu açıklayabilir, özel sâhaların (ve mahremiyetin) dikkat çeken üstünlüğünü değil.

Fas’ın özellikle Berber kabile ve krallıklar tarafından idâre edilmiş olması, yukarıdaki tezin önemli bir delîlidir. İslâm şehrinde özel sâhaların tecrit edilip dışlanması husûsundaki güçlü eğilim de, tabiatı ne olursa olsun, Semitik bir kaynağa dayanmaktadır. Gelişmiş Yakın Doğu

medeniyetlerinin beş bir yıldan fazla olan târihinde, yönetim şeklini aynı soydan gelen nesiller belirlemiştir ve bu, bir bakıma beraber olma duygusu için temel bir prensiptir. Bu aynı zamanda, âile mahremiyetinin Semitik dillerden (Babilon mâlikâne konağı) kaynaklandığı tezini de destekler. Bu yüzden mahremiyet, her şeyden önce âile dayanışmasına ilişkin bir kavramdır. Bu dayanışma duygusu, daha dar bir çerçeveye sıkıştıkça, mahremiyetin sâhası her durumda farklı olmakla birlikte, akrabalar ve kabilenin daha yakın üyelerince hissedilen birlikte olma duygusunu daha da artıracaktır. Diğer taraftan bu tür bir hipotezin mâkul olması, gerçek hakkında tatmin edici bir ipucu vermez. Empirik bir inceleme, buradaki bilgi boşluğunu spekülasyonla doldurmamaya özen göstermelidir. Bununla birlikte bu, kolay bir şey değildir.

REFERANSLAR

ALTMANN, IRWIN (1976): Privacy. A conceptual analysis. Environment and Behaviour 8, 7-29.

ARİSTOTELES (1958): Politik. Übersetzt von Eugen Foffes. Hamburg 3. Aufl. (Philosoph. Bib17).

BARRUCAND, MARIANNE (1985): Urbanisme princier en Islam. Meknes et les villes royales islamiques post-medievaes. Paris (Bilb. d'études islamiques 13).

BARRUCAND, MARIANNE (1988): Garten und gestaltete Landschaft als irdisches Paradies: Garten im westlichen Islam. Der Islam 65, 244-267.

BOUHDIBA, ABDELWAHAB-DOMINIQUE CHEVALLIER (Eds.) (1982): La villes arabe dans l'Islam. Histoire et mutations. Tunis.

CHEVALLIER DOMINIQUE (1982): Villes et travail en Syrie du XIX'au XX'siecle. Paris.

CUVIGNY, HELENE-GUY WAGNER (1985): Defense d'entrer! A propos d'une incription gercque d'Egypte. BIFAO 85, 89-93.

DREXLER, HANS (1988): Politische Grundbegriffe der Römer. Darmstadt.

EDDE-TERRASSE, ANNE-MARIE (NO YEAR): L'espace public a Alep de la fin du XII'au milieu du XIII'siecle. In: J. Heers (Ed.): Fortification, portes de villes, places publixues, dans le Monde Méditerranéen. Paris, 13-35.

Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (1970): 27. Band. Tübingen.

FINSTER, BARBARA (1989): Die Entwicklung der islamischen Sakralarchitektur im Jemen. Vortragsmanusk.

GAUBE, HEINZ-EUGEN WIRTH (1984): Aleppo. Historische

und geographische Beiträge zur baulichen Gestaltung, zur sozialen Organisation und zur wirtschaftlichen Dynamik einer vorderasiatischen Fernhandelsmetropole. 2 Bde. Wiesbaden (Beihefte zum TAVO, B, 58).

HEINRICH, ERNT (1984): Die Paläste im alten Mesopotamien. Berlin (Denkmäler antiker Architektur 15).

JOLE, M. (1989): Le dechet ou “l’autre cote de la limite”. *Maghreb-Machrek* 123, 207-215.

KOPP, HORST EUGEN WIRTH (1990): Beiträge zur Stadtgeographie von Sana’a. Wiesbaden (Beihefte zum TAVO, B, 95).

KREISER, KLAUS (1979): Bedesten-Bauten im Osmanischen Reich. *Istanbuler Mitt.* 29, 367-400.

LE TOURNEAU, ROGER (1949): Fes avant le Protectorat. Etude économique et sociale d’une ville de l’Occident Musulman. Casablanca (These Dr. es lettres Sorbonne Paris. Publications de l’Institut des Hautes Etudes Marocaines 45).

NORTHEDGE, ALASTAIR (1990): The race courses of Samarra, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 53/1, 31-56.

OLSEN, DONALD J. (1988): Die Stadt als Kunstwerk. London, Paris, Wien. Frankfurt/New York.

PLANHOL, XAVIER DE (1984): 1. La cour, la place, le parois: Elements pour une morphologie sociale comparee des villes islamique et ouesteuropeennes. In: P. Claval (Ed.): *Geographie Historique des villes d’Europe occidentale*. Paris, 8-27.

RAYMOND, ANDRE (1985): Grandes villes arabes a l’époque ottomane. Paris.

RAYMOND, ANDRE (1989): Espaces publics et espaces dans les villes arabes traditionnelle. *Maghreb-Machrek* 123, 194-202.

SENNETT, RICHARD (1983): Verfall und End des öffentlichen Lebens. Die Tyrannei der Intimität. Frankfurt/Main. (New York 1974).

SOURDEL, DOMINIQUE: L’organisation de l’espace dans les villes du monde islamique. In: J. Heers (Ed.): *Fortifications, portes de villes, places publiques, dans le Monde Meditteranien*. Paris, o.J., 1-12.

TAUVERNON, ALBERT (1990): Le propre et les sale vus par les habitants de Fes (Maroc). In: *Les Cahiers d’URBAMA* No. 4, 5-13.

TERRASSE, HENRI (1937): Villes imperiales du Maroc. Grenoble.

WIRTH, EUGEN (1975): Die orientalische Stadt. Ein Überblick aufgrund jüngerer Forschungen zur materiellen Kultur. *Saeculum* 26, 45-94.

WIRTH EUGEN (1982): Villes islamiques, villes arabes, villes orientales? Une Problematique face au changement. In: Bouhdiba, A. u D. Chevallier (Eds.) 193-225.

GÖNÜL

Aydın DEMİR

Bul ey gönül!
herkes seni dertte bilsin
sen, dermânı dertte bul.

Sır ey gönül !
herkes seni zâhirde bilsin
sen, zâhirde sır ol.

Var ey gönül!
herkes seni öldü bilsin
sen, yoklukta var ol.

Bal ey gönül!
herkes onu arıdan bilsin
sen, bir petekte bal ol.

Yâr ey gönül !
herkes onu Leylâ bilsin
sen, o Mevlâya yâr ol.

Güngören-18/091999

KİTAP TANITIMLARI

Kemâl Y. AREN

(Türk Târihinde Osmanlı Asırları) için:

“Vatan ve îmânı yoluna baş koymuş bir insan sıfatıyla ve gönül rahatı ile şunu söylemek isterim ki: Bu kitap, millî îmânın ve asırların yuvarlanagelmiş bir kütle ıztırâbının dile gelmesinden ibârettir. Tâ ki, cemiyet olarak, bilmeğe ve görmeğe şiddetle muhtaç olduğumuz gerçeklerin çehresine ayna tutup, bâzı heyûlâ zümrelerin şerrinden çekinmek-sizin, hakikatlerin ve dalâletlerin muhâsebesini yapabilelim.”

Sâmiha AYVERDİ

(Dost) için:

“O idealistler, ki târîh onlara Alpler, Erler, Erenler, Ahîler demiştir. İşte bin yıldır yaşamakta olan bu rûh, vatan topraklarında, karşılık beklemeden, menfaat gözetmeden, mevkî, şan, şeref peşine düşmeden, doktor olarak, mühendis, mîmar, öğretmen, san'atkâr, iktisatçı, din adamı, asker, tâcir, esnaf ve halktan kimseler olarak, kazanmış bulundukları doğruluğu, sevgiyi, güzel ahlâkı, vatan ve îmân şuûrunu etraflarına cömertçe bezletmektedirler.”

Sâmiha AYVERDİ

(Dile Gelen Taş) için:

Taş, ama hangi taş?

Elmas da, pırlanta da taş değil mi?

Hâcer'ül Esved de taş değil mi?

Evet !...

Ama o, Nebîler Serveri'nin avucunda dillenip, aşkını kelime-i şehâdetle ifade eden taş olmayı seçmiş.

Ne mübârek seçim !...

Şavkı gözlerimi kamaştırdı. Pırlanta, elmas ne ola ki?...

(İbrâhim Efendi Konağı) için:

“Bu kitabın ihtiva ettiği hakikatler, o devri görmemiş olanlar için birer hayâl ve fantezi mahsûlü sayılabilirse de, hayâl, masal ve mübâlâğa şöyle dursun, eksîği var fazlası yoktur. Asıl biz; efsane sayılabilecek kadar muhteşem ve refahlı geçmiş o devrin son yıllarını idrâk etmiş olanlar, bu yaşadığımız zamanların arkasından hayret ve ibretle bakıp: Rüyâ mı idi acabâ? desek revâdır.”

Sâmiha AYVERDİ

(Mesihpaşa İmamı) için :

“ Gene bu romanda görüyoruz ki, aşk en tesirli terbiye vâsitâsıdır. Hele bu, ilâhî aşk olunca, binbir ayıp ve kusurla dolu insan bile kısa zamanda melekleşebiliyor.”

.....

“Sâmiha Ayverdi'nin Türkçesi ise, mermer şadırvânın berrak ve serin suları gibidir. Tatlı bir şakırtı ile fışkırır, dökülür ve akar. Bu gösterişli üslûp, onun eserlerinde sunmak istediği fikir ve duyguların asâletine de pek uygundur.”

Prof. Dr. Necmettin HACİEMİNOĞLU



Altın Çini



ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

Sizinle aynı takımdayız!

*Hayatın bir takım oyunu
olduğunu, her deneyim bize
yeniden hatırlatıyor.*

*Güneş Sigorta dostlarının, her
parçası uyum içinde çalışan
sistemimize olan güveni ve inancı
işte bu yüzden.*

*Ve işte bu yüzden, uzman bir
kadronun ötesinde, uyum içinde
çalışan güçlü bir ekibe ve tam
bir takım ruhuna sahibiz.*

*Çünkü bizim gücümüz, sizin
gücünüz...*

*Çünkü bu takım daima birlikte
olacak...*

İçiniz rahat olsun...

GÜNEŞ SİGORTA



Beşler'den yepyeni bir sosıs... Beşler Karnaval

Beşler damak zevkinize yepyeni bir
lezzet armağan ediyor: Karnaval...
Türkiye'de ilk kez çift dolum tekniğiyle
hazırlanan iki ayrı lezzet; Özel Soslu
ve Kaşarpeyniri katkılı sosisler.

"Yenince Beşler yenir."



B

en temizim, tertemizim,

Yarınıym ülkesinin...

Yaşanması günler için

Bana temiz bir dünya verin!

Bir Duru, bir Duru, bir Duru daha...

Haydi daha saf,

Daha temiz bir dünyaya!..



*Duru! Daha saf, daha temiz,
daha doğal bir dünya.*



KUBBEALTI NEŞRİYATI

Peykhane Sok. Nu:3 Çemberlitaş/İSTANBUL

Tel: 0(212) 516 23 56 Faks: 0(212) 638 02 72

SÂMİHA AYVERDİ KÜLLİYATI

20. Asrın Işığında Müslümanlık

Ne İdik Ne Olduk

Hancı

Dost

Dost(İngilizce)

Kölelikten Efendiliğe

Kölelikten Efendiliğe (İngilizce)

Kölelikten Efendiliğe (Arapça)

Ah Tuna Vah Tuna

Mâbedde Bir Gece

Bağ Bozumu

Rahmet Kapısı

Mektuplardan Gelen Ses

Köplüce'deki Köşk

Yusufçuk

Yolcu Nereye Gidiyorsun..

Hâtıralarla Başbaşa

Türk Tarihinde Osmanlı Asırları

Dile Gelen Taş

İbrâhim Efendi Konağı

Mesihpaşa İmamı

NİHAT SÂMİ BANARLI KÜLLİYATI

Bir Dağdan Bir Dağa

Kültür Köprüsü

Kitaplar ve Portreler

Devlet ve Devlet Terbiyesi

İmân ve Yaşama Usûbu

İstanbul'a Dair

KEMÂL YURDAKUL AREN

Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Ahlâk

Anneler Uyanın

HAYRİ BİLECİK

Mefhumlardan Tefekküre

PROF. DR. ÖMER FÂRUK AKÜN

Türk Dili Karşısında Türk Münevverî

EKREM HAKKI AYVERDİ

Türk Mimârisi ve Dünya

İSMET BİNARK

Sâmiha Ayverdi Bibliyografyası

Ekrem Hakkı Ayverdi Bibliyografyası

PROF. DR. MUHİDDİN SERİN

Hattat Şeyh Hamdullah

Hattat Aziz Efendi

Hat San'atı ve Meşhur Hattatlar

Şevki Efendi'nin Sülûs ve Nesih Meşk Murakkı

Kazasker Mustafa İzzet Ef.'nin Nesih Meşk Murakkı

Mehmet Hulusi Yazgan Ef.'nin Nesih Meşk Murakkı

Halim Ef.'nin Meşk Murakkı

PROF. DR. AHMET YÜKSEL ÖZEMRE

Üsküdar'da Bir Attar Dükkânı

Geçmiş Zaman Olur ki..

TÜRK KADINLARI KÜLTÜR DERNEĞİ

Sâmiha Ayverdi - Türk Kültürüne Hizmet Edenler 1

Ortak Türkçe Meselesi - Panel

Türk Kadını İçin

Ders/Yardımcı Ders Kitapları

PROF. DR. ALİ FUAT BAŞGİL

Gençlerle Başbaşa

Din ve Laiklik

NİHAT SÂMİ BANARLI

Türkçe'nin Sırları

Dr.G.KEHRER,Terc.:Semahat YÜKSEL

Din Sosyolojisi

PROF.DR. MÜBAHAT KÜTÜKOĞLU

Tarih Araştırmalarında Usûl

Osmanlı Belgelerinin Dili

PROF. DR. MEHMET KARPUZCU

Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü

PROF.DR.KÂZİM YETİŞ

Yeni Türk Edebiyatı(Osmanlıca Seçme Metinler)

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

İyi ve Doğru Yazma Usulleri III

Kubbealtı Akademisi Mecmûası

(3 ayda bir çıkmaktadır)

25 Sene 100. Sayının İndeksi

MEŞKÛRE SARGUT

Ârifler Bahçesinden